

Mireia Trias i Freixa (cur.)

TERMINOLOGIA I SOCIETAT: RECURSOS TERMINOLÒGICS I ESCENARIS COMUNICATIUS

scat
term

scat
term

SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA
Filial de l'Institut d'Estudis Catalans

Institut
d'Estudis
Catalans

**Terminologia i societat:
recursos terminològics
i escenaris comunicatius**

SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA
FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
MEMÒRIES DE LA SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA, 9

MIREIA TRIAS I FREIXA
(curadora)

Terminologia i societat: recursos terminològics i escenaris comunicatius

scat
SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA
Filial de l'Institut d'Estudis Catalans *term*

BARCELONA, 2022

© dels autors de les ponències

© Societat Catalana de Terminologia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: juliol del 2022

Text revisat lingüísticament per la Unitat d'Edició del Servei Editorial de l'IEC

Disseny de la coberta: Zink Comunicació SL

Fotografia de la coberta: Moble arxivador que va pertànyer a Rafael Patxot i Jubert. Fons Patxot de l'Institut d'Estudis Catalans. Autor: Agustí Espallargas (Societat Catalana de Terminologia)

Compost per Fotocomposició gama, s. l.

ISBN: 978-84-9965-659-5

Aquesta obra és d'ús lliure, però està sotmesa a les condicions de la llicència pública de *Creative Commons*. Es pot reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i l'entitat que la publica i no se'n faci un ús comercial ni cap obra derivada. Es pot trobar una còpia completa dels termes d'aquesta llicència a l'adreça: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>.

Taula

Abreviacions emprades pels autors	7
Presentació, <i>per Ester Bonet</i>	11
ESTUDIS I PROJECTES	13
Presentació de la nova versió de la IATE, <i>per Paula Zorrilla-Agut</i>	15
Taula rodona: «La utilitat de la IATE per a la traducció», <i>per Carlota Gurt Daví, Agustí Espallargas i Marta Grané Franch</i>	17
Criteris per a la selecció i el tractament de la terminologia en el DIEC, <i>per Carolina Santamaria Jordà</i>	31
La terminologia del <i>Gran diccionari de la llengua catalana</i> , <i>per Núria Bort</i>	43
Sembrar a voleo: el DRAE y la terminología, <i>per Fernando Pardos</i>	57
Taula rodona: «La definició dels termes en el diccionari general i en l'especialitzat», <i>per Carme Bach, Carles Riera, Joan Vallès Xirau i Joan Rebagliato</i>	65
La terminologia i la comunicació durant la crisi de la COVID-19. Una visió des del periodisme científic, <i>per Sergi Cortiñas-Rovira</i>	101

Taula rodona: «La COVID-19, revulsiu per a replantejar-se el paper de la terminologia en la comunicació especialitzada a la població», <i>per Rosa Estopà, M. Antònia Julià, Elisabet Garcia, Gabriel Heras i Núria Comas</i>	113
CRÒNICA DEL CURS 2019-2020	141
La IATE: un recurs útil per a la traducció?	143
Programa de la sessió sobre la IATE	145
Presentació de la sessió sobre la IATE, <i>per la Junta Directiva de la SCATERM</i>	147
Conclusions de la sessió sobre la IATE, <i>per Mireia Trias i Freixa</i>	149
Crònica de la sessió sobre la IATE, <i>per la Junta Directiva de la SCATERM</i>	153
CRÒNICA DEL CURS 2020-2021	157
XVII Jornada de la SCATERM: «La terminologia del diccionari»	159
Programa de la XVII Jornada	161
Presentació de la XVII Jornada, <i>per la Junta Directiva de la SCATERM</i>	163
Conclusions de la XVII Jornada, <i>per Jaume Martí</i>	165
Crònica de la XVII Jornada, <i>per la Junta Directiva de la SCATERM</i>	171
XVIII Jornada de la SCATERM: «La terminologia en la comunicació de la COVID-19»	175
Programa de la XVIII Jornada	177
Presentació de la XVIII Jornada, <i>per la Junta Directiva de la SCATERM</i>	179
Crònica de la XVIII Jornada, <i>per la Junta Directiva de la SCATERM</i>	181

Abreviacions emprades pels autors

ADN	àcid desoxiribonucleic
al.	alemany
angl.	anglès
API	<i>application programming interface</i> ('interfície de programació d'aplicacions')
APTIC	Associació Professional de Traductors i Intèrprets de Catalunya
ARN	àcid ribonucleic
BDOL	base de dades de les Oficines Lexicogràfiques (Institut d'Estudis Catalans)
CAP	centre d'atenció primària
cast.	castellà
CCMA	Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals
cf.	confronteu
CL	Comissió de Lexicografia (Institut d'Estudis Catalans)
CLC	<i>Curs de lèxic científic</i> (Carles Riera)
coll.	col·lecció
coord.	coordinador
COVID-19	<i>coronavirus disease 19</i> ('malaltia del coronavirus 2019')
DAL	Departament d'Assessorament Lingüístic (Parlament de Catalunya)
DCDIEM	<i>Diccionario crítico de dudas inglés-español de medicina</i> (Fernando A. Navarro)
DCI	denominació comuna internacional
DECat	<i>Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana</i> (Joan Coromines)
DEM	<i>Diccionari enciclopèdic de medicina</i>
DEMCAT	<i>Diccionari enciclopèdic de medicina en català</i> (nova versió del DEM)
DGLC	<i>Diccionari general de la llengua catalana</i> (Pompeu Fabra)

DIEC	<i>Diccionari de la llengua catalana</i> (Institut d'Estudis Catalans)
DIEC1	<i>Diccionari de la llengua catalana</i> , 1a ed. (Institut d'Estudis Catalans)
DIEC2	<i>Diccionari de la llengua catalana</i> , 2a ed. (Institut d'Estudis Catalans)
dir.	director
DLC	<i>Diccionari de la llengua catalana</i> (Grup Enciclopèdia Catalana)
DLC1	<i>Diccionari de la llengua catalana</i> , 1a ed. (Grup Enciclopèdia Catalana)
DLE	<i>Diccionario de la lengua española</i> (Real Academia Española; abans DRAE)
DOGC	<i>Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya</i>
DOrt	<i>Diccionari ortogràfic</i> (Pompeu Fabra)
DRAE	<i>Diccionario de la lengua española</i> (Real Academia Española; ara DLE)
<i>Ecol.</i>	<i>ecología</i> ('ecologia', etiqueta, marca d'especialitat del DLE)
ed.	edició, editor
EPI	equip de protecció individual
ERGI	Estatuts del règim i el govern interiors del Parlament de Catalunya
ERTO	expedient de regulació temporal d'ocupació
<i>et al.</i>	<i>et alii</i> ('i altres')
etc.	etcètera
fr.	francès
GDLC	<i>Gran diccionari de la llengua catalana</i> (Grup Enciclopèdia Catalana)
GEC	<i>Gran enciclopèdia catalana</i>
gr.	grec
GRECC-OCC	Grup de Recerca en Comunicació Científica - Observatori de la Comunicació Científica (Universitat Pompeu Fabra)
GTG	<i>Glossari de termes gramaticals</i> (Institut d'Estudis Catalans)
IATE	Interactive Terminology for Europe (Terminologia Interactiva per a Europa)
ICTV	International Committee on Taxonomy of Viruses (Comitè Internacional de Taxonomia dels Virus)
IEC	Institut d'Estudis Catalans
it.	italià
IULA	Institut de Lingüística Aplicada
ll.	llatí
MCC	<i>Manual de català científic</i> (Carles Riera)
MERS	<i>Middle East respiratory syndrome</i> ('síndrome respiratòria de l'Orient Mitjà')
núm.	número
OIEC	<i>Ortografia catalana</i> (Institut d'Estudis Catalans)
OL	Oficines Lexicogràfiques (Institut d'Estudis Catalans)
OMS	Organització Mundial de la Salut
p.	pàgina
p. ex.	per exemple

PCR	<i>polymerase chain reaction</i> ('reacció en cadena per la polimerasa')
Procicat	Pla de Protecció Civil de Catalunya
Proyecto HU-CI	Proyecto Internacional de Investigación para la Humanización de la Asistencia Sanitaria
PVP	punt de vacunació poblacional
RAE	Real Academia Española
RGPD	Reglament general de protecció de dades
RPC	Reglament del Parlament de Catalunya
s. v.	<i>sub voce</i> ('a l'entrada')
SARS	<i>severe acute respiratory syndrome</i> ('síndrome respiratòria aguda greu')
SARS-CoV-2	<i>severe acute respiratory syndrome-related coronavirus 2</i> ('coronavirus 2 de la síndrome respiratòria aguda greu')
SCATERM	Societat Catalana de Terminologia
SF	Secció Filològica (Institut d'Estudis Catalans)
SocDEMCAT	Societat Catalana del Diccionari Enciclopèdic de Medicina
TAR	test d'antígens ràpid
TBX	<i>term base exchange</i> ('format d'intercanvi de bases de termes')
TERMCAT	Centre de Terminologia de la Llengua Catalana
TermCoord	Unitat de Coordinació Terminològica del Parlament Europeu
TNM	<i>Telenotícies migdia</i>
UCI	unitat de cures intensives
UE	Unió Europea
UOC	Universitat Oberta de Catalunya
v.	volums
vol.	volum
vs.	<i>versus</i> ('en oposició a')

Mireia TRIAS I FREIXA (cur.)

Terminologia i societat: recursos terminològics i escenaris comunicatius

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2022, p. 11-12

Presentació

ESTER BONET

Presidenta de la SCATERM

Us presentem aquest nou volum de la col·lecció «Memòries de la Societat Catalana de Terminologia», que aplega en la primera secció, «Estudis i projectes», els textos fruit de les activitats organitzades per la SCATERM durant els cursos 2019-2020 i 2020-2021. En primer lloc, conté les ponències que es van poder sentir en la sessió *La IATE: un recurs útil per a la traducció?*, celebrada el 7 d'octubre de 2019, que tenia com a objectiu presentar la base de dades terminològica IATE i discutir sobre la seva utilitat per a la traducció amb diversos actors implicats. En segon lloc, s'hi recullen els textos de la XVII Jornada de la SCATERM: «La terminologia del diccionari», que va tenir lloc el 22 d'octubre de 2020 i en la qual es van tractar, d'una banda, diferents aspectes relacionats amb la terminologia que contenen els diccionaris generals i, de l'altra, aspectes sobre la terminologia que utilitzen els diccionaris, tant generals com especialitzats, en les definicions dels termes. I, en darrer lloc, també s'hi reuneixen els textos de la XVIII Jornada de la SCATERM: «La terminologia en la comunicació de la COVID-19», celebrada el 27 de maig de 2021, durant la qual es va reflexionar sobre el fet que, en el marc de la pandèmia de COVID-19 (malaltia del coronavirus 2019), va ser necessari un canvi en la metodologia del treball terminològic, ja que calia oferir una informació constantment actualitzada sobre un tema que afectava directament la salut de la població i que travessava camps d'investigació i àmbits professionals diversos.

Darrerament, havíem reprès el costum de publicar un volum d'aquesta col·lecció per a cada curs acadèmic. La pandèmia de COVID-19, però, va fer que la XVII Jornada de la SCATERM, que s'havia de celebrar el maig del 2020, s'ajornés fins a l'octubre del mateix any, de manera que la jornada anual del curs 2019-2020 va tenir lloc a l'inici del curs 2020-2021. Per aquest motiu, aquest volum conté les activitats de dos cursos. Així, les seccions «Crònica del curs 2019-2020» i «Cròni-

ca del curs 2020-2021» donen compte de les activitats científiques organitzades per la SCATERM, incloent-hi els aspectes organitzatius respectius.

No puc tancar aquesta presentació sense esmentar l'esforç que ha representat adaptar-nos a les restriccions de la pandèmia i haver de celebrar tots els actes en format virtual. Noves plataformes i noves maneres de relacionar-nos amb l'audiència a les quals tots ens hem hagut d'adaptar amb rapidesa i agilitat. El balanç, però, ha estat satisfactori, perquè gràcies al format en línia hem pogut tenir un fòrum de debat terminològic més enllà de les nostres fronteres.

Per tant, agraeixo la dedicació de tots els membres de les dues Juntes Directives que han treballat en l'organització d'aquestes activitats, així com la de totes aquelles persones de l'Institut d'Estudis Catalans que han fet possible l'adaptació al format virtual i que ens han donat les eines necessàries per continuar difonent la terminologia en llengua catalana en els àmbits científics i tècnics.

ESTUDIS I PROJECTES

Presentació de la nova versió de la IATE¹

PAULA ZORRILLA-AGUT

Gestora de la IATE

(Centre de Traducció dels Òrgans de la Unió Europea)

La IATE (Interactive Terminology for Europe) és la base terminològica dels serveis lingüístics de les institucions de la Unió Europea. Es va obrir el 2004 internament una vegada completada la fusió de les bases terminològiques independents de cada institució que existien a l'època. El 2007 va veure la llum la versió pública, i va permetre la consulta dels termes validats en les llengües oficials de la Unió Europea. La ràpida evolució tecnològica dels darrers anys i les necessitats d'una major interoperabilitat per integrar les dades de la IATE en altres entorns van impulsar el desenvolupament d'una nova versió de l'eina, que va substituir la versió anterior en dues fases: el novembre de 2018 i el febrer de 2019.

El retorn dels usuaris i les estadístiques dels darrers anys demostren que la IATE és un recurs àmpliament utilitzat per lingüistes d'arreu del món. A continuació, es recullen les estadístiques del 2021:²

- 46,67 milions de consultes.
- 33.000 fitxes creades.
- 243.314 termes creats.
- 1.903.577 operacions a la base (creacions, modificacions, supressions).

1. Aquest text és un resum de la intervenció de l'autora a la sessió *La IATE: un recurs útil per a la traducció?* Per a més informació, consulteu les diapositives de la presentació (<https://scaterm.llocs.iec.cat/wp-content/uploads/sites/5/2021/08/07-diapositivesIATE.pdf>) o llegiu l'article publicat en el número 20 de *Terminàlia* (http://revistes.iec.cat/index.php/Terminàlia/article/view/145981/pdf_1594).

2. Quan va tenir lloc aquesta conferència, les dades d'aquest apartat corresponien al 2019 i eren les següents: 42,85 milions de consultes, 8.260 fitxes creades, 173.706 termes creats, 1.250.641 operacions a la base (creacions, modificacions, supressions), 10.649 fitxes i 118.475 termes suprimits, i usuaris de 190 països. Per tal que es pugui veure l'evolució de la IATE, en el text s'han substituït les dades originals per les del 2021.

- 36.751 fitxes i 156.150 termes suprimits.
- Usuaris de 190 països.

Els usuaris de la IATE, principalment lingüistes que volen aclarir conceptes o que cerquen equivalents en altres llengües, fan servir diferents recursos i eines en el seu treball: documents de referència, memòries de traducció, bases terminològiques, eines de cerca de corpus, traducció automàtica, reconeixement de termes, etc. La nova versió de la IATE ofereix una cerca renovada que va més enllà del terme i permet trobar resultats en altres camps clau com el context i les notes, i així explotar una gran part del contingut de la base, i no només dels termes. Les exportacions en diferents formats per a usuaris interns i les API (interfícies de programació d'aplicacions) de cerca públiques per a usuaris externs faciliten la integració de les dades de la IATE en altres plataformes i entorns de treball.

Els traductors i terminòlegs dels serveis lingüístics de les institucions de la Unió Europea disposen de funcionalitats millorades a la nova IATE per a una gestió més eficaç del contingut de la base, com ara una cerca avançada que també permet cercar llistes de termes, connexió directa amb l'EUR-Lex per a una gestió harmonitzada de les referències legislatives, una eina de tasques/comentaris, la gestió de dades en lot, una eina de fusió de fitxes millorada, una interfície per a la validació de contingut, i altres funcionalitats per poder gestionar les dades amb major rapidesa i autonomia.

La nova versió de la IATE ha continuat evolucionant i ofereix un mòdul de gestió de projectes de terminologia, reconeixement terminològic de documents en temps real, i la generació dinàmica de les fitxes públiques de la IATE en format TBX (*term base exchange*, 'intercanvi de bases de termes') per a descàrrega per part dels usuaris externs. Actualment s'analitzen altres funcionalitats resultat de l'aplicació de tècniques d'aprenentatge automàtic, com ara la detecció automàtica de l'àmbit i estratègies de cerca semàntica.

Taula rodona: «La utilitat de la IATE per a la traducció»

1. LA IATE ENTRE ELS TRADUCTORS: USOS, PUNTS FORTS I FEBLES, I PROPOSTES DE MILLORA¹

Soc traductora d'alemany i anglès, i m'he dedicat uns quants anys a la traducció tècnica i la localització, època durant la qual vaig ser usuària de la IATE. Les idees que exposo aquí, tanmateix, no són fruit només de la meua experiència personal, sinó que he recollit l'opinió de diversos companys de l'Associació Professional de Traductors i Intèrprets de Catalunya (APTIC), associació a la qual vaig representar en la taula rodona que va tenir lloc l'octubre del 2019 a l'Institut d'Estudis Catalans, i de la qual és testimoni aquest document.

Tots coincidim a destacar que la IATE és un recurs terminològic molt conegut, molt utilitzat i força ben valorat, encara que per als traductors de català sens dubte és el Cercaterm el recurs de referència, la qual cosa implica que de vegades cal fer el triple recorregut: la IATE per trobar el terme en castellà i després el Cercaterm per trobar el català.

La IATE, malgrat el que podria semblar d'entrada, és un recurs que no només fan servir els traductors molt especialitzats, sinó que arriba a tota mena de traductors. Per exemple, quan apareixen normatives noves, com pot ser el Reglament general de protecció de dades personals (RGPD). Com que són temes que d'alguna manera penetren en diversos àmbits de la vida, qualsevol traductor s'hi pot trobar; aquest seria el cas d'un traductor de pàgines web que hagi de traduir l'avís de privadesa relacionat amb l'RGPD. En aquest sentit, se sol combinar l'ús

1. Aquest article correspon a la intervenció de Carlota Gurt Daví en la taula rodona de la sessió de la SCATERM *La IATE: un recurs útil per a la traducció?* (7 d'octubre de 2019).

de la IATE amb corpus com el LEX, ja que els termes no sempre disposen de prou context dins de la fitxa de la IATE i de vegades és necessari recórrer a la font terminològica original: la norma. Fins i tot els traductors literaris van a petar a la IATE: ara, per exemple, estic traduint una escena judicial d'una novel·la amb força termes jurídics. D'altra banda, els intèrprets em consta que també la fan servir per preparar les interpretacions. En definitiva, la IATE és un recurs molt utilitzat no només per traductors tècnics i especialitzats, com podria semblar, sinó que és un recurs amb un ús molt estès i diversificat entre el col·lectiu que represento.

La darrera versió que es va presentar a la taula rodona certament presenta millores substancials respecte a les anteriors, no només pel que fa a l'aspecte, la claredat i el disseny, sinó per les opcions de cerca ampliades i més personalitzables que abans, els filtres i les referències disponibles.

Al nostre país, el principal problema de la IATE és que no compta amb el català entre les seves llengües. Malgrat els esforços recents que s'han fet des del TERMCAT per fer una extracció de termes jurídics i econòmics de la IATE i oferir-ne una traducció catalana, el nombre de termes continua sent testimonial. Tanmateix, sembla que per als usuaris interns sí que existeixen algunes entrades en català: des de l'APTIC encoratgem les institucions a buscar la manera que aquestes dades siguin consultables.

Pel que fa als àmbits en els quals més s'utilitza, destaca, com és natural, el seu ús en totes les traduccions relacionades amb normativa europea, camp en el qual la IATE és imbatible, com per definició ha de ser, vistos el seu origen i la seva raó de ser. En aquest camp, els professionals solen combinar la consulta de la IATE amb la de corpus com el LEX i el DOGC.

En segon lloc, la IATE destaca en els camps de la terminologia jurídica i econòmica, que podríem dir que en constitueixen el nucli dur. Hi ha d'altres àmbits, però, com el mèdic o l'enginyeria, on els traductors consultats consideren que cal ser més vigilants a l'hora de donar per bones les traduccions que ofereix la IATE, alguns fins informen d'errors tant de contingut com ortogràfics, o alguns casos d'entrades molt àmplies on molts termes d'una llengua corresponen a molts termes en una altra, la qual cosa provoca que no sempre siguin correctes totes les correspondències.

La IATE també resulta molt útil en alguns casos amb termes complicats dels quals no es troba informació, i dels quals només es troba referència a la IATE. D'alguna manera, doncs, la IATE és una font d'inspiració per al traductor, que la farà servir no només per trobar un terme, sinó també per agafar idees, ja sigui de la llengua d'arribada amb la qual treballa o d'altres llengües emparentades (en el cas del català, resulten molt útils el francès i l'italià), de manera que els traductors solen fer cerques en diverses llengües alhora, cosa que és un dels punts forts de l'eina.

A la IATE es troba a faltar, tanmateix, la presència d'algunes disciplines, les quals, arran de la manera com s'alimenta aquest recurs, no hi tenen cabuda, si bé això no vol dir que no hi hagi necessitat d'una terminologia europea regulada. Seria el cas, per exemple, de projectes europeus en camps menys regulats com podrien ser les arts escèniques o les humanitats.

El que més es valora són les noves opcions de cerca i la possibilitat de restringir els resultats d'una manera molt específica gràcies, per exemple, a la gran quantitat de subcamps. A més, de tota la informació addicional a la qual dona accés: referències, fonts, definició, context i, especialment, la fiabilitat. Si bé les entrades on seria més necessari disposar de referències addicionals, de vegades són les que menys informació inclouen. Sigui com sigui, sembla que la IATE s'aproxima cada vegada més —si bé encara queda lluny— al somni del traductor de disposar d'una eina total des d'on poder accedir amb un clic no només als termes, sinó també a un corpus on es pugui contrastar la col·locació de la paraula, el context d'ús, etc.

L'aspecte més negatiu de la IATE, a banda d'alguns errors puntuals ortogràfics i de contingut, fruit de la magnitud de la base de dades, és que és molt àmplia i això pot dificultar discernir quin és el terme buscat quan hi ha diverses fitxes. Comprenem que la neteja és una tasca ingent i possiblement inassumible, però contribuiria a evitar certa duplicitat de termes que de vegades causa confusió i fa la consulta més feixuga i poc clara.

En relació amb la possibilitat, a primer cop d'ull interessantíssima, de descarregar la IATE per integrar-la en programes de traducció assistida, sembla que no és una pràctica gaire habitual entre el col·lectiu dels traductors, que s'estimen més mantenir les seves pròpies bases de dades terminològiques i alimentar-les amb el terme de la IATE, després de contrastar-lo. Ara bé, resulta interessant la possibilitat d'accedir a la IATE directament des dels programes de traducció assistida com a connector (*plug-in*).

Una proposta de millora de cara al futur seria ampliar les possibilitats d'interacció entre la IATE i els seus usuaris, especialment amb la possibilitat de crear una tercera tipologia d'usuaris (usuari semiintern) per poder tenir accés a més dades, sobretot a les entrades en català i a les entrades no validades, ja que aquestes són entrades per a termes nous que possiblement siguin termes amb usos no consolidats, vacil·lants, i per tant termes amb els quals el traductor necessita més ajuda.

En conclusió, la IATE és un recurs útil i necessari, amb moltes virtuts i alguns defectes: la magnitud de l'eina és alhora la seva gran virtut i el seu major defecte, com amb tantes altres coses de la vida.

CARLOTA GURT DAVÍ
Membre de l'Associació Professional
de Traductors i Intèrprets de Catalunya

2. LA IATE, UNA EINA ÚTIL PER A LA TRADUCCIÓ I EL TREBALL TERMINOLÒGIC AL DEPARTAMENT D'ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC DEL PARLAMENT DE CATALUNYA. CONSIDERACIONS PER AL DEBAT²

2.1. *Introducció*

La meua intervenció inicial a la taula rodona consisteix a presentar la feina que fem els lingüistes del Departament d'Assessorament Lingüístic del Parlament de Catalunya. Em referiré especialment a les tasques que tenim encomanades de traducció i terminologia, dues feines especialment relacionades en aquest cas, i faré quan calgui alguna referència a la base de dades IATE, amb un parèntesi sobre una breu col·laboració que el Departament va fer-hi fa uns quants anys. La meua intenció és poder contestar a la pregunta que dona títol a aquesta trobada (la IATE, és una eina útil per a la traducció?), o, com a mínim, exposar algunes consideracions des del punt de vista de la feina que es fa al Departament d'Assessorament Lingüístic.

2.2. *El Departament d'Assessorament Lingüístic del Parlament de Catalunya*

Els lingüistes del Parlament adscrits al Departament d'Assessorament Lingüístic (DAL) tenen l'encàrrec de vetllar per la qualitat lingüística dels textos que produeix la institució parlamentària. Aquesta qualitat s'ha d'entendre en un sentit ampli: gramatical, terminològica, traductològica, textual o discursiva, de redacció i adequació al registre, etc.

Malgrat el que es podria pensar, els textos sotmesos a l'assessorament del DAL no són només de tipus jurídic (legislatiu o normatiu), sinó també administratiu, protocol·lari, declaratiu, periodístic o divulgatiu.

Però és veritat que la tasca d'assessorament lingüístic i control terminològic que porta a terme el DAL amb relació al llenguatge legislatiu —com a llenguatge d'especialitat amb característiques pròpies, dins el context més ampli del llenguatge jurídic— és característica i exclusiva del DAL i és important especialment perquè estableix el model de llengua de les lleis de Catalunya.

En concret, i en el context d'aquesta especialització, se sotmeten a l'assessorament i la revisió lingüística del DAL les lleis, les mocions i les resolucions, entre altres textos parlamentaris (per exemple, les declaracions). Per tant, s'incideix directament sobre els textos de les iniciatives parlamentàries en tramitació, que acaben sent textos aprovats per òrgans de la cambra, com el Ple i les comissions.

En aquesta feina els lingüistes adscrits al DAL assessoren lingüísticament les

2. Aquest article correspon a la intervenció d'Agustí Espallargas en la taula rodona de la sessió de la SCATERM *La IATE: un recurs útil per a la traducció?* (7 d'octubre de 2019).

ponències i les comissions, i ho fan en col·laboració i coordinadament amb els Serveis Jurídics, que assumeixen la responsabilitat última sobre els textos aprovats des d'un punt de vista jurídic.

La descripció detallada de les tasques oficialment assignades als lingüistes del Parlament es troba als Estatuts del règim i el govern interiors del Parlament de Catalunya (ERGI-2019), principalment en els articles 26 i 28. Es tracta d'un text de funcionament intern que aprova una comissió parlamentària amb competències per a fer-ho, en què es descriu la funció dels lingüistes del Parlament en general, i també les tasques concretes que han de dur a terme els lingüistes assignats al DAL.

També cal esmentar la referència que hi ha al Reglament del Parlament (RPC-2018), en què es reconeix explícitament la tasca d'assessorament dels lingüistes en les ponències i les comissions (articles 49, 120, 147 i 246).³

Aparèixer explícitament al Reglament del Parlament és molt rellevant perquè és un text que regula el funcionament de la institució amb rang de norma jurídica derivada de l'Estatut.

2.3. *La traducció i el treball terminològic al Departament d'Assessorament Lingüístic*

2.3.1. Traducció

Les lleis de Catalunya es tramiten al Parlament en català, però també tenen, per llei, versions en les altres llengües oficials: el castellà i l'occità (variant aranesa). Aquesta feina l'assumeixen d'ofici els lingüistes del DAL.

Sovint, a petició d'algun òrgan de l'Administració parlamentària o del Govern, alguns textos aprovats també s'han de traduir a altres llengües que no són les oficials, com l'anglès, el francès, l'alemany, l'italià, etc., o també el basc, el gallec, etc. En aquest cas, les traduccions s'encarreguen a traductors professionals externs, experts en llenguatge legislatiu o jurídic o amb experiència en la matèria de què tracta el text. En aquests casos, els lingüistes del DAL revisen les traduccions per garantir-ne la compleció i assegurar la coherència terminològica interna del text.

3. Article 49.4 RPC (serveis que es presten a les meses de les comissions): «4. La mesa de la comissió és assistida per un lletrat del Parlament, encarregat d'assessorar-la jurídicament en totes les iniciatives i els procediments que s'han de substanciar, i de coordinar l'assistència que els serveis del Parlament presten a la comissió, i pels serveis lingüístics en la formalització de resolucions i acords.»

Article 120.2 RPC (sobre l'informe de la ponència i dictamen de la comissió): «2. [...] Correspon a la ponència, assessorada pels serveis jurídics i lingüístics, d'elevat a la comissió propostes de tècnica legislativa i d'adequació a les regles i als usos formals i lingüístics del Parlament respecte als projectes i les proposicions de llei.»

Altres articles RPC: 147 (tramitació de textos consolidats: coordinació d'un lletrat i col·laboració d'assessors lingüístics); 246 (suport dels lingüistes a la tasca parlamentària en general).

L'activitat de traducció del Parlament a càrrec del DAL també inclou la traducció al català de documents en llengües no oficials. Aquestes traduccions cap al català acostumen a ser documents normatius o de treball, de divulgatius a molt especialitzats, que encarrega algun òrgan de la cambra o algun servei o departament de l'Administració parlamentària.⁴

Per exemple, la traducció de documents de treball sobre un àmbit concret que un membre dels Serveis Jurídics vol poder llegir en català per la tasca que fa d'assessorament d'un projecte de llei.⁵

O bé la traducció de normativa estrangera: de vegades, per facilitar la tasca d'assessorament a les comissions i ponències (documents d'ús intern), però també perquè es vol divulgar normativa europea o internacional (documents per a la difusió externa). En aquest sentit, uns dels documents més destacats que s'han traduït al català, i també a l'aranès, són els tractats de la Unió Europea i la Carta de drets fonamentals de la Unió Europea.

En el cas de la traducció de la normativa europea esmentada el procés va ser complex: es va prendre la versió en francès com a versió primera (paral·lelament amb l'anglesa) i es van haver de tenir molt en compte les diferents traduccions a altres llengües romàniques, com el castellà, l'italià, el portuguès o el romanès.

És especialment en aquests casos, és a dir, en la tasca d'establiment d'equivalències catalanes, de termes en català, que és d'una gran rellevància l'ajut de bases de dades multilingües, com la base de dades IATE, i també de tècnics i experts a qui cal consultar.

2.3.2. Treball terminològic

A banda de la fraseologia o de les fórmules textuais pròpies del llenguatge legislatiu, cada llei conté un cabal terminològic important, un lèxic propi i específic de la matèria sobre la qual es legisla, de la matèria sotmesa a regulació (el comerç, les carreteres, els ports, l'esport, l'ensenyament, els serveis socials, el medi ambient, la memòria històrica, les taxes i els tributs, l'alimentació, el dret civil, i tants altres). Això afecta tant alguns termes ja consolidats dins de cada àmbit com paraules del lèxic comú que s'especialitzen —es converteixen en termes— en el context d'una llei o norma concreta.

En la seva feina, els lingüistes del DAL han de vetllar sobretot per la univocitat denominativa i per la precisió semàntica d'aquests termes usats en una norma

4. A part de la traducció sorgida de les relacions entre institucions (protocol, visites, viatges, programes d'actes, etc.), que també és molt abundosa.

5. Per exemple, recentment, la traducció de documents sobre la legislació del joc i les apostes a Bèlgica.

determinada. L'apartat de definicions que contenen algunes lleis —en què es defineixen i s'estableixen les denominacions dels termes emprats per als conceptes que es regulen— contribueix a assegurar aquests principis.

En resum, els textos legislatius generen sovint nova terminologia i, sobretot, moltes vegades la consoliden, tant explícitament —en l'apartat de definicions— com implícitament, per l'ús que se'n fa en el text. És molt important, doncs, tractar de la manera més rigorosa, contrastada i consensuada possible aquesta terminologia incipient o en procés de consolidació.

I és important fer-ho així perquè, com ja hem dit altres vegades, d'alguna manera, els textos aprovats pel Parlament poden actuar com a agents de normalització terminològica. Fent un símil amb el llenguatge jurídic, podríem dir que creen «jurisprudència terminològica».

En aquest context, es necessiten eines o recursos que ajudin a aquesta tasca de precisar els límits semàntics de cada concepte tal com ho hagi pogut fer la normativa estatal o europea, i també a prendre decisions sobre la forma de les denominacions. En definitiva, el que fa qualsevol òrgan o unitat que practica el treball terminològic.

D'una banda, els lingüistes del DAL estableixen, quan és possible, contacte amb experts o especialistes. Si pot ser, amb els redactors d'un projecte de llei (tècnics del Govern, o del departament corresponent, competents en la matèria), però també amb els diputats de la ponència que estableix i redacta el dictamen que s'ha de convertir en llei, o amb els mateixos destinataris de la disposició legal (algun col·legi professional, per exemple). Això es pot fer de manera més o menys informal, per exemple, durant l'assistència als treballs de la ponència, o bé, més formalment, mitjançant un informe proposta lingüístic o terminològic. El lletrat que té assignada la comissió acostuma a fer d'intermediari en aquestes comunicacions directes o indirectes.

D'altra banda, es recorre a la consulta de bases de dades, com hem apuntat: el Cercaterm, la IATE i altres.

Pel que fa a la base de dades IATE, cal dir que el fet que sigui multilingüe i que proporcioni contextos d'ús dels termes és molt útil per a conèixer i contrastar les denominacions en altres llengües properes (francès, castellà, italià o portuguès), i també en anglès.

En aquest mateix sentit, també són molt útils les informacions associades a cada entrada de la IATE, a part de la denominació, com la marca de fiabilitat, la definició, la font, el context d'ús, la marca de recomanació quan hi ha més d'una equivalència, etc.

2.4. Col·laboració del Parlament amb la base IATE

El Departament d'Assessorament Lingüístic del Parlament va col·laborar directament amb la base de dades IATE l'any 2006. En concret, en el marc d'una

estada de pràctiques d'una assessora lingüística durant quatre mesos a la Unitat de Coordinació, Qualitat, Terminologia i Documentació del Departament d'Espanyol de la Direcció General de Traducció. La feina inicial va consistir a traduir del castellà al català un glossari d'uns cent trenta termes de l'àmbit de la defensa de la competència.

Tots aquests termes i altres que s'havien de revisar havien de formar part de la IATE, que llavors partia de l'antic Eurodicautom, per a poder-los fer consultables públicament amb garantia de qualitat terminològica i normativa.

La intenció era també que en un futur immediat aquesta feina perdurés en el temps i que, per a poder anar alimentant les entrades de termes en català a la IATE, aquesta relació es consolidés i s'oficialitzés mitjançant un conveni institucional. Es tractava d'oficialitzar o normalitzar d'alguna manera l'assessorament en català.

Durant un temps, doncs, algunes fitxes en català de la IATE es van revisar i efectivament es podien consultar, tot i que no era possible una consulta universal, sinó interna mitjançant una clau d'accés. Per tant, les fitxes eren, si més no, accessibles als professionals que hi tinguessin accés (traductors, terminòlegs, lingüistes, etc.).

Probablement per canvis en l'estament polític, i atès que, com és sabut, el català no és una de les llengües de treball de la Unió, i aquest estatus depèn de l'Estat, la col·laboració no es va convertir en conveni i finalment no va anar més enllà d'aquella breu estada.

En definitiva, la feina feta durant aquesta col·laboració, i també la que aleshores o posteriorment hagin pogut fer altres col·laboradors, com el TERMCAT, no s'ha visibilitzat de manera general. Com és sabut, en les versions posteriors de la IATE, i fins avui, el català no hi és visible.

2.5. *La base de dades IATE, una eina útil per a la traducció?*

És evident l'ajut inestimable d'una base de dades com aquesta per a la feina que fan els lingüistes del Parlament assignats al DAL, tant per a traduir termes al català com per a fer consultes de contrast amb altres llengües pel que fa a denominacions de termes dubtosos. I ho és per diversos motius:

- pel fet de ser multilingüe;
- perquè té una interfície de consulta clara amb què els usuaris es poden familiaritzar fàcilment;
- per totes les informacions que cada fitxa duu associades, i
- pel tipus de fonts de què s'alimenta: d'una banda, conté un gran fons de textos normatius i jurídics, que fa que gairebé sempre es trobi el terme referit al camp que interessa; de l'altra, inclou també textos amb interès metalingüístic (ma-

nuals o guies d'estil de departaments o unitats de la Unió Europea, per exemple) en què algun terminòleg o traductor ja s'ha enfrontat a aquell problema i l'ha resolt.

Podem dir, per tant, que sí, que la base de dades IATE és útil per als membres del DAL, pel perfil que tenen d'assessors lingüístics que han de fer també de traductors i de terminòlegs.

Però no es pot deixar de dir que el profit que en podrien treure seria molt més gran, òbviament, si la base de dades inclogués entrades en català. És evident que és diferent el profit que en treu un traductor al castellà, al francès, a l'anglès o a l'alemany, o a qualsevol de les llengües oficials de la Unió Europea, que tradueix directament a la llengua pròpia i troba ja una proposta, o més d'una, en aquesta llengua.

Seria molt profitós, doncs, poder disposar de l'accés a bases de dades terminològiques multilingües de l'àmbit de la traducció legislativa o juridicoadministrativa que incloguessin el català.

2.6. *Consideracions per al debat de la taula rodona*

Apunto en aquest apartat algunes qüestions que han sorgit durant la preparació d'aquesta intervenció inicial, amb l'objectiu que contribueixin al debat i la discussió finals, i amb el benentès que algunes poden haver estat aclarides en la conferència inicial o les intervencions dels altres participants a la taula rodona.

Amb relació als usuaris, hi ha algun perfil predefinit de l'usuari de la IATE? Hem destacat la importància del treball complementari entre els traductors i els assessors lingüístics (revisors i més terminòlegs que traductors). En aquest sentit, com la fan servir els traductors professionals?

Pel que fa a la presència del català, quines perspectives hi ha? Seria possible que hi hagués entrades en català, com a mínim, per a l'ús intern? Com es pot recuperar la feina que hi han fet algunes institucions? El TERMCAT i la Universitat Oberta de Catalunya, en un projecte de recerca, acaben de publicar els equivalents en català de més de 16.000 fitxes de la IATE. Però no apareixen en la consulta de la IATE en línia, sinó que s'han donat a conèixer a part. Acabaran formant part de la versió interna de la IATE?

I arran del que constatàvem més amunt, quin és el motiu de la invisibilització del català a la IATE? Pot haver-hi raons polítiques? Perquè de tècniques no n'hi hauria d'haver. Quina norma es violentaria per la presència del català en una base de dades terminològica multilingüe com la IATE? Cal fer notar que la comunitat lingüística que ho reclama, la catalana, té darrere assemblees parlamentàries que legislen directament en aquesta llengua i organismes o institucions que fan un treball de normalització terminològica i terminografia de prestigi reconegut, com el Consell Supervisor i el TERMCAT; de difusió del treball terminològic, com la SCATERM; unitats de terminologia dels diversos serveis lingüístics de les univer-

sitats; o la recerca en terminologia, també en l'àmbit universitari (IULA, etc.). Hi ha altres llengües no oficials de la UE que es trobin en el mateix cas?

Pel que fa al contingut i l'estructura de la base de dades, quin és i com s'ha decidit el corpus de textos de què es forneix la IATE? Amb relació a les entrades, com s'alimenta la base? Ho fa cada institució de la UE a partir de les bases de dades pròpies? I en aquest sentit, com s'evita la duplictat d'informacions o l'excés de soroll?

AGUSTÍ ESPALLARGAS

Lingüista del Departament d'Assessorament Lingüístic
del Parlament de Catalunya

3. LA IATE: UN RECURS ÚTIL PER A LA TRADUCCIÓ? APORTACIONS DES DEL TERMCAT⁶

3.1. *Introducció*

Les consideracions recollides en aquest article intenten aportar un punt de vista sobre la utilitat de la IATE des de la pràctica del treball terminològic que duem a terme al TERMCAT, que té com a objectiu oferir recursos en terminologia catalana.

3.2. *La IATE, font de terminologia especialitzada i multilingüe*

En la nostra activitat terminològica pràctica, al TERMCAT tenim com a matèria de treball potencial tots els àmbits d'especialitat i, sigui des de l'elaboració de diccionaris sectorials, sigui des de l'atenció de consultes puntuals, ens podem trobar davant de tot el ventall possible d'especialització terminològica:

- el nom per a una papallona invasora,
- per a un fenomen meteorològic,
- per a una preparació culinària de moda,
- per a un ciberatac informàtic,
- per a un assaig clínic...

En general, la IATE és una molt bona eina de referència en terminologia referida a àmbits com l'administració, el dret, l'economia i la política europea, per raons òbvies atesos els àmbits de treball dels organismes que hi ha al darrere. I

6. Aquest article correspon a la intervenció de Marta Grané Franch en la taula rodona de la sessió de la SCATERM *La IATE: un recurs útil per a la traducció?* (7 d'octubre de 2019).

també, en ocasions en què apareix nova normativa referida a àmbits de tradició reguladora, com per exemple l'alimentació i l'urbanisme, i és difícil documentar en contextos especialitzats formes de recent aparició, pot ser que la IATE ja disposi d'una fitxa relacionada, atenent a la necessitat de traduir regulació específica en diverses llengües.

Per tenir dades més concretes, hem consultat a la IATE els termes que comentem en els darrers quinze apunts d'actualitat al web del TERMCAT (<https://www.termcat.cat/ca/actualitat/apunts>). En general, en aquest apartat comentem termes d'àmplia divulgació, i d'alguna manera relacionats amb l'actualitat, de diversos àmbits.

Els resultats són els que es recullen en la taula 1.

TAULA 1. *Darrers quinze termes dels apunts d'actualitat*

<i>Terme anglès</i>	<i>Terme català del Cercaterm</i>	<i>Fitxa a la IATE</i>
<i>greening</i>	ecologització	sí
<i>fake news</i>	notícia falsa o notícia enganyosa	sí
<i>chatbot, virtual assistant</i>	bot de conversa, assistent virtual, assistent de veu	sí
<i>tour operator</i>	operador turístic	sí
<i>aftertaste</i>	postgust, final en boca, retrogust	sí
<i>digital identity, online identity</i>	identitat digital	sí
<i>animal rights</i>	animalisme	sí
<i>enteroviruses</i>	enterovirus	sí
<i>salmonellosis</i>	salmonel·losi	sí
<i>roller sport</i>	esport de roda petita	no
<i>phototype</i>	fototip, fototipus (dermatologia)	sí
<i>plogging</i>	correcol·lir, córrer i netejar	no
<i>heatstroke</i>	cop de calor	sí
<i>genderqueen, non-binary</i>	no-binari, de gènere no-binari	no
<i>assana</i>	àsana	no

FONT: Elaboració pròpia.

La majoria, doncs, disposen de fitxa a la IATE, que inclou denominacions en anglès, generalment francès i castellà i també algunes altres llengües de la base. En força casos inclouen definicions o contextos aclaridors dels usos.

Aquesta informació ens serveix per a l'estudi del concepte i per a la documentació de denominacions en diverses llengües europees. Convé remarcar la utilitat de la ponderació de les fonts que ofereix la IATE, per mitjà d'uns símbols d'estrelles, que en casos de força varietat denominativa ajuda a valorar la informació.

Complementàriament, hem consultat a la IATE un altre grup de termes de naturalesa diferent. Es tracta de vint termes que actualment estem estudiant perquè són neologismes de l'àmbit de la ciberseguretat, concretament denominacions d'atacs informàtics en l'àmbit del diccionari en línia *Terminologia de la ciberseguretat* (taula 2). Són formes que els experts ens han demanat d'estudiar perquè es documenten en anglès i no tenen alternativa catalana, i tampoc no en tenen generalment en altres llengües europees. En català, estem valorant quines alternatives serien possibles, i estem preparant-ne dossiers perquè els tracti el Consell Supervisor del TERMCAT.

TAULA 2. *Denominacions d'atacs informàtics en anglès*

<i>Terme anglès</i>	<i>Fitxa a la IATE</i>	<i>Terme anglès</i>	<i>Fitxa a la IATE</i>
<i>ad injection</i>	no	<i>bashware</i>	no
<i>ad stacking</i>	no	<i>booter</i>	sí
<i>pixel stuffing</i>	no	<i>cross site scripting</i>	sí
<i>cookie dropping</i>	no	<i>cracking</i>	sí
<i>domain spoofing</i>	no	<i>cryptojacking</i>	sí
<i>bluebugging</i>	no	<i>information leakage</i>	no
<i>bluesnarfing</i>	no	<i>overlay</i>	sí
<i>angler phishing</i>	no	<i>payload</i>	sí
<i>shoulder surfing</i>	no	<i>pulse wave</i>	no
<i>tailgating</i>	sí	<i>text bomb</i>	no

FONT: Elaboració pròpia.

Els resultats en aquest cas són diferents. Més de la meitat de casos no són recollits a la IATE, suposem que per raons de poc o escàs ús encara en la tipologia de textos que es tradueixen en els organismes europeus.

3.3. *I el català, on és?*

Des del nostre punt de vista, no podem deixar de banda que la IATE no ofereix la consulta pública de terminologia catalana, tot i que els recursos terminològics en català són prou amplis i de qualitat per merèixer-s'ho.

Per això, l'existència d'iniciatives encaminades a facilitar la inclusió de terminologia catalana a l'eina, o si més no per fer palesa la possibilitat de completar amb terminologia catalana aquesta base de dades, és necessària.

En l'apartat següent us presentem un projecte i un nou recurs en aquesta línia.

3.4. *La terminologia de la IATE en català*

L'any 2014 la base de dades IATE va posar a disposició pública la descàrrega parcial de les dades per llengua i àrea temàtica. Aquest fet va representar un canvi significatiu en la manera de consultar aquesta base de dades per part de professionals, especialistes i investigadors. Paral·lelament, la llengua catalana també disposa de bases de dades terminològiques o de corpus lingüístics especialitzats i multilingües d'accés obert. I d'aquí va néixer la idea de treure profit de tot aquest cabal terminològic, concretament per part d'un equip de recerca de la Universitat Oberta de Catalunya i amb la col·laboració del TERMCAT.

El projecte s'ha basat en la compilació d'informacions, per mitjà d'eines d'enginyeria lingüística, a partir dels corpus següents:

IATE: Interactive Terminology for Europe [en línia]. Luxemburg: European Union, 2019. <<https://iate.europa.eu/home>>.

Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2019. <<https://dogc.gencat.cat/ca>>.

TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Terminologia Oberta* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2019. <<https://www.termcat.cat/ca/terminologia-oberta>>.

Viquipèdia: L'enciclopèdia lliure [en línia]. St. Petersburg, Fl.: Wikimedia Foundation, 2019. <<http://ca.wikipedia.org/wiki/Portada>>.

En resum, s'han creat corpus paral·lels especialitzats, dels quals s'han extret de manera automàtica les denominacions en castellà o anglès que són presents a la IATE, juntament amb les corresponents denominacions en català. La identificació de denominacions en català en corpus paral·lels de gran volum ha estat possible per l'ús de models de traducció que es basen en sistemes de traducció automàtica estadística.

N'han resultat un conjunt de més de setze mil fitxes terminològiques. La primera versió de treball en curs d'aquest projecte és la *Terminologia de IATE en ca-*

talà (<https://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/264>), elaborada per la Universitat Oberta de Catalunya i el Centre de Terminologia TERMCAT amb la finalitat de posar a disposició pública en català, tant en format de consulta com de descàrrega, la terminologia en llengua catalana que actualment és present en la base de dades terminològica IATE en les vint-i-quatre llengües oficials de la Unió Europea.

Les fitxes del diccionari presenten la informació següent:

— Una o més d'una denominacions catalanes, amb la categoria lèxica en alguns dels casos; en la majoria de casos s'indica la font de la denominació catalana (en aquesta versió, quan hi ha diversos sinònims catalans en una fitxa generalment només s'indica la font en un d'ells).

— Una o més d'una denominacions en anglès, castellà i francès, considerades equivalents de traducció procedents de la IATE i que estan classificades amb un nivell de fiabilitat alt, amb la font de procedència.

— El codi IATE, considerat codi de referència, corresponent a les denominacions en anglès, castellà i francès, de la IATE.

— Una definició, en alguns casos, procedent de la Terminologia Oberta del TERMCAT.

— Una o més d'una indicació d'àrea temàtica. Les àrees temàtiques inclouen la descripció de l'àrea i també el codi corresponent a la IATE.

Les dades també s'ofereixen en el format de descàrrega TBX.

3.5. *Un futur de col·laboració*

La voluntat del projecte és la millora i el creixement, amb la incorporació de noves estratègies de tractament de les dades i també amb noves dades disponibles en bancs d'accés públic.

I aquesta terminologia està a disposició de la Unitat de Coordinació Terminològica del Parlament Europeu (TermCoord), gestora de la IATE, perquè es pugui incorporar a la versió interna d'aquesta eina terminològica, d'acord amb el conveni signat l'any 2015 entre el TERMCAT i TermCoord per enriquir la versió interna de la base de dades IATE amb terminologia catalana.

MARTA GRANÉ FRANCH
Cap de Productes i Serveis
del TERMCAT

Criteris per a la selecció i el tractament de la terminologia en el DIEC

CAROLINA SANTAMARIA JORDÀ

Oficines Lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans

1. INTRODUCCIÓ

Que els diccionaris de llengua general han de contenir terminologia és una premissa generalment acceptada des de fa temps. La raó és òbvia: la competència lèxica dels usuaris d'aquests diccionaris inclou unitats amb diversos graus d'especialització, especialment avui dia, que s'han multiplicat els coneixements especialitzats i que aquests coneixements tenen una gran difusió a través dels mitjans de comunicació. Cal que aquests usuaris puguin trobar en el diccionari general unitats més o menys especialitzades i aclarir els dubtes que puguin tenir sobre aquestes unitats.

No hi ha consens, però, sobre quina ha de ser la proporció de terminologia en un diccionari general ni sobre quin nivell d'especialització ha de tenir aquesta terminologia. Al costat dels qui defensen que el diccionari hauria de recollir únicament aquells termes científics o tècnics que ultrapassen el cercle purament professional i són coneguts per parlants de fora de l'àmbit de l'especialització, trobem els qui consideren que al diccionari general li correspon una funció normalitzadora de la terminologia científica i tècnica i, per tant, ha de donar cabuda a tots aquells termes necessaris per a la comunicació entre els usuaris fins a un determinat grau d'especialització.

L'atenció a les funcions que ha de fer l'obra i als usuaris a què va dirigida haurien d'ajudar a prendre decisions sobre aquests aspectes. Ara bé, la frontera entre les unitats lèxiques especialitzades i les unitats lèxiques del lèxic comú és cada cop més difusa i sovint es produeixen transvasaments de mots del lèxic general al lèxic especialitzat i del lèxic especialitzat al lèxic comú, i això dificulta la presa d'aquestes decisions.

2. APUNT SOBRE LA TRADICIÓ LEXICOGRÀFICA CATALANA I LA TERMINOLOGIA

Tradicionalment, en els diccionaris catalans hi ha hagut una tendència a incloure-hi molta terminologia.

N'hi havia força als diccionaris del segle XVII. Ens referim al *Fons verborum et phrasium*, d'Antoni Font, al *Dictionarium seu Thesaurus Catalano-Latinus verborum ac phrasium*, de Pere Torra, tots dos de la primera meitat del segle, i també al *Gazophylacium Catalano-Latinum*, de Joan Lacavalleria, del 1696.

Als diccionaris de la Renaixença hi trobem aquesta terminologia revisada, corregida i, en alguns casos, augmentada. És el cas del *Diccionario catalán-castellano-latino*, de Joaquim Esteve, Josep Belvitges i Antoni Juglà, i el *Diccionari de la llengua catalana amb la correspondència castellana i llatina*, de Pere Labèrnia. Aquest darrer és l'obra lexicogràfica més important del segle XIX en llengua catalana i recull un gran nombre de tecnicismes que molt sovint il·lustra amb definicions enciclopèdiques.

3. EL DICCIONARI GENERAL DE LA LLENGUA CATALANA DE POMPEU FABRA

Sabem que Pompeu Fabra era un home de formació científica i que va incloure força terminologia tècnica i científica en el *Diccionari general de la llengua catalana* (DGLC), de vegades més del que esperariem d'un diccionari de llengua general. Aquesta característica s'ha valorat sempre molt positivament i ha servit per defensar que, gràcies a aquest diccionari, existeix un lèxic català científic disponible per a la comunicació.

En un estudi que van fer les Oficines Lexicogràfiques (OL) de la Secció Filològica (SF) abans d'iniciar les tasques d'elaboració del *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC (DIEC1) es demostrava que entre un 55 % i un 60 % de les accepcions del diccionari de Fabra duïen un codi d'àrea temàtica diferent del de lèxic comú. L'estudi també va fer palès que en el DGLC hi havia força desequilibris entre les diferents àrees. Al costat d'àrees amb una profusió de termes que semblava excessiva (medicina, zoologia, botànica, agricultura, geologia, religió, història, dret, química), n'hi havia d'altres escassament representades (veterinària, biblioteconomia, mineria, numismàtica).

3.1. Les fonts de la terminologia del DGLC

Una de les explicacions d'aquest pes dels termes d'especialitat en el DGLC són les fonts en què es basa.

Pel que fa als diccionaris generals, les obres de referència foren les següents:

1. *Diccionaris catalans*. El *Diccionari de la llengua catalana* de Pere Labèrnia, que ja hem esmentat més amunt, era el diccionari d'ús més estès a començaments del segle XX i va tenir una forta influència sobre el DGLC.

2. *Diccionaris d'altres llengües*. Concretament, Fabra pren com a referència tres diccionaris corresponents a tres llengües altres que el català: el *Diccionario de la lengua española* de la Real Academia Española (DRAE, 1925) per a l'espanyol, el *Dictionnaire général de la langue française* de Hatzfeld i Darmesteter (1890-1893) per al francès i el diccionari *Webster's international dictionary of the English language* (1909) per a l'anglès.

L'altra font que de ben segur fou determinant en el procés de selecció i definició dels termes en el DGLC són els especialistes.

3.2. *La col·laboració dels especialistes en el DGLC*

Fabra considerava necessària la col·laboració dels especialistes en la tasca lexicogràfica. Una prova és l'intercanvi epistolar entre Fabra i dos especialistes de botànica que van col·laborar en el DGLC: Manuel de Garganta i Pius Font i Quer.

En les cartes que Fabra enviava als especialistes veiem com els demana que facin tres tasques amb els termes d'especialitat:

— Que afegeixin a les llistes els termes que hi troben a faltar i que considerin que cal recollir al diccionari. Per tant, els demana que seleccionin la nomenclatura.

— Que proposin la forma que han de tenir els termes, mirant d'evitar aquelles que són defectuoses o preses del castellà. Per tant, els demana que indiquin com s'ha de representar aquesta nomenclatura.

— Que defineixin els termes amb definicions breus, científiques i exactes.

El resultat de tota aquesta tasca el coneixem bé. El DGLC és un diccionari amb una proporció molt elevada de lèxic d'especialitat, ja que inclou no només tots aquells termes d'especialitat que eren d'ús general perquè havien passat a formar part de la llengua comuna, sinó també aquells termes que els usuaris poguessin necessitar per a la comunicació en l'àmbit científic i tècnic i els que plantejaven algun dubte sobre la forma.

Quant a les definicions dels termes, sovint són extenses i, en moltes ocasions, enciclopèdiques, amb informacions d'interès gairebé exclusiu de l'especialista (com ara el nom científic en les definicions de les espècies d'animals i plantes, la fórmula química en les definicions dels compostos químics o el símbol i el pes atòmic que apareixen en les definicions dels elements químics). Són, sens dubte, el reflex de la voluntat de Fabra d'oferir descripcions científiques, exactes i precises.

4. **EL DICIONARI DE LA LLENGUA CATALANA D'ENCICLOPÈDIA CATALANA**

La primera edició del *Diccionari de la llengua catalana* de l'editorial Grup Enciclopèdia Catalana (DLC) apareix l'any 1982, dos anys després d'haver estat publicat el darrer volum de la primera edició de la *Gran enciclopèdia catalana*.

Pel que fa al plantejament general, el DLC és deutor del DGLC i acull la llengua comuna aplegada per Fabra. Ara bé, l'objectiu més important de l'obra era ampliar i consolidar el lèxic usual català, sobretot el lèxic tècnic i científic, atès que el diccionari de Fabra era clarament insuficient. Calia que fos una obra útil, moderna i actualitzada, d'un abast superior al del DGLC, amb respostes per a molts dubtes que el diccionari de Fabra no podia resoldre.

Per a l'ampliació del lèxic científic i tècnic heretat del DGLC, es procedí al despullament de la *Gran enciclopèdia catalana*: bona part del material lèxic d'aquesta obra es va extreure i es va recollir en un sol volum perquè la consulta fos còmoda i pràctica.

El diccionari resultant contenia un percentatge molt elevat de terminologia (si el comparem amb diccionaris castellans de llengua general coetanis, com ara el DRAE) i representà un enriquiment del cabal lèxic respecte del DGLC, sobretot pel que fa al vocabulari científic i tècnic. També significà un gran avenç en la normalització de la terminologia científica i tècnica en català.

Per totes aquestes raons, el DLC va tenir un gran èxit de públic i ha condicionat els diccionaris catalans que s'han publicat després, inclòs el DIEC, els quals han continuat aquesta tendència d'incorporar una elevada proporció de terminologia en la seva nomenclatura.

5. LA PRIMERA EDICIÓ DEL *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA DE L'IEC* (DIEC1)

L'Institut d'Estudis Catalans emprengué el projecte del DIEC amb l'objectiu de fer un diccionari amb les característiques següents:

- institucional (l'IEC en el seu conjunt havia de participar en la seva elaboració),
- normatiu (els mots i les informacions associades havien de ser correctes),
- útil i actual per a la comunicació d'un parlant mitjanament culte,
- interdialectal (amb unitats representatives dels parlars de tot el territori),
- reflex dels diferents nivells de formalitat.

Dins d'aquest marc general, les unitats lèxiques especialitzades que s'inclouguessin en aquest nou diccionari havien de ser:

- de tots els àmbits temàtics,
- actuals i correctes,
- prou fonamentals per donar compte de la competència d'un parlant mitjanament culte,
- suficientment representatives en tot el territori lingüístic.

El projecte del DIEC1 s'inicia l'any 1991 i partia d'un text previ: el DGLC de Pompeu Fabra. Des de la publicació del *Diccionari general* s'havien produït im-

portants avenços científics i tecnològics i calia que el nou diccionari ampliés i actualitzés el lèxic especialitzat del diccionari de Fabra perquè l'obra resultant fos útil per a la comunicació en els àmbits científic i tècnic.

5.1. *Les fonts de la terminologia del DIEC1*

Les fonts de referència per a la fixació i la descripció de la terminologia del DIEC1 foren aquestes cinc:

- El *Diccionari general* de Pompeu Fabra.
- El *Diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana. En el lèxic especialitzat, el diccionari d'Enciclopèdia Catalana és l'obra que més influència va tenir en el DIEC1.
- La base de dades del TERMCAT.
- Altres reculls terminològics.
- Els especialistes de les diferents àrees del saber.

5.2. *Fases de treball per a la fixació i la descripció de la terminologia del DIEC1*

Classificarem les tasques que es varen dur a terme en quatre grans fases:

5.2.1. **Fase 1: la preparació de les fonts**

En aquesta primera fase, les OL van preparar les fonts del DIEC1 per tal que es poguessin introduir a la base de dades BDOL.¹

En el cas del *Diccionari general* de Fabra, la preparació consistí a escanejar-lo i codificar-lo (en col·laboració amb el projecte del Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana de l'IEC i amb el Servei de Tractament de Textos Catalans de la Universitat de Barcelona) per, posteriorment, traspassar-lo semiautomàticament a BDOL.

En l'àmbit del llenguatge d'especialitat, i atès que el DIEC neix com un projecte col·lectiu de tot l'Institut, la Secció Filològica va encarregar la tasca a un centenar d'especialistes que eren membres de les seccions de l'IEC (molts dels quals ja havien participat en l'elaboració de la *Gran enciclopèdia catalana*).

1. BDOL era una base de dades relacional dissenyada expressament per al projecte del DIEC1 i que ha estat una eina fonamental per a les tasques d'elaboració de les dues edicions del diccionari.

5.2.2. Fase 2: la classificació temàtica

Un cop les OL van tenir el DGLC en format de base de dades, calia assignar a totes les accepcions un o més codis d'àrea temàtica per tal de classificar-les temàticament.

Calia, doncs, establir la llista d'àrees temàtiques de BDOL. Prenent com a referència les llistes d'àrees de la base del TERMCAT i de la *Gran enciclopèdia catalana*, les OL van establir una llista de cinquanta-vuit àrees que es van anar introduint a totes les accepcions del DGLC. Vegem-les en la taula 1.

TAULA 1. *Llista d'àrees temàtiques per al DIECI*

adoberia	explotació animal	numismàtica
agricultura	filosofia	obres públiques
amfibis i rèptils	física en general	ocells
antropologia	física nuclear	pedagogia
arqueologia	genealogia i heràldica	peixos
arquitectura	geografia	pesca
art	geologia	plantes inferiors
astronomia	història	plantes superiors
biblioteconomia	indústria química	política
biologia	indústria tèxtil	psicologia
bolets	informàtica	química
botànica	invertebrats	religió
ciència forestal	mamífers	sociologia
col·lectius vegetals	matemàtiques	telecomunicacions
comunicació	medicina i farmàcia	transports en general
dret / lleng. administratiu	metallúrgia	transports per aigua
ecologia	meteorologia	veterinària
enginyeria elèctrica	metrologia	zoologia
enginyeria electrònica	mineria	
enginyeria industrial	música	

FONT: Elaboració pròpia.

Aquesta operació va facilitar molt les tasques de selecció i revisió de la terminologia que havien de dur a terme els especialistes, atès que podien treballar a partir de llistats temàtics del diccionari de Fabra.

5.2.3. Fase 3: la selecció de la nomenclatura

En aquesta fase del projecte es demanava als especialistes que damunt mateix dels llistats rebuts fessin les tasques següents:

— Numerar els termes de l'1 al 4, segons la necessitat que fossin recollits en el nou diccionari:

- 1 = terme imprescindible, cal incloure'l,
- 2 = terme important, convé incloure'l,
- 3 = terme interessant, però no és necessari incloure'l,
- 4 = terme no pertinent, no s'ha d'incloure.

— Anotar els termes que trobaven a faltar en els llistats i que, a parer seu, s'havien de recollir al nou diccionari.

— Indicar quina era la forma ortogràfica que, a parer seu, havien de tenir els termes que seleccionaven, amb el benentès que les decisions finals sobre la grafia dels termes eren de la Comissió de Lexicografia i de la Secció Filològica.

El resultat d'aquesta selecció era introduït a BDOL i valorat per la Comissió de Lexicografia de la SF.

5.2.4. Fase 4: la redacció de les definicions de les unitats seleccionades

Per a aquesta darrera fase, cada especialista va rebre la llista dels termes que havia seleccionat en la fase anterior acompanyats de les diverses definicions extretes de les fonts de referència introduïdes a BDOL. Se'ls demanava que triessin una d'aquestes definicions o bé que en redactessin una de nova, si cap de les recollides en el llistat no li semblava prou satisfactòria.

La participació dels experts en el DIEC1 va evidenciar que lexicògrafs i especialistes no perceben de la mateixa manera la realitat especialitzada i tenen idees diferents sobre com s'han de representar els termes d'especialitat en un diccionari. Malgrat aquestes divergències i algunes desavinences fruit de la pressió dels terminis de l'obra, la corresponsabilització de lexicògrafs i especialistes en la selecció i la preparació de la terminologia del diccionari fou valorada positivament. Per a uns i altres es feia palès que la participació dels especialistes en els projectes lexicogràfics era necessària, ja sigui com a informadors i supervisors o com a agents actius en la redacció i la preparació de l'obra. Cal dir, però, que alguns especialistes van manifestar un cert descontent perquè algunes de les seves propostes finalment no van ser recollides al diccionari.

El resultat de tota aquesta tasca també és prou conegut de tothom. Estructuralment, el DIEC1 seguí el model del DGLC. Quant al contingut, però, representà un increment molt significatiu de les unitats lèxiques especialitzades respecte del diccionari de Fabra (de les 44.000 accepcions noves, 25.000 eren especialitzades) i, per tant, una actualització del lèxic especialitzat del diccionari normatiu. Finalment, el nou diccionari normatiu resolgué molts dubtes sobre la grafia dels termes, atès que la Secció Filològica va fer un gran esforç en la fixació d'aquestes grafies.

6. LA SEGONA EDICIÓ DEL *DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA DE L'IEC* (DIEC2)

6.1. *L'elaboració del DIEC2*

L'any 1998 neix el projecte del DIEC2 amb la voluntat de fer una revisió sistemàtica del DIEC1, tres anys després de la seva publicació.

Les raons per a la revisió eren fonamentalment dues: d'una banda, els terminis per a la publicació del DIEC1 havien resultat massa ajustats, per la qual cosa, algunes de les revisions finals es van haver d'accelerar i d'altres no es van poder dur a terme. De l'altra, alguns especialistes s'havien lamentat que no s'havien tingut en compte totes les seves propostes.

La revisió de la terminologia fou la tasca més complexa de tot el projecte del DIEC2. És la que va costar més esforços i la que va tenir un període d'execució més llarg (de març de 1998 a setembre de 2005).

6.2. *Fases de treball per a la fixació i la descripció de la terminologia del DIEC2*

Des del punt de vista operatiu, el procés de revisió de cadascuna de les àrees es dividí en dues grans fases.

— Fase 1, revisió de la nomenclatura: tria dels termes que han de figurar en el diccionari i de la grafia que han de tenir (selecció i representació dels termes).

— Fase 2, revisió de les definicions: com s'ha d'explicitar en el diccionari el significat de cada un d'aquests termes.

Abans d'iniciar la primera d'aquestes fases, però, i en atenció als suggeriments que ens havien fet arribar els especialistes que havien col·laborat en el DIEC1, es va revisar la llista de les àrees temàtiques que s'havia fet servir en la primera edició. El resultat fou una llista de setanta-sis àrees que reproduïm en la taula 2 (en cursiva, les àrees noves respecte de la versió de la primera edició).

TAULA 2. *Llista d'àrees temàtiques per al DIEC2*

adoberia	física en general	mineria
agricultura	física nuclear	música
amfibis i rèptils	fongs i líquens	numismàtica
antropologia	geografia	obres públiques
arqueologia	geologia	ocells
arquitectura	genealogia i heràldica	<i>oficines</i>
art	història en general	<i>paleontologia</i>
<i>arts gràfiques</i>	<i>hoteleria</i>	pedagogia
astronomia	<i>indústria de la fusta</i>	peixos
biblioteconomia	indústria química	pesca
biologia	indústria tèxtil	plantes inferiors
botànica	<i>indústries en general</i>	plantes superiors
ciència forestal	informàtica	política
collectius vegetals	invertebrats	<i>professions</i>
comunicació	<i>islam</i>	psicologia
<i>defensa</i>	<i>jocs i espectacles</i>	química
dret	<i>literatura</i>	religió
ecologia	<i>llenguatge administratiu</i>	sociologia
<i>economia domèstica</i>	mamífers	telecomunicació
enginyeria elèctrica	matemàtiques	<i>teoria econòmica</i>
enginyeria electrònica	medicina i farmàcia	transports en general
enginyeria industrial	metallúrgia	transports per aigua
<i>esports</i>	meteorologia	veterinària
explotació animal	metrologia	zoologia
<i>filologia</i>	<i>mineralogia general</i>	
filosofia	<i>minerals</i>	

FONT: Elaboració pròpia.

Cent disset especialistes, la gran majoria membres de les seccions de l'IEC o experts designats per aquests, van revisar seixanta-set d'aquestes àrees. Les nou restants foren revisades pel TERMCAT.

6.2.1. Fase 1: la revisió de la nomenclatura

Dins aquesta primera fase, distingim les tasques següents:

- *Tramesa a cadascun dels especialistes del llistat* amb els termes del DIEC1 pertanyents a l'àrea temàtica corresponent (març de 1998). El juliol de 1998 se celebrà una reunió de coordinació a què assistiren el president de l'IEC, el president de la Secció Filològica, membres de la Comissió de Lexicografia i vint-i-tres membres de les altres seccions de l'Institut, amb l'objectiu de donar-los les indicacions per a la revisió de la nomenclatura.

- *Recepció del material* revisat pels especialistes i introducció a BDOL de les seves propostes d'addició, de supressió o de canvi de grafia.

- *Elaboració d'informes* sobre les propostes rebudes. Les OL van elaborar un informe per a cadascuna de les propostes dels especialistes. Se'n van fer prop de quatre mil i tenien una estructura de graella en què es feien constar les dades següents:

- Si el terme en qüestió estava documentat en les fonts de referència (diccionaris, corpus, TERMCAT).

- Quin grau d'especialització tenia (baix, mig o alt).

- Si hi havia sinònims del terme al DIEC1.

- En el cas que fos un mot genuí, si era ben format o no.

- En el cas que es tractés d'un manlleu, calia indicar la llengua d'origen i el grau d'adaptació (no adaptat, adaptat gràficament o adaptat morfològicament).

- La raó per la qual no s'havia inclòs al DIEC1.

- *Anàlisi dels informes per part de la Comissió de Lexicografia* i presa de decisions sobre cadascuna de les propostes dels experts. A continuació, les Oficines Lexicogràfiques informaven aquests experts dels acords presos per la CL.

- *Recepció de la resposta dels especialistes* a les resolucions de la CL. Les OL traslladaven aquesta resposta a la Comissió, que prenia les darreres decisions i tancava la nomenclatura de l'àrea.

6.2.2. Fase 2: la revisió de les definicions

En el cas de la revisió de les definicions, el procés de treball fou fonamentalment el mateix que en la primera fase, però amb menys implicació de la Comissió de Lexicografia. Les tasques que es varen dur a terme són les següents:

- *Tramesa a cada especialista d'un llistat amb tots els termes de la seva àrea,*

tant els que ja eren al DIEC1 com els nous que ell havia proposat d'afegir en la fase de revisió de la nomenclatura, acompanyats de la definició corresponent. Aquesta tramesa s'inicia el juny de 1999. Com en la primera fase, es va celebrar una reunió de coordinació amb els representants de totes les seccions per tal de lliurar-los les indicacions que havien de seguir en la revisió de les definicions.

— *Recepció de la feina feta pels especialistes* i revisió de les definicions proposades per aquests per tal d'adequar-les als criteris lexicogràfics generals.

— *Introducció a BDOL de les definicions* un cop revisades per les OL.

— *Elaboració d'un informe per a l'especialista* en què se li comunicava quines definicions s'havien acceptat sense fer-hi cap canvi i quines s'havien modificat d'acord amb els criteris de l'obra o per raons de coherència interna.

— *Recepció de la resposta final dels especialistes i tancament de l'àrea*.

El DIEC2 representa un increment significatiu de les unitats lèxiques especialitzades respecte del DIEC1. Inclou 2.500 accepcions especialitzades més que el DIEC1, uns 1.900 articles nous i també unes 1.800 subentrades especialitzades més. En aquesta segona edició també es van esmerçar molts esforços a resoldre problemes gràfics dels termes i a millorar-ne les definicions.

Finalment, per tancar aquesta aportació a la jornada, volem insistir en el caràcter institucional de les dues edicions del DIEC. En totes dues obres es va fer un gran esforç perquè membres de totes les seccions hi participessin i tota la institució s'hi sentís implicada i representada. Aquesta és la raó del pes que té la terminologia en els dos diccionaris, tant pel que fa al nombre de termes que recull com a la descripció que se'n fa.

BIBLIOGRAFIA

- CABRÉ, M. Teresa (1992). *La terminologia: La teoria, els mètodes, les aplicacions*. 1a ed. Barcelona: Empúries.
- (1994). «Terminologie et dictionnaires». *Meta: Journal des Traducteurs = Translators' Journal*, vol. 39, núm. 4: *Hommage à Bernard Quemada: termes et textes*, p. 589-597.
- (1995). «Terminologia i diccionaris (2)» A: MASSOT, Josep (coord.). *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes/XXXI: Miscel·lània Germà Colón*. Vol. 4. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 277-306.
- (2007). «Términos y palabras en los diccionarios». A: CUARTERO OTAL, J.; EMSEL, M. (ed.). *Vernetzungen: Bedeutung in Wort, Satz und Text. Festschrift für Gerd Wotjak zum 65. Geburtstag*. Frankfurt del Main: Peter Lang, p. 71-84.
- CABRÉ, M. Teresa; BOZZO, Maria; EGEA, Àngels; JUNCADILLA, Marta; SANTAMARIA, Carolina (1995). «El nou diccionari normatiu». *Caplletra*, vol. 1, núm. 17, p. 201-219.
- CABRÉ, M. Teresa; BOZZO, Maria; SANTAMARIA, Carolina (1995). «Característiques generals del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans». *Llengua i Ús*, vol. 1, núm. 4, p. 27-30.

- CABRÉ, M. Teresa; BOZZO, Maria; SANTAMARIA, Carolina (1996). «El Diccionari de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans». *Butlletí Intern del Departament de Presidència*, vol. 1, núm. 11, p. 2-15.
- COLÓN, Germà (2007a). «Introducció al Diccionari general de la llengua catalana». A: FABRA, Pompeu. *Obres completes*. Direcció a cura de Jordi Mir i Joan Solà. Vol. 5. Barcelona: Enciclopèdia Catalana: Edicions 62; València: Edicions 3 i 4; Palma: Moll, p. 15-40.
- (2007b). «Pompeu Fabra, lexicògraf». A: MONTSERRAT, Anna; CUBELLS, Olga (ed.). *Entorn i vigència de l'obra de Fabra: Actes del II Colloqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra»*. Valls: Cossetània, p. 305-316.
- CORACHAN, Manuel (dir.) (1936). *Diccionari de medicina*. Pròleg a cura d'August Pi i Suñyer i de Pompeu Fabra. Barcelona: Salvat. 2 v.
- DOMINGO, M. Teresa (2007). «Influència del diccionari de Pere Labèrnia en el diccionari de Pompeu Fabra». A: MONTSERRAT, Anna; CUBELLS, Olga (ed.). *Entorn i vigència de l'obra de Fabra: Actes del II Colloqui Internacional «La lingüística de Pompeu Fabra»*. Valls: Cossetània p. 317-326.
- FABRA, Pompeu (1936). «Pròleg». A: CORACHAN, Manuel (dir.). *Diccionari de medicina*. Barcelona: Salvat, p. IX-X.
- FABRA, Pompeu; FONT I QUER, Pius; GARGANTA, Manuel de (1991). *Un epistolari fonamental per a la lexicografia científica catalana (1928-1953)*. Edició a cura de Carles Riera i Fonts i Joan Vallès Xirau. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. 121 p. (Biblioteca Filològica; XXVI)
- GELPÍ, Cristina (2000). «Marcatge temàtic i usuari potencial al DGLC». A: GINEBRA, Jordi; MARTÍNEZ, Raül-David; PRADILLA, Miquel Àngel (ed.). *La lingüística de Pompeu Fabra*. Vol. 2. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana: Universitat Rovira i Virgili, p. 349-363. (Symposia Philologica; 3 i 4)
- HATZFELD, Adolphe; DARMESTETER, Arsène; THOMAS, M. Antoine (1964) [1890-1900]. *Dictionnaire générale de la langue française: du commencement du XVIIIe siècle jusqu'à nos jours précédé d'un traité de la formation de la langue*. París: Librairie Ch. Delagrave. 2 v.
- MARCH, Joan (2000). «Les aportacions de Pompeu Fabra i els seus col·laboradors al desenvolupament del llenguatge científic català modern (1901-1936)». A: GINEBRA, Jordi; MARTÍNEZ, Raül-David; PRADILLA, Miquel Àngel (ed.). *La lingüística de Pompeu Fabra*. Vol. 2. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana: Universitat Rovira i Virgili, p. 381-394. (Symposia Philologica; 3 i 4)
- MIRALLES, Carles (2000). «Lèxic comú i lèxic d'especialitat en el DIEC». A: *Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 209-213. (Sèrie Jornades Científiques; 9)
- PALOMA, David (2013). «El diccionari de Pere Labèrnia». *El Punt Avui* (Cultura) (29 novembre).
- RAFEL, Joaquim (2005). *Lexicografia*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- VIGO, Josep (2000). «El lèxic científic en la segona edició del DIEC». A: *Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 215-224. (Sèrie Jornades Científiques; 9)

Mireia TRIAS I FREIXA (cur.)

Terminologia i societat: recursos terminològics i escenaris comunicatius

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2022, p. 43-56

DOI: 10.2436/15.2503.02.71

La terminologia del *Gran diccionari de la llengua catalana*

NÚRIA BORT

Diccionaris de l'Enciclopèdia

1. ANTECEDENTS DEL GDLC (I DE LA SEVA VOLUNTAT DE TENIR UN ALT CONTINGUT TERMINOLÒGIC)

Veurem a continuació que el *Gran diccionari de la llengua catalana* (GDLC) actual —que estava publicat en línia a www.encyclopedia.cat en el moment de fer aquesta comunicació i a www.diccionari.cat des de l'abril del 2022—¹ té un ampli repertori de terminologia. Aquesta és una característica que ja tenien els seus antecessors (figura 1), és a dir, les diverses edicions del *Diccionari de la llengua catalana* (1982, 1983, 1993) d'Enciclopèdia Catalana, que recollien, revisaven i completaven tot el lèxic de la *Gran enciclopèdia catalana* (1968-1980 i 1985-1989), que al seu torn va recollir tot el lèxic del *Diccionari general de la llengua catalana* de Fabra, el va sistematitzar i reorganitzar, i el va completar, entre altres coses, amb molta terminologia.

Efectivament, un dels objectius principals de la *Gran enciclopèdia catalana* (GEC), i de retruc dels primers diccionaris que en van derivar, va ser el de normalitzar la terminologia científica i tècnica que, en paraules de Jordi Carbonell (al pròleg a la primera edició), «anys de desús havien deixat aturada o que el caràcter general del *Diccionari Fabra* no havia permès d'entrar».

La GEC agrupà un equip extens d'especialistes de totes les branques organitzats en seccions (la de botànica, la de música, la d'arquitectura...). Totes les seves

1. Aquesta comunicació es refereix sobretot al *Gran diccionari de la llengua catalana* (GDLC) en la versió actual (octubre del 2020) publicada al portal Enciclopèdia.cat. No se centra, doncs, ni en el *Gran diccionari* en paper (1a ed., 1998) ni en la seva primera versió en línia, la del primer portal Diccionari.cat, que en són els dos precedents immediats. Des de l'abril del 2022, però, el GDLC actualitzat es torna a publicar a Diccionari.cat.

FIGURA 1. Precedents del GDLC actual.

FONT: Elaboració pròpia.

propostes terminològiques passaven pel sedàs d'una altra secció, la lexicogràfica, dirigida per Ramon Aramon, que llavors també era secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i president de la Secció Filològica.

Aquesta Secció Lexicogràfica de l'equip de la GEC documentava les solucions en altres llengües i suggeria la forma idònia per al català. No es prenen només decisions puntuals, sinó que es fixaven criteris que havien de servir per a tota l'obra (que recordeu que anava sortint per fascicles). Aquest fet va comportar milers de fitxes lexicogràfiques amb neologismes i també hores de deliberacions, i al final el 60 % de la terminologia de la GEC va acabar corresponent a termes de nova creació.

Ben aviat es va veure la conveniència d'extreure el material lèxic de la GEC per poder fer-ne una edició en un sol volum, i així sorgí el primer diccionari de la llengua d'Enciclopèdia Catalana, el de 1982 (el coneixem com a DLC1). Com a dada quantitativa per valorar l'aportació lèxica d'aquest primer diccionari, val a dir que el Fabra contenia unes 50.000 entrades i el DLC1 unes 80.000, una bona part corresponent a terminologia especialitzada.²

Ens ha semblat just i convenient encapçalar aquesta comunicació amb aquest breu resum dels precedents del GDLC perquè se'n veïés l'origen i s'evidenciés que des de llavors ençà tot ha canviat molt dins d'Enciclopèdia (edicions successives i revisades de les seves obres lexicogràfiques) i, per sort, també fora. El panorama

2. Volem aprofitar aquest breu recorregut històric per fer un petit homenatge a Josep Torras i Rodergas, que malauradament ens va deixar el dia 8 d'octubre del 2020. Va ser precisament un dels redactors del DLC1, cap de redacció de la primera edició del *Diccionari castellà-català* i del *català-castellà*, del 1985 i 1987, però sobretot va ser assessor lingüístic i peça clau d'Enciclopèdia des del començament dels anys setanta i fins al 2007. Era molt erudit, tenia uns coneixements humanístics amplíssims i un gran sentit de la llengua i va ser per a nosaltres un mestre discret i generós. La discussió lingüística arran de la necessitat de prendre decisions lexicogràfiques i terminològiques ha continuat sempre a Enciclopèdia, i durant molts anys la saviesa i el bon criteri d'en Josep van ser inestimables.

lexicogràfic i terminològic català s'ha enriquit molt i ara tenim noves i bones fonts on trobar terminologia, sobretot, és clar, el Cercaterm del TERMCAT, i també el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC). Ho hem volgut marcar a la figura 1 amb la successió de punts suspensius, que volen representar sobretot les dues edicions del DIEC i la creixent producció del TERMCAT.

Malgrat tots aquests canvis, per als lexicògrafs i editors del GDLC la terminologia continua sent una part molt important del diccionari, una qüestió que no deixem de banda perquè ja existeix el Cercaterm, sinó que pretenem mantenir rica, actualitzada, equilibrada i ben integrada en el conjunt de l'obra, i continuem treballant amb aquest objectiu. Creiem que és una exigència de la societat actual, en què l'accés al coneixement especialitzat, i, per tant, a la terminologia, és més generalitzat.

2. INTEGRACIÓ DE LA TERMINOLOGIA AL GDLC

Amb la intenció de donar un parell de dades quantitatives que reflecteixin l'alt contingut terminològic del GDLC, podem dir que de les 88.576 entrades del GDLC a mitjan octubre de 2020, unes 52.000 entrades (gairebé un 60 %) tenen alguna marca d'àrea temàtica (és a dir, s'ha considerat que corresponen a una àrea d'especialitzat determinada). I, pel que fa a les accepcions, unes 90.000 tenen aquesta marca.

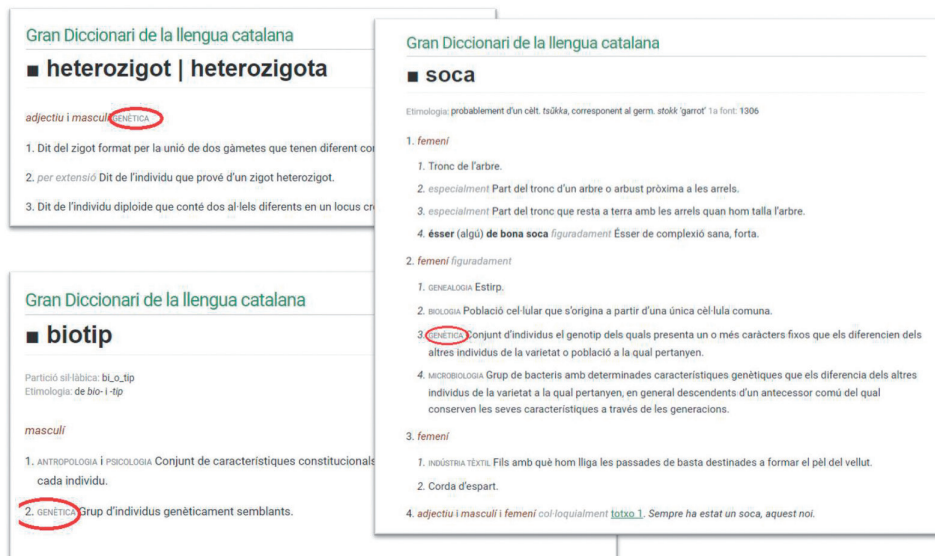

FIGURA 2. Diverses posicions de l'etiqueta d'àrea temàtica al GDLC.

FONT: Elaboració pròpia a partir d'Enciclopèdia.cat.

L'*etiqueta temàtica* pot afectar en diferent grau el contingut d'una entrada i això es mostra precisament en la posició de l'etiqueta. Per exemple, les tres entrades de la figura 2 tenen la marca de genètica, però en el primer cas (*heterozigot*) aquesta marca afecta totes les accepcions i per això està situada abans del primer número d'accepció; en canvi, en el segon i tercer cas (*biotip* i *soca*), com que afecta una accepció o subaccepció concreta, se situa després del número corresponent. Com és sabut, això el DIEC en línia ho fa diferent: atribueix la marca a cadascuna de les subaccepcions, o de les accepcions si no tenen subaccepcions, encara que la comparteixin. Així, per exemple, en el cas de *heterozigot*, el DIEC posaria la marca a cadascuna de les tres accepcions, i abreujada.

Aquesta informació (l'atribució a una àrea temàtica) sempre s'ha mostrat en els diccionaris d'Enciclopèdia (no ha estat simplement una informació interna de treball, sinó pública), ja des de la *Gran enciclopèdia catalana* i des del primer diccionari de la llengua, i també en els bilingües. Recordem que Fabra no tenia etiquetes d'àrea temàtica, sinó que feia servir altres recursos per delimitar l'abast de l'accepció. Quan es va analitzar i sistematitzar tot el Fabra per incloure'l, revisat, a l'Enciclopèdia, es va decidir ja etiquetar totes les accepcions per àrea temàtica, quan no eren de lèxic comú. I així s'ha continuat fent. Al paper, naturalment, aquestes marques sempre han estat abreujades i també va ser així a la primera versió en línia. A la versió actual del *Gran diccionari* a Enciclopèdia.cat, però, com es pot veure a la figura 2, es mostren sense abreujar, cosa que resulta menys críptic per a usuaris poc habituats o en el cas d'etiquetes d'àrees temàtiques menys conegudes o més difícils de desxifrar, com *codic* per codicologia o *geod* per geodèsia.

En la base de dades del GDLC, la classificació en àrees temàtiques té dos nivells i consta en aquest moment de 48 grans àrees, que inclouen 378 subàrees. L'etiqueta que s'ensenya és la de la subàrea. La taula 1 mostra com a exemple les grans àrees d'economia i física, cadascuna dividida en subàrees que la delimiten d'una manera pràctica (p. ex., dins de física, es distingeix entre acústica, física atòmica, hidràulica, metrologia, òptica...). Val a dir que, dins de l'àrea d'economia, per exemple, també hi ha una subàrea anomenada economia, que serveix sobretot per etiquetar els termes més generals de la matèria o algun terme que no encaixa en les altres subàrees. Si es veu que alguns termes no generals que han anat a parar a aquest calaix en principi general comparteixen una subàrea encara no prevista, s'estudia la conveniència de crear-la.

Classificar les accepcions en àrees temàtiques i mostrar-ho fa un servei evident a l'usuari: li permet, per exemple, localitzar ràpidament l'accepció en una entrada molt polisèmica. Moltes entrades del GDLC són complexes, amb moltes accepcions de diverses àrees d'especialitat i, evidentment, l'etiqueta d'àrea temàtica permet la navegació ràpida per l'entrada. Per exemple, l'article *temps* té deu accepcions i seixanta-vuit subaccepcions, que corresponen a disset àrees temàti-

TAULA 1. Exemple de dues grans àrees temàtiques del GDLC
i de les subàrees que agrupen

<i>Economia</i>	assegurances	<i>Física</i>	anàlisi tensorial
	comerç i mercat		anàlisi vectorial
	comerç internacional		física ←
	comptabilitat		física atòmica
	econometria		física nuclear
	economia ←		hidràulica
	finances		hidrodinàmica
	organització d'empreses		magnetisme
	treball social		mecànica estadística
			mecànica quàntica
			mecànica relativista
			metrologia
			nucleònica
			òptica
			partícules elementals
			termodinàmica
			termotècnia

FONT: Elaboració pròpia.

ques tan allunyades com *astronomia*, *cirurgia*, *economia*, *electricitat*, *esports*, *filosofia*, *física*, *gramàtica*, etc., a més, és clar, d'accepcions de llenguatge comú. És evident que si algú va a buscar la definició del temps gramatical, el temps en un motor o en cirurgia, aquestes etiquetes fan força servei.

Però, òbviament, l'etiqueta també té molta utilitat per als lexicògrafs per restringir l'abast de determinades accions que s'han de fer sobre el corpus: si veiem que hem de revisar alguna cosa de viticultura, no cal que passem per totes les més de tres mil entrades d'agricultura. De bon començament sabrem que les més pertinents per revisar seran probablement la vuitantena de viticultura.

Les grans àrees temàtiques poden incloure des d'uns pocs centenars d'accepcions fins a unes vuit mil (com és el cas de *botànica*) i, en canvi, les subàrees més peti-

tes en contenen poques desenes. Intentem vetllar perquè les diferències entre el nombre d'entrades per àrea o subàrea no es deguin a desequilibris injustificables sinó a diferències objectives entre l'abast dels diferents àmbits d'especialitat. Intentem evitar que hi hagi subàrees massa representades i altres que no hi apareguin prou.

Quan es considera convenient, a una accepció se li atribueix més d'una àrea temàtica (hi ha algun cas excepcional de quatre o cinc àrees, però el més habitual és una o dues). És una característica habitual, que s'entén com a natural en un diccionari general, perquè simplifica i facilita l'accés a la terminologia sense fer créixer innecessàriament les dimensions del diccionari, però també exigeix des del punt de vista de l'elaboració del diccionari un esforç lexicogràfic de síntesi, de consens entre les diferents especialitats i que vetlli per la coherència dins de cadascuna. Exemples:

diglòssia *femení* SOCIOLOGIA i LINGÜÍSTICA Situació sociolingüística en què una llengua...

mapa lingüístic *masculí* CARTOGRAFIA i LINGÜÍSTICA Mapa on són cartografiades...

glotocronologia *femení* LINGÜÍSTICA i ANTROPOLOGIA Tècnica per a determinar les dates de separació de llengües relacionades que provenen d'una protollengua.

espectrograma *masculí* ACÚSTICA, ASTRONOMIA, FÍSICA, FONÈTICA, FONOLOGIA i QUÍMICA Imatge o representació gràfica obtinguda...

En general, el GDLC atribueix l'àrea temàtica a tots els sinònims d'un terme i mirem d'assegurar-nos, evidentment, que no es defineixen per separat, sinó que es remet dels que es consideren secundaris al principal, que és el que conté la definició. Fins i tot en alguns casos van marcats amb l'etiqueta de l'àrea temàtica alguns sinònims poc adequats en un context especialitzat, sinó més propis del llenguatge comú, com seria *voltadits* per *panadís periungual* o *plom* per *fusible*. De tota manera, casos com aquests també duen una etiqueta de registre (en aquests dos exemples, *popularment*), que adverteix que no es tracta d'un terme científic, i remetem a la forma més pròpiament terminològica o més adequada en un context d'especialitat. I és que aquests mots del llenguatge comú també cal tenir-los presents quan revisem la terminologia d'una àrea temàtica (per assegurar l'encaix de totes les peces del diccionari).

3. CRITERIS DE SELECCIÓ D'ENTRADES I SUBENTRADES³ (MACROESTRUCTURA) DEL GDLC

És fàcil afirmar que el GDLC pretén recollir tota la terminologia que pot necessitar un estudiant universitari, una persona culta amb un ampli ventall d'inte-

3. No cal dir que, en el cas de la terminologia, com en el del lèxic general, en el GDLC és tan important la tria de les entrades com la de les subentrades o sintagmes lexicalitzats, que no tenen entrada pròpia sinó que s'insereixen en l'entrada del nucli del sintagma.

ressos, un consumidor de divulgació científica, etc. Concretar això amb uns criteris objectius i inequívocs de tria és més difícil. En qualsevol cas, es busca un equilibri no sempre fàcil entre l'opinió dels especialistes, les fonts terminològiques consultades, el lexicògraf, la importància que cal donar al grau de presència del terme en textos més o menys assequibles, etc. I sobretot, és una qüestió de coherència i equilibri interns del diccionari, tant en la tria de les entrades com en les definicions (en tots dos casos intentem evitar descompensacions injustificables pel que fa al nivell d'especialització).

No es tracta d'anar sumant, d'anar afegint terminologia. Cal vetllar per mantenir l'equilibri intern. Un diccionari és una xarxa interrelacionada d'elements i mai no pots tractar-ne cap sense tenir en compte els altres. D'altra banda, tot i que admitem que l'objectiu d'aconseguir un equilibri ideal entre les diverses àrees temàtiques és utòpic i difícil de mesurar, en qualsevol cas intentem acostar-nos-hi.

Sense cap intenció d'exhaustivitat, apuntem alguns criteris que considerem essencials per a la selecció d'entrades i subentrades:

a) *Si un terme s'usa en una definició*, ha de tenir entrada al diccionari (si no és, és clar, un derivat previsible, com un adverbí amb el sufix *-ment* o un derivat amb el prefix *anti-* que no hagin desenvolupat més significat que el previsible a partir d'aquests afixos tan comuns). Per assegurar aquesta qüestió, després d'un període en què s'han redactat o modificat moltes definicions, acostumem a fer un procés semiautomàtic de comprovació que no s'hagi usat cap mot que no tingui entrada. Si en detectem cap, decidim si és indispensable i adequat en la definició i, si és el cas, li fem una entrada al diccionari.

b) Si un terme no és exclusiu de la comunicació entre especialistes sinó que, tot i referir-se a un camp molt específic del coneixement, apareix en textos divulgatius o científics d'un nivell mitjà, és molt indicat donar-li cabuda al diccionari. Això no treu que, per coherència, perquè surt a una definició, etc., també haguem de donar-hi cabuda a alguns termes bàsics exclusius dels especialistes.

c) Cal que puguem comprovar que el terme, si és relativament nou, *no és efímer*, sinó que s'ha consolidat. Un diccionari general ha de reflectir una certa estabilitat, no les creacions puntuals o personals sense més recorregut.

d) En principi, *tots els lemes que entren a la versió en línia vigent del diccionari normatiu, el DIEC*, tenen entrada al GDLC i els marquem amb un quadradet negre (■) al costat de l'encapçalament (si un encapçalament del GDLC no va precedit del quadradet, vol dir que no és al DIEC). Qualsevol peça procedent del DIEC, però, l'adaptem a la resta de peces del GDLC. També consultem o fem buidatges d'altres fonts de referència lexicogràfica o terminològica (com ara, naturalment, el Cercaterm i la Neoloteca del TERMCAT, diccionaris en altres llengües, etc.). Ho comentarem més endavant.

També entren al GDLC:

e) *Una selecció d'abreviatures, símbols i sigles.* Aquesta mena d'entrades no hi era encara en la versió en paper, però sí que hi va ser des d'un determinat moment en la primera versió en línia i, per tant, hi són des de bon començament en la versió del GDLC d'Enciclopèdia.cat. Són casos com *MSG*, de l'àrea temàtica d'alimentació i indústries alimentàries, com a sigla de *glutamat monosòdic*; de *Yb* com a símbol de l'element químic anomenat *iterbi*, o de l'abreviatura *s. coop.* o de la sigla *SCOOP* per referir-se a una societat cooperativa.

f) Alguns *xenismes*, com *land** [lán], de l'alemany; *tory** [tòri] i *badlands** [bádlans], de l'anglès, o *fabliau** [fablió], del francès. El GDLC n'indica la pronúncia, i, si pot generar dubtes, també el plural.

g) Una àmplia selecció de *formants cultes*. Ja des de la primera edició del diccionari d'Enciclopèdia (i des de la *Gran enciclopèdia*), els afixos i formants cultes hi han tingut entrada. El corpus d'aquest tipus d'entrada ha anat creixent en les successives edicions i és força extens. En el cas de la terminologia, donar entrada a un formant culte com la forma prefixada *reo-* o la forma sufixada *-stat*, i indicar alguns exemples de mots que els contenen, pot ajudar a desxifrar el significat aproximat d'algun altre terme encara que no tingui entrada al diccionari general. Així, d'una banda, a l'entrada *reòstat* s'informa dels formants cultes que han originat la paraula (*reo-* i *-stat*), i en l'entrada d'aquests formants es dona compte del seu significat i es donen alguns exemples.

h) En alguns casos creiem convenient entrar al GDLC algun *mot secundari*, que no és el que considerem principal, però que és prou estès. Entrar-lo i remetre a la forma principal és una manera de fer constar una forma existent, tot i tractar-la com a secundària. En absolut volem potenciar l'excés de formes dobles ni entrar res que contradigui la normativa (val a dir que la intenció del GDLC és prescriptiva, no descriptiva). Volem col·laborar a evitar la vacil·lació i a difondre i estabilitzar les formes prioritàries. Ara bé, de vegades les formes alternatives tenen o han tingut tant de pes que creiem que és necessari entrar-les, com també fa de vegades el DIEC.

— És el cas, per exemple, d'algun *mot obsolet* que, en lloc de ser eliminat del diccionari, és marcat com a obsolet i remet a la forma considerada correcta o preferent, com ara *peliosi*, de patologia, que remet a *púrpura*; de *vagina*, de botànica, que remet a *beïna*, o de *baritina*, de mineralogia, que remet a la segona accepció de *barita* (en aquest últim cas, el DIEC també indica que és obsolet i remet a *barita*). Quan fem revisions, podem donar de baixa un article o una accepció perquè ho considerem un error, un mot que no hi hauria d'haver entrat mai, però si el que passa és que el mot ha esdevingut obsolet, en general preferim mantenir-lo al corpus, marcant-ho adequadament. Així, si es troba en un text no actual, es podrà desxifrar.

— D'altra banda, en algun cas molt excepcional, el GDLC entra *alguna for-*

ma que no és la que el DIEC ha entrat per a aquell concepte (és a dir, que no és la solució que la normativa ha fet explícita) i remet a la forma que sí que hi apareix i que, per tant, tracta com a preferent. Per exemple, el mot *quiròfan* no té, si més no de moment, entrada al DIEC, i per això el seu article al GDLC no està marcat amb el quadradet negre (■) al costat de l'encapçalament, però ja va tenir entrada al suplement de l'Enciclopèdia del 1983, Coromines l'avalava, continua sent-hi a la versió actual revisada del *Diccionari de medicina* que es pot consultar al portal Demcat.cat, etc., i, per la suma d'arguments com aquests, considerem adequat que tingui entrada al diccionari.

FIGURA 3. Mostra d'una entrada del GDLC en què es va canviar la forma de l'encapçalament arran de la nova *Ortografia* de l'IEC del 2016 (OIEC).

FONT: Elaboració pròpia a partir d'Enciclopèdia.cat.

En el cas dels canvis ortogràfics de l'*Ortografia* de l'IEC del 2016, podríem haver optat per entrar també (marcant-les d'alguna manera) les formes que havien esdevingut incorrectes, per si les buscava així l'usuari, i remetre des d'allà a les formes noves, però vam preferir esmentar, en l'article de la forma nova, la forma rebutjada de la manera que veieu a la figura 3. Així, qui busqui *arítmia* amb una sola erra anirà a parar a *arrítmia* amb dues erres. I esmentem aquí aquesta decisió perquè, encara que no van ser els casos més comentats, la majoria de formes que van haver de canviar amb els canvis ortogràfics afectaven la terminologia, per exemple:

- La nova norma que regula l'ús de la *e* epentètica en els mots compostos i prefixats que contenen un segon formant amb una *s* inicial etimològica seguida de consonant: *angiospasme* va passar a escriure's amb una *e*, *angioespasme*.

- La norma que regula la grafia dels sons ròtics, com és el cas de *arrítmia* o *glicorràquia*, que van tornar a escriure's no amb una sinó amb dues erres.

— O la supressió de la dièresi en els derivats cultes acabats en el sufix *-al*, com *colloidal*, ara sense dièresi.

i) Pel que fa als *manlleus*, d'una banda prioritzem les solucions adaptades al català. És el cas de *pòlder*, de l'àmbit de la geomorfologia; de *blíster*, d'embalatge, o de *iòdel*, de música. D'altra banda, quan conviuen un manlleu adaptat (com *lí-sing*) amb una altra forma amb els recursos propis del català (com *arrendament financer*), el GDLC entra el manlleu adaptat i remet a la forma catalana considerada prioritària (en aquest exemple, *arrendament financer*). També entren al GDLC alguns manlleus no adaptats quan no ens consta que hi hagi un ús d'una forma catalana equivalent: seria el cas de *blizzard*. En canvi, si existeix una proposta ferma de forma catalana, sovint de la Neoloteca del TERMCAT, que ja té una certa consolidació, preferim entrar-la com a prioritària (seria el cas de *punt directe*, de *labor de retalls* i de *venda automàtica*) i, quan ho creiem convenient, donem també entrada al manlleu no adaptat, marcant-lo amb un asterisc (en aquest cas, *ace*, *patchwork* i *vending*), perquè qui busqui el manlleu pugui arribar a la forma catalana (vegeu la figura 4).

j) Per últim, esmentarem un criteri ben obvi, però que cal tenir sempre present: qualsevol entrada cal que sigui una peça coherent amb la resta del diccionari.

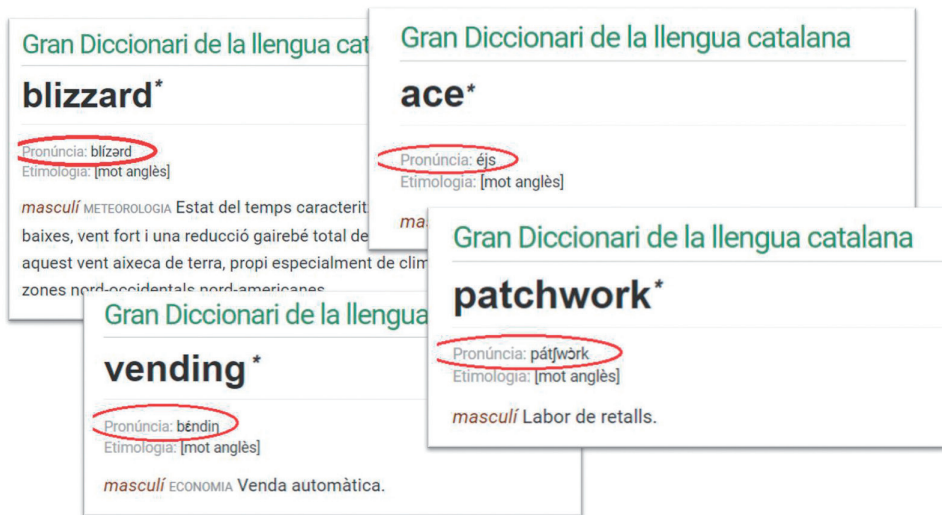

FIGURA 4. Mostra d'entrades del GDLC corresponents a manlleus no adaptats (s'hi indica la pronúncia).

FONT: Elaboració pròpia a partir d'Enciclopèdia.cat.

4. ALGUNES QÜESTIONS DE MICROESTRUCTURA DEL GDLC

No ens entretindrem en algunes qüestions de microestructura del GDLC que són comunes amb Fabra i amb el DIEC i especialment interessants des del punt de vista de la precisió científica que requereix la terminologia, com són la inclusió en les definicions del nom científic de les espècies d'animals i plantes; de la fórmula química dels compostos químics; del símbol i el pes atòmic dels elements químics, etc. Tampoc esmentarem altres particularitats que ja s'han vist parlant de la macroestructura.

Destacarem només dos tipus d'informació que inclouen els articles del GDLC i que no hi són sempre en els diccionaris de la llengua i que creiem que sovint tenen un interès especial en el cas de la terminologia.

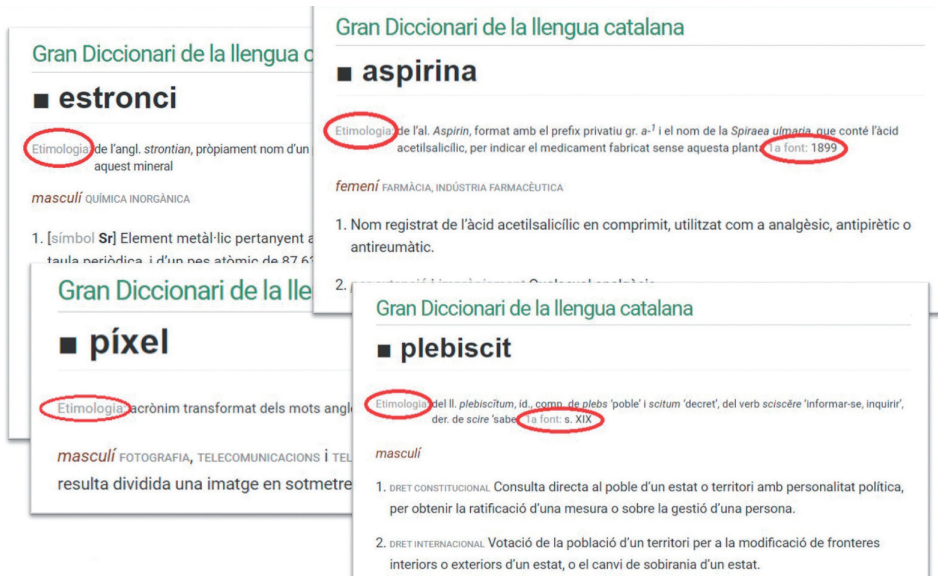

FIGURA 5. Mostra de la breu descripció etimològica continguda en les entrades del GDLC. FONT: Elaboració pròpia a partir d'Enciclopèdia.cat.

Ens referim, en primer lloc, al fet que moltes entrades del GDLC tenen una breu descripció etimològica i que sovint indiquen la primera font en què es documenta el mot (i la data corresponent). Hem destacat abans que la informació etimològica pot ser interessant per veure els formants d'un terme i que parar atenció en com s'ha format una paraula pot ajudar a desxifrar-ne d'altres que comparteixen els mateixos formants. Però també pot ser interessant en el cas de manlles o de cultismes com aquests de la figura 5 en què la breu descripció etimològica in-

forma sobre la llengua d'origen i, si és un manlleu adaptat al català, també sobre la forma original en la llengua d'origen, i altres detalls. Malauradament el GDLC no té encara aquesta informació etimològica en totes les entrades, però tenim la intenció d'anar-ho completant.

La segona qüestió de microestructura que volíem destacar, perquè no hi és sempre en els diccionaris generals, és que en els casos de manlleus no adaptats, com els de la figura 4 que hem esmentat més amunt, el GDLC, a més de marcar amb un asterisc la seva condició d'estrangerisme, també n'apunta una pronúncia que, alhora que intenta respectar els trets bàsics de la llengua d'origen, té en compte el sistema fonètic català.

5. ACTUALITZAR LA TERMINOLOGIA DEL GDLC

Mantenir el GDLC actualitzat és una tasca ingent i probablement un repte inabastable perquè cada dia que passa es torna a desactualitzar. Les definicions envelleixen, les classificacions que han servit de referència canvien i com a conseqüència les peces ja no encaixen com abans, o falten peces, o n'hi sobren, o l'enfocament ha canviat... De vegades els canvis són evidents i coneguts i fàcils de detectar i d'aplicar. Altres vegades són més subtils. És, doncs, una tasca ingent i que mai no s'acaba. Però no per això deixem de fer passos endavant en l'actualització del diccionari. Mirem de tenir objectius concrets i quantificables i anar-los assolint.

El moment actual té avantatges i dificultats. Un avantatge important de la publicació en línia és que ja no cal esperar una impressió en paper per ajuntar totes les esmenes, sinó que es poden anar publicant a mesura que han quedat enllestides. Ens marquem objectius en funció dels recursos i de l'oportunitat o necessitat, i ho anem publicant.

Un altre gran avantatge del moment és que els lexicògrafs d'Enciclopèdia som autosuficients per publicar un canvi a la versió en línia (no ha estat sempre així), en el sentit que no depenem d'un tècnic o d'un procés informàtic per actualitzar el contingut. Podem fer un canvi a la base de dades i publicar-lo immediatament nosaltres mateixos (per altres coses, és clar, sí que depenem de la intervenció d'un informàtic). El procés pot ser molt ràpid, tècnicament i protocol·làriament, sobretot si la qüestió és puntual o limitada a una o poques entrades, però també és veritat que, si té un abast més ampli o hi ha altres prioritats en aquell moment, per evitar fer una actuació precipitada, pot quedar a la cua de qüestions pendents i trigar més a resoldre's.

Per contra, una gran dificultat del moment, encara que probablement ha estat sempre així, és que la llista per fer sempre creix. Tot i que es vagin assolint objectius, sempre hi ha coses per revisar, completar, millorar. En un moment en què

tots els canvis són més accelerats i els recursos limitats, la pressió de la novetat constant es percep d'una manera molt accentuada.

La revisió al llarg del temps del contingut terminològic del diccionari comporta canvis de diferents tipus: altes i baixes d'entrada i d'accepció, modificacions del lema o de la forma de les subentrades per canvis ortogràfics sistemàtics o puntuals, altes i baixes d'àrees temàtiques i canvis d'atribució d'àrea temàtica a una entrada o accepció concreta, modificacions en la definició (per corregir-la, actualitzar-la, unificar-ne l'estructura, i fer-la alhora rigorosa científicament i entenedora per a un públic ampli, més coherent amb el conjunt de l'obra o amb altres canvis que s'hi hagin aplicat), correccions o incorporacions d'altres informacions complementàries com l'etimologia o la pronúncia, etc.

Tots aquests canvis poden tenir diversos orígens:

a) Una font de canvis són les *revisions d'àrees temàtiques* encarregades a especialistes. El tractament de la terminologia sempre ha estat feina conjunta d'especialistes i lexicògrafs. Els especialistes fan propostes, però després, els lexicògrafs, amb l'ajut dels especialistes, ho han d'integrar en el conjunt de l'obra. Una revisió per àrea o subàrea temàtica normalment consta de diverses fases: es fa una sortida de la base de dades de les accepcions d'aquella àrea; en demanem a l'especialista (o especialistes) un primer diagnòstic i el comentem per acordar la intervenció que s'hi farà; l'especialista revisa i proposa canvis amb els objectius acordats; a continuació se'n fa la revisió lexicogràfica, amb contacte amb l'especialista per a consultes (aquesta revisió pretén assegurar l'adaptació de les propostes de l'especialista al conjunt del diccionari o discutir-les si es considera necessari) i finalment s'introdueixen les novetats a la base de dades i es publiquen.

b) La *tasca conjunta amb altres projectes de l'editorial*, com l'actual Enciclopèdia en línia o Divulcat, també és una font d'actualitzacions. L'Enciclopèdia és un projecte ben viu i, pel que fa al lèxic, es desenvolupa paral·lelament al diccionari: acordem criteris, ens enriqueix mútuament... També altres obres o projectes de la mateixa casa com Divulcat, el portal de divulgació científica en català, poden aportar puntualment contingut terminològic. Per exemple, darrerament s'hi ha parlat dels *minihuracans mediterranis* o *medicans*. És un terme que va fixar la Neoloteca del TERMCAT, que ja entra a l'Enciclopèdia i que caldrà valorar si cal que entri al GDLC.

c) Evidentment tota la *producció lexicogràfica o terminològica de l'IEC, del TERMCAT, de les universitats, etc., o altres obres de referència estrangera* es té en compte en la mesura del possible i, si es considera pertinent per al GDLC, s'hi introdueix adaptant-ho al sistema intern de l'obra:

— Pel que fa al DIEC, com hem dit abans, el GDLC en principi (llevat de casos puntuals o d'alguna qüestió pendent) recull tots els lemes de la versió en lí-

nia vigent del DIEC, els marca amb un quadradet i fa les adaptacions necessàries per a l'entrada del GDLC.

— Pel que fa al TERMCAT, naturalment, només s'incorpora al GDLC una selecció de tota la seva producció prioritzant aquells termes més rellevants de cada àrea i els que podem comprovar que tenen una extensió important. En general, donem preferència a àrees que tenen més presència a la societat catalana actual, que es divulguen més, que surten més als mitjans, perquè entenem que són més rellevants per a la majoria de parlants.

d) També originen canvis altres *revisions de determinats subgrups no necessàriament temàtics* (com ara entrades amb un determinat afix).

e) I també diverses *tasques internes de manteniment*. Sovint a partir d'una qüestió puntual, s'estiren fils i s'acaba revisant una bona colla d'entrades relacionades.

f) *Suggeriments*. Es podria passar tot un equip de lexicògrafs molt de temps remenant el diccionari per diferents motius i no anar a parar a aquella entrada que té alguna cosa millorable que un dia comunica un usuari, un company o un col·laborador (o potser hi passarien per aquella entrada, però com que hi estarien treballant una altra cosa, potser no ho detectarien en aquell moment). Per tant, sí, l'equip de Diccionaris d'Enciclopèdia acceptem suggeriments i són molt benvinguts, fins i tot quan acabem pensant, després d'estudiar-ho, que no tenen raó.

6. CONCLUSIONS

El *Gran diccionari de la llengua catalana* (GDLC) va heretar una tradició d'incloure molta terminologia al diccionari general. Aquesta terminologia ha anat evolucionant al llarg dels anys en les successives edicions del diccionari de la llengua d'Enciclopèdia i continua fent-ho en la versió actual en línia del GDLC, d'acord amb uns criteris de selecció d'entrades i de subentrades i una determinada microestructura que s'ha mirat de descriure a grans trets en aquesta comunicació.

Tot i que mantenir rica, equilibrada i actualitzada aquesta gran proporció de terminologia és una tasca inacabable, es va avançant assolint objectius concrets i tant com permeten les possibilitats de cada moment. I la intenció de Diccionaris de l'Enciclopèdia és continuar-ho fent.

Mireia TRIAS I FREIXA (cur.)

Terminologia i societat: recursos terminològics i escenaris comunicatius

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2022, p. 57-64

DOI: 10.2436/15.2503.02.72

Sembrar a voleo: el DRAE y la terminología

FERNANDO PARDOS

Universitat Complutense de Madrid

El voleo es un método agrícola para siembra, generalmente de cereal, que utiliza una técnica manual para esparcir semillas y que siempre tiene el inconveniente de la irregularidad y de la dependencia de la habilidad del sembrador. Por eso me pareció apropiado el símil para analizar, siquiera de pasada, cómo, cuándo y quién «siembra» terminología en el Diccionario por antonomasia, el viejo *Diccionario de la Real Academia Española* (DRAE) ahora renacido como *Diccionario de la lengua española* (DLE).

Históricamente, y desde luego antes de que la terminología se llamase así, los lenguajes de especialidad en la Real Academia Española eran casi exclusivamente patrimonio de los académicos procedentes del mundo científico; aquí tenemos una muestra del siglo xx: el matemático Echegaray, el médico Ramón y Cajal, el ingeniero Terradas, el físico Cabrera, el químico Carracido, el zoólogo Bolívar. Ya muy entrado el siglo pasado, el zoólogo Alvarado, culpable de mi presencia en la Academia; el médico Laín; el ingeniero Colino, o el bioquímico Martín Municio. Y los más recientes, Sánchez Ron, físico e historiador; García Barreno, médico y humanista, y Margarita Salas, bioquímica recientemente fallecida. La presencia de todos ellos en la RAE no es baladí: estaban (están) allí para ocuparse del léxico de la ciencia y la técnica.

Antes de seguir, debemos tener en cuenta desde el principio una característica fundamental del DRAE: es lo que llamo un diccionario de aluvión o sedimentario. Desde la aparición del *Diccionario de autoridades* en 1726 las veintitrés ediciones se suceden unas sobre otras: hasta finales del siglo xx, las ediciones son acumulativas, e incorporan paulatinamente indudables mejoras de técnica lexicográfica, pero con escasísimas revisiones temáticas que puedan implicar

léxico especializado. Estas revisiones no se realizan sino tímidamente y proceden de los trabajos de las comisiones académicas, singularmente la de Vocabulario Científico y Técnico, que elevaba sus propuestas al Pleno académico de los jueves. Hay que decir que con un cierto disgusto de algunos académicos, que las encontraban demasiado tediosas. Cuando el volumen de propuestas fue creciendo hasta el punto de que el Pleno no las podía digerir, se constituyó la Comisión Delegada del Pleno, mucho más ágil e integrada por académicos del fuste de Gregorio Salvador, Víctor García de la Concha, Emilio Lledó y Lázaro Carreter, que decidían, pulgar arriba o abajo, sobre la vida y la muerte de los términos en el DRAE.

Una vez conocido el *modus operandi*, pasemos a analizar someramente el tratamiento de la terminología en el DRAE. Será algo puramente descriptivo, pero no esperen encontrar nada sistemático o que responda a criterios estables, porque no lo hay.

Como diccionario de lengua general, el DRAE no quiere hablar de terminología, pero la contiene. Y la señala con las conocidas como marcas de especialidad, abreviaturas situadas tradicionalmente después del lema, entre la calificación gramatical y la definición. ¿Criterios de funcionamiento, de selección o de amplitud? No los hay, o son inconfesables. Eso hace que la lista de los campos del conocimiento especializado sea una lista irregular y, sobre todo, desequilibrada. Un vistazo a la lista de ochenta marcas (tabla 1) pone de manifiesto muchas ¿incongruencias?

Hay áreas de conocimiento bien representadas, no solo cuantitativa, sino cualitativamente. La física (833) está acompañada por muchas de sus disciplinas, como la acústica (17), la electricidad (219), la mecánica (288), la astronomía (249), la óptica (82) y la electrónica (219). Cuidado que la lista no está jerarquizada: la acústica, la electricidad, la mecánica, la astronomía y la óptica son partes de la física, pero para el DRAE están a la misma distancia que la heráldica. Dicho de otra manera: los términos de física no son la suma de los términos de sus subdisciplinas. Además de estos hay otros 833 marcados como física. Sin embargo, la medicina (la más representada, con 2380 acepciones) no tiene el mismo tratamiento ¿por qué hay anatomía (667), fisiología (69) o psiquiatría (83) pero no ginecología o dermatología? Lo mismo ocurre con la biología (870), flanqueada por la bioquímica (110), la botánica (811), la ecología (21) o la zoología (596), pero ¿por qué no microbiología o genética?

El vocabulario de marina es el más numeroso (1821), tras el de medicina, pero no existe ninguna subdisciplina, como en los casos anteriores. A no ser que consideremos como tal la náutica, con un triste y solitario representante, *largar*, etiquetado con una marca de uso, ni siquiera de especialidad. Y en la misma triste situación están la minería, la farmacia, la ortografía o el arte.

TABLA 1. *Marcas de especialidad (tecnicismos) en el DLE (DRAE)*

acústica (17)	aeronáutica (13)	agricultura (138)	alquimia (8)
anatomía (667)	antropología (30)	arqueología (27)	arquitectura (716)
arte (5)	astrología (16)	astronomía (249)	biología (870)
bioquímica (110)	botánica (811)	carpintería (93)	cinagética (160)
cinematografía (84)	comercio (137)	construcción (208)	danza (29)
deportes (361)	derecho (1596)	ecdótica (24)	ecología (21)
economía (294)	electricidad (219)	electrónica (219)	equitación (92)
escultura (45)	esgrima (104)	estadística (12)	farmacia (1)
filosofía (504)	física (833)	fisiología (69)	fonética (295)
fonología (295)	fotografía (34)	geografía (80)	geología (373)
geometría (399)	gramática (904)	heráldica (297)	imprensa (329)
informática (206)	ingeniería (260)	lingüística (344)	marina (1821)
matemáticas (436)	mecánica (288)	medicina (2380)	meteorología (84)
métrica (267)	milicia (726)	minería (1)	mitología (40)
música (558)	náutica (1)	numismática (16)	óptica (82)
ortografía (2)	parapsicología (10)	pintura (204)	psicología (164)
psiquiatría (83)	química (752)	religión (459)	retórica (187)
sociología (9)	tauromaquia (256)	teatro (68)	tecnologías (102)
telecomunicación (20)	televisión (53)	teoría literaria (75)	topografía (31)
transportes (12)	urbanismo (18)	veterinaria (170)	zoología (596)

FUENTE: Elaboración propia.

El caso opuesto también existe: llama la atención la presencia numerosa de acepciones marcadas como fonología (295) o como heráldica (297). ¿Por qué hay 24 términos de ecdótica y ninguno de automovilismo? Esto nos da idea de que la selección de campos de especialidad y su peso específico no tienen ni orden ni concierto.

La herramienta en línea que ofrece la página web de la RAE, *enclave RAE*, ofrece ciertamente posibilidades de búsqueda muy útiles. Aquí ya no existen las

marcas de especialidad, sino los «tecnicismos» agrupados por campos. Pero es exactamente lo mismo. Veamos un campo de tamaño relativamente manejable: ecología, marcado con *Ecol.*, con 21 representantes.

Lo primero que llama la atención es el número de entradas. Un buen diccionario de ecología, de los que existen varios, ofrece cerca de 6500 entradas ¿alguien va a creer que solo 21 merecen figurar en el DLE bajo la etiqueta *Ecol.*? ¿Cómo se ha hecho esa selección?

La presencia de la terminología es asistemática y, por tanto, falta del exigible rigor con los medios actuales. Volvamos al listado de ecología:

Está *lixiviado*, pero no *lixiviar*; está *microclima*, pero no *macroclima*; está *ecorrección*, pero no *ecotipo*, ni *ecotono*, ni *ecotoxicología*; existe *ecosistema*, pero no está marcado como *Ecol.* (está sin marca y mal definido, por cierto).

En la tabla 2 podemos ver esos mismos términos de ecología ordenados por el año de incorporación al DRAE.

TABLA 2. *Términos de ecología (Ecol.) con el año de primera aparición en el DRAE*

habitación	1914	mesotrófico, ca	1992
hábitat	1970	oligotrofia	1992
eutrofia	1984	oligotrófico, ca	1992
eutrófico, ca	1984	sociología vegetal	1992
eutrofización	1984	microclima	2001
eutrofizar	1984	transecto	2001
habitáculo	1984	altruismo	2014
clímax	1989	anacoresis	2014
fitosociología	1992	ecorrección	2014
mesotrofia	1992	lixiviado	2014

FUENTE: Elaboración propia.

Se ve mejor si representamos estos datos sencillos en forma de gráfica (figura 1). En realidad, lo que se ve es que no hay ningún patrón, ningún sistema, la evolución cuantitativa temporal es caótica.

Y la cualitativa no soporta un análisis mínimo. Habría que buscar cuándo *habitación* fue sustituida por *hábitat* (por cierto, de plural irregular porque sí), pero me temo que hace mucho de eso. Quizás desde hace ochenta o noventa años.

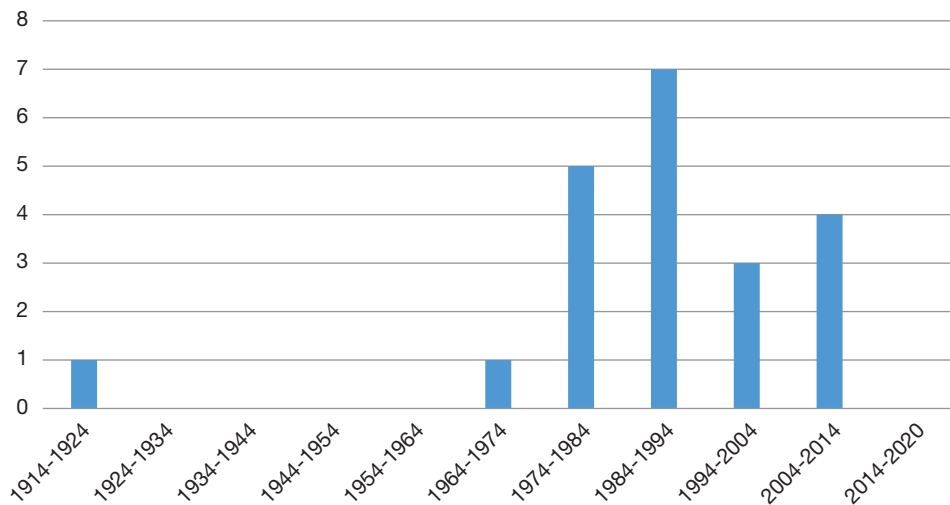

FIGURA 1. Evolución temporal de *Ecol.* en el DRAE.

FUENTE: Elaboración propia.

Hay, como se ve, mucho que hacer desde muchos puntos de vista. Y si esto ocurre con un conjunto de solo veintinueve términos que no pasará en campos mucho mayores, como la medicina o la botánica o la ingeniería.

Por cierto, que el término *ecología* nos puede ilustrar sobre otro aspecto. El DRAE es perezoso, de reacciones lentas. *Ecología* es un término creado por el gran zoólogo alemán Ernst Haeckel en 1886 y tarda cincuenta años (1936) en llegar al DRAE. Una cosa es la espera razonable para la fijación por el uso en la lengua y otra la inacción o peor, la desidia. Hay que ser justos; la culpa no es solo del DRAE. Es que aquí no leíamos a Haeckel. Es, en cierto modo, ese vetusto y ramplón «es que yo soy de letras». Sería interesante saber cuándo ingresa en el diccionario de Oxford, o en el Larousse, o en el Duden...

En lo que respecta a la terminología, el DRAE es un diccionario parcheado. Y a menudo los parches corresponden al capricho o a la especialidad de los académicos. Se lo cuento con un ejemplo. El verbo *disecionar* entró en el DRAE en 1992. La propuesta no surgió de la Comisión de Vocabulario Científico y Técnico, sino del trabajo de rutina del DRAE. Hubo opiniones en contra, la mía entre ellas, porque para expresar la acción de «Dividir en partes un vegetal o el cadáver de un animal...» ya tenemos el verbo *disecar*, del que claramente deriva *disección*. Volver a extraer un verbo del sustantivo es un sinsentido. Pero en la discusión del Pleno académico, preguntado D. Pedro Laín Entralgo, a la sazón único médico entre los de número, declaró conocer el vocablo en cuestión y con su autoridad se zanjó el asunto. Claro que la RAE ya registra *influenciar* y *posicionar*... No quisie-

ra pecar de purista, pero opino que, al menos en lo referente a la terminología, el criterio del uso, aunque sea malo, no debería ser de aplicación preferente.

Otras veces se producía, por insistencia o simple sugerencia académica, un volcado acrítico, en bruto, de lexicones especializados. Así ocurrió con la marina (diccionarios de Martín Fernández de Navarrete y Timoteo O'Scanlan) o la botánica (Colmeiro); probablemente ese es también el origen de los 297 términos de heráldica o los otros tantos de métrica (267). La consecuencia es, cuando menos, curiosa: no se vuelven a revisar esos temas ni esos lemas, que llegan a constituir en el DRAE auténticos compartimentos estancos generando un enorme, incongruente y llamativo desequilibrio, tanto en el léxico como en el contenido de las definiciones. Algo se remedió en casos puntuales. A poco de ingresar el almirante Eliseo Álvarez Arenas para ocupar el sillón tradicionalmente reservado a un militar, caímos en la cuenta de que el DRAE seguía definiendo *fragata* igual que Navarrete y O'Scanlan: «buque de tres palos...». Hace muchos años que las fragatas no tienen palos. Esto nos dio pie para revisar, mano a mano, los 1821 términos de marina, trabajo que, con mayor o menor fortuna, ha visto la luz en el DRAE y ahora la definición de *fragata* describe un buque moderno... sin olvidar el antiguo, como debe ser.

¿Qué hacer? La propia Academia da pistas. En su página web podemos encontrar una muestra de actualización del DLE en 2019 que incluye 231 novedades. De ellas podemos entresacar terminología, con el resultado que vemos en el gráfico (figura 2): 21 términos, lo que ronda el 10 %.

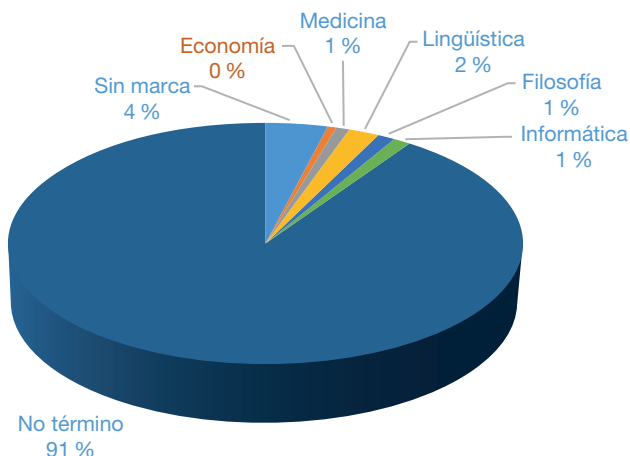

FIGURA 2. Distribución de novedades en el DRAE (tercera adición de novedades a la 23.ª edición).

FUENTE: Elaboración propia.

Extrapolando este porcentaje, por supuesto con todas las reservas necesarias, tendríamos que la lista de ecología que hemos visto antes debería crecer ¡hasta los 650 términos! No afirmo ni mucho menos que hubiera que llegar a eso, pero las proporciones son las proporciones.

Habría que confeccionar y definir un marco terminológico para el DLE (antes DRAE) con criterios lógicos, razonables y coherentes, para decidir cuantitativa y cualitativamente la incorporación de terminología.

Un problema recurrente de la inclusión de terminología en los diccionarios generales es el de las distintas «velocidades vitales» de la terminología y el léxico general. Es comparar la vida de una mariposa, que dura unos cuantos días, tal vez semanas, con la de un elefante, que vive muchas décadas. O, dicho de otra forma, es intentar acompañar un Ferrari con un camión de mudanzas. Mucha terminología, especialmente la técnica e incluso la científica, es efímera. ¿Se acuerdan del télex y las cassetes? Algunos incluso hemos conocido la baquelita y el plexiglás... Y lo mismo ocurre con los contenidos que debemos plasmar en las definiciones de los términos. En el colegio me hubieran suspendido si hubiera dicho que las aves son reptiles, cosa que hoy la ciencia asume con normalidad. ¿Qué hacemos? ¿Nos arriesgamos a registrar en los diccionarios términos y conceptos que van a durar dos días? La respuesta, mi respuesta, es sí. Son testimonio, registro de una época y de un estado del conocimiento. Eso sí, debemos estar atentos a su posible agonia y muerte para también registrarla, o se convertirán en dinosaurios mal disecados. Y hay que actuar con un cierto sentido de la anticipación. Por paliar la diferencia de velocidades a que me refería antes. La ciencia, y con ella su terminología, va por delante de la lengua y esta por delante de los diccionarios. Recuerdo de mis años en la Academia que cuando saltaba algún tema de candente actualidad inmediatamente se buscaba tal o cual palabra para ver si estaba en el DRAE, como una medida de la «previsión» de nuestro trabajo. Me imagino en estos días a algún director académico buscando cosas como *covid* o *PCR* (reacción en cadena por la polimerasa) y encontrar, para regocijo académico, que *PCR* ya está en el DRAE desde 2014. Corrijo: esa entrada del DRAE se aprobó tal cual está en la Comisión de Vocabulario Científico y Técnico el 14 de octubre de 2003. Tardó once años en aparecer publicada. Es un buen ejemplo de la anticipación a que me refería antes. Y no fue un caso aislado, *PCR* formaba parte de una lista monográfica de revisión y propuestas sobre bioquímica, aprovechando el reciente ingreso de Margarita Salas. Pero debo decir que costó mucho, había una resistencia académica a incluir entradas de siglas en el DRAE. Solo la insistencia de Martín Municio y Margarita Salas consiguió resultados que hoy, seguro, sirven para sacar pecho.

Por cierto, y sin dejar la *PCR*: en el último año (octubre 2019 a octubre 2020) se ha buscado 1642 veces (el 88 % desde España, por cierto) a través de la página web de la RAE, un tercio de las cuales corresponden solo al último mes. ¿Solo?

Habría que revisar la importancia real del DLE en cuanto a herramienta de búsqueda y potenciarla de alguna manera. De momento me temo que pierde estrepitosamente frente a Wikipedia... ¿O cuánto cobra Google porque algo aparezca por delante de la Wiki en los resultados de una búsqueda?

No quisiera acabar y dejarles con la sensación de que tengo al DRAE y a la Academia en poca consideración. Todo lo contrario. Creo firmemente que el DRAE ha sido y sigue siendo el mejor diccionario de la lengua española. La prueba es que todos los demás lo copian, en mayor o menor medida. Y la Academia es una institución venerable que ha sabido adaptarse a los tiempos y constituye uno de los grandes focos de la cultura nacional. Habría que hacer algo para que la terminología encuentre su sitio en uno y en otra.

Taula rodona: «La definició dels termes en el diccionari general i en l'especialitzat»

1. LA IDONEÏTAT DE LA PRESENCIA DE TERMES EN ELS DICCIONARIS: ANÀLISI A TRAVÉS DE LES DIMENSIONS DISCURSIVES¹

El que avui vinc a explicar aquí està íntimament relacionat amb un article que el Jaume Martí i jo mateixa vam publicar l'any 2012 al número 5 de la revista *Terminàlia* amb el títol: «De terme a mot comú. El paper dels diccionaris».

En aquest article explicàvem com el fenomen de la divulgació de coneixements científics i tecnològics, per mitjà de l'ensenyament, la premsa o d'altres tipus de publicacions, han permès que la població en general estigui familiaritzada amb els termes de moltes disciplines: fa quatre dies la majoria de nosaltres no sabíem què era un coronavirus, una PCR (reacció en cadena per la polimerasa) o un test serològic, i ara sembla que tots en siguem experts, tot i que en realitat no sapiguem tot el camp conceptual que hi ha darrere d'aquests termes.

Per a aquesta taula rodona, com ja dèiem, és essencial la distinció entre *terme* i *mot comú*, i com a conseqüència d'això, el plantejament de quin és el paper que les obres lexicogràfiques han de tenir respecte els termes i els mots comuns, com a institucions fixadores i normalitzadores de la llengua. Aquestes dues qüestions, de fet, són el punt de partida de l'article que vam presentar el 2012.

En aquell article partíem d'un parell de supòsits:

1) En els diccionaris especialitzats, on es recullen els termes per camps d'especialitat, aquests hi són definits d'acord amb les relacions precises fixades en cada sistema conceptual.

1. Aquest article correspon a la intervenció de Carme Bach en la taula rodona de la XVII Jornada de la SCATERM: «La terminologia del diccionari» (22 d'octubre de 2020).

2) Els diccionaris generals contenen els mots comuns de la llengua definits d'acord amb la competència dels parlants (mitjans, cultes), inclosos els mots comuns que provenen de termes; i aquests darrers hi han de tenir una definició per aproximació als trets semàntics o conceptuals dels termes originaris.

Partint d'aquests dos supòsits, vam iniciar una recerca sobre el tractament dels termes del camp de la lingüística al *Diccionari de la llengua catalana*, segona edició (DIEC2), en comparació amb dos diccionaris especialitzats, concretament el *Diccionari de lingüística* del TERMCAT (1992) i el de Pérez Saldanya *et al.* (1998).

Dues raons principals ens van fer inclinar a triar el camp de la lingüística per a aquest estudi. La primera raó és el nostre interès d'investigar sobre materials de l'especialitat que ens és pròpia. La segona raó és la idea que en el diccionari general les entrades del camp de la lingüística són les que reflecteixen més bé els criteris amb què s'ha elaborat; perquè si en les altres disciplines els lexicògrafs estan a la mercè dels especialistes corresponents, tant per a la selecció de les entrades com per a les definicions, en el cas de la lingüística el grau de dependència hauria de ser menor, ja que els lexicògrafs són lingüistes i, en qualsevol cas, els especialistes en lingüística han de tenir molt més que nocions de lexicografia.

Fixat l'objecte principal de la recerca, els termes de la lingüística en el diccionari general DIEC2, el treball va consistir a fer dues menes d'observacions, cadascuna responent a unes hipòtesis:

1) Observació sobre la selecció de les entrades que s'ha fet en el DIEC2; perquè se suposa que, mentre que en un diccionari especialitzat s'hi entren tots els termes, sense limitacions de tipus conceptual, el diccionari general selecciona els que ja han estat presentats en textos adreçats al públic en general. La hipòtesi era, doncs, que el DIEC2 té menys entrades corresponents a termes.

2) Observació sobre la forma i el contingut de les definicions del DIEC2; perquè se suposa que els diccionaris especialitzats presenten el contingut conceptual especialitzat mitjançant la terminologia que els especialistes dominen mentre que el diccionari general presenta definicions adaptades al públic en general, que n'és el destinatari. La hipòtesi és, doncs, que les definicions del DIEC2 són menys especialitzades.

De fet, el pròleg del DIEC2 ja indica que no és fàcil d'establir el llinard d'especialització que «cal prendre per trobar el tipus de definició que satisfaci ensem l'exigència científica i la claredat i simplicitat necessàries en un diccionari general».

Un cop vam tenir clar el nostre objecte d'estudi, calia dissenyar un mètode senzill que ens permetés contrastar la quantitat d'entrades i contingut de les definicions en els tres diccionaris escollits, i establir els criteris perquè els elements comparats fossin pertinents i els resultats justificats. Tot això s'havia de seqüenciar i dur-ho a la pràctica amb les eines adequades. D'aquesta manera, per a la constitució del corpus es van seleccionar les entrades del DIEC2 que duen la marca temàtica [FIL]. Sabíem que no es tracta d'una classificació completa ni exhausti-

va, però ens podia ajudar a tenir un punt de partida per a la nostra cerca. Vam trobar un total de 2.277 entrades. Evidentment, no podíem analitzar tantes entrades i per això vam aplicar un criteri que ens permetés tenir una mostra abastable: la mostra, triada aleatòriament, va ser la de les entrades compreses dins la macroestructura del diccionari a les lletres *a, g, l i n*. Això va suposar un corpus d'anàlisi de 546 entrades. D'aquestes 546 entrades vam eliminar els mots referits a qüestions estrictament literàries i també algunes sèries de mots, com ara les dels que denominen idiomes, parlants d'idiomes, seguidors de corrents lingüístics, lletres dels alfabetos, etc., així com els adjectius que també tenen definit el seu homònim substantiu. D'aquesta manera, el total de termes a analitzar va passar a ser de 336.

A més, vam ampliar el corpus amb 187 entrades que no eren al DIEC2 però sí en algun dels diccionaris especialitzats, amb el fi de poder fer la comparació completa del nombre d'entrades i poder comptabilitzar les que són als altres diccionaris i no al DIEC2. D'aquesta manera, el nombre final d'entrades a analitzar va quedar en 523.

Estudiar el nombre d'entrades de cada diccionari va ser una tasca senzilla. De fet, per a aquesta taula rodona no ens fixarem en aquest aspecte, ja que no podem tornar a fer tot l'estudi perquè el DIEC2 de ben segur que s'ha anat actualitzant. A l'estudi del 2012 vam poder comprovar que la primera hipòtesi no es complia, ja que, en aquells moments, el DIEC2 incloïa més termes que els diccionaris especialitzats, 336, mentre que el diccionari del TERMCAT en tenia 219 i el de Pérez Saldanya n'incloïa 326. A més a més, de les 336 entrades del DIEC2, 116 no eren presents a cap dels diccionaris d'especialitat.

Per estudiar el nivell d'especialització de les entrades, s'havien d'establir, d'una banda, uns patrons per mesurar-lo a cada entrada analitzada. De fet, es tractava d'esbrinar si el diccionari general incloïa definicions pròpies de diccionari especialitzat, cosa clara quan hi ha coincidència de definicions però complicada quan les definicions són diferents. Vam adoptar com a criteri general l'anàlisi de la terminologia emprada en les definicions. Efectivament, si partim de la doble idea que una definició especialitzada reflecteix el sistema conceptual que els experts dominen i que la terminologia és la porta d'accés a aquest sistema conceptual, llavors la terminologia ens havia de permetre valorar el nivell d'especialització de les definicions. Per no caure en la subjectivitat vam tenir en compte els criteris següents:

D'una banda, vam considerar que una definició és més especialitzada que una altra si 1) contenia més termes que s'adquireixen amb aprenentatge específic; 2) si contenia termes més especialitzats, és a dir, termes que en els processos reglats d'aprenentatge s'adquireixen en nivells superiors, i 3) si tenia major complexitat o extensió (criteri no centrat estrictament en la terminologia).

D'altra banda, vam considerar que una definició o una seqüència no era més especialitzada que una altra quan 1) malgrat ser de més alt nivell acadèmic, es veu fàcil d'interpretar; 2) malgrat tenir més termes o termes més especialitzats, aquests

apareixen en seqüències entre comes, i són, per tant, omissibles i 3) conté paràfrasis o aclariments (exemples, hipònims...), encara que aquests vagin en una frase final després d'un punt (criteri no centrat estrictament en la terminologia).

Com que han passat vuit anys des de la publicació de l'article fins ara, per a aquesta taula rodona, he vist la necessitat de fer una cerca d'un terme de la lingüística per veure com actualment el defineixen els diccionaris i, per això, he escollit quatre fonts lexicogràfiques que es poden consultar en línia, ja que m'ha semblat que era una cerca més propera a la que podria fer qualsevol usaria avui dia.

El terme que hem buscat és *gerundi* i ho hem fet a quatre fonts diferents: el DIEC2, el Cercaterm, el *Glossari de termes gramaticals* de l'IEC (GTG) i el *DIDAC*, un diccionari pensat per a l'aprenentatge del català a l'escola primària i al primer cicle de secundària. Com que no té sentit repetir per a una taula rodona tota l'anàlisi quantitativa que vam fer, ens centrarem en aquest cas amb l'anàlisi de la definició de *gerundi*, que recullen les quatre fonts analitzades.

La taula 1 recull les definicions que hem trobat i que presentem per ordre d'especialització, segons els criteris que vam seguir al nostre estudi:

TAULA 1. *Definicions de gerundi en les fonts consultades*

<i>Definició de l'entrada gerundi</i>	<i>Nivell d'especialització</i>
Forma verbal no finita d'aspecte imperfectiu progressiu o continu, en el cas del gerundi simple, o perfectiu, en el cas del gerundi compost, que assumeix valors de caràcter adverbial	+++
Forma no personal del verb d'aspecte imperfectiu que assumeix funcions bàsicament adverbials	++
Forma no personal de verb que pot tenir la funció d'un adverbi	+
El gerundi és una de les formes no personals dels verbs. Indica que l'acció està passant al mateix temps que una altra acció o al mateix temps que s'està parlant. Els gerundis acaben en <i>-ant</i> , <i>-ent</i> i <i>-int</i> , com <i>cantant</i> , <i>movent</i> i <i>dormint</i> . En la frase <i>Estan tocant la nostra cançó</i> , <i>tocant</i> és un verb en gerundi	-

FONT: Elaboració pròpia.

Si en el nostre article del 2012 arribàvem a la conclusió que en un 50 % de les entrades estudiades no hi havia diferències quant al nivell d'especialització en els tres diccionaris estudiats i en un 25 % dels casos la definició del DIEC2 era més especialitzada que no la dels altres dos diccionaris especialitzats, amb la prova que hem realitzat ara, la definició més especialitzada de l'entrada *gerundi* és la del GTG i la segona definició més especialitzada, encara que en menor mesura, és la

definició actual de *gerundi* al DIEC2, més especialitzada que la del TERMCAT. Finalment, l'entrada menys especialitzada és la del diccionari *DIDAC*, cosa ben esperable pel públic a qui va dirigit.

Després de tota aquesta explicació i per fer algunes aportacions a la taula rodona d'avui, deixeu-me que porti les coses al terreny de l'anàlisi del discurs en què treballa habitualment.

Si considerem que les obres lexicogràfiques poden ser considerades un gènere discursiu més, podem aplicar-los l'anàlisi dimensional de gèneres que hem proposat en un projecte en què estem treballant López-Ferrero *et al.* (2019). Així, cada un dels diccionaris que ens ocupen pot ser analitzat en tres dimensions, que estan totes elles relacionades: la dimensió sociocultural, la dimensió pragmàtica i la dimensió textual.

La dimensió sociocultural «es relaciona amb l'esfera d'activitat social, que determina la tasca comunicativa que el gènere resol, en un àmbit del discurs determinat: a quina necessitat respon, per a què i com s'utilitza i també quin valor li atorga la comunitat de parlants en què es fa servir».

Tenint en compte el valor que la societat dona al DIEC2 podem dir que els diccionaris generals han de tenir mots provinents de termes, ja que, com indica el pròleg del DIEC2, la població si no se sentiria òrfena perquè no trobaria les paraules que necessita per al seu dia a dia, de manera que, si la llengua catalana vol ser present en tots els espais de la societat, la terminologia ha de «passar a formar part de la competència lingüística de grups considerablement nombrosos» perquè si no, «esdevindria impossible salvar-la de la diglòssia».

Ara bé, si ens centrem en la dimensió pragmàtica que «ret compte del context immediat de producció i recepció d'un text: tipus de participants i relació entre ells [...] i propòsit comunicatiu», podem dir que les definicions d'un terme al diccionari especialitzat i al diccionari general haurien de ser diferents, ja que els usuaris d'un diccionari general esperen que les definicions que presenta el diccionari siguin entenedores per a uns usuaris no especialitzats i que, tot i que tinguin un caràcter divulgatiu, no transgredeixen la definició real del terme.

Finalment, la dimensió textual d'anàlisi dels gèneres discursius «té en compte com se selecciona i organitza la informació dins del text» (entrades, subentrades, i mots utilitzats en les definicions, en el nostre cas). Per tant, dins d'aquesta dimensió és on caldria analitzar les entrades del diccionari general que provenen de termes, tal com hem fet nosaltres per al terme *gerundi*, per valorar-ne el nivell d'especialització i, per consegüent, la conveniència o no de fer canvis en les definicions que hi ha al diccionari general.

Espero que aquesta intervenció i la dels companys que em succeiran siguin útils per fer-nos reflexionar, si més no, sobre com haurien de ser les definicions que provenen de termes dins dels diccionaris generals.

BIBLIOGRAFIA

- BACH, Carme; MARTÍ, Jaume (2012). «De terme a mot comú. El paper dels diccionaris». *Terminàlia* [en línia], núm. 5, p. 26-32. <http://revistes.iec.cat/index.php/Terminàlia/article/view/60601/pdf_315> [Consulta: 15 setembre 2020].
- CABRÉ CASTELLVÍ, M. Teresa (dir.) (1995). *Didac: Diccionari de català* [en línia]. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. <<http://www.dicdidac.cat/home/cel/didac/credit.htm>> [Consulta: 24 agost 2020].
- DIEC2 = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2007). *Diccionari de la llengua catalana* [en línia]. 2a ed. Barcelona: Edicions 62: Enciclopèdia Catalana. <<http://dlc.iec.cat/>> [Consulta: 3 juliol 2020].
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2020). *Glossari de termes gramaticals* [en línia]. Barcelona: IEC. <<https://cit.iec.cat/GTG/default.asp?opcio=0>> [Consulta: 20 setembre 2020].
- LÓPEZ FERRERO, Carmen; MARTÍN PERIS, Ernesto; ESTEVE RUESCAS, Olga; ATIENZA CERREZO, Encarna (2019). *La competència discursiva en les seves constel·lacions: glossari* [en línia]. <<https://www.upf.edu/web/ecodal/glosario>> [Consulta: 24 setembre 2020].
- PÉREZ SALDANYA, Manuel; MESTRE, Rosanna; SANMARTÍN, Ofèlia (1998). *Diccionari de lingüística*. València: Colomar.
- TERMCAT (1992). *Diccionari de lingüística*. Barcelona: Fundació Barcelona.
- *Cercaterm* [en línia]. <<https://www.termcat.cat/ca/cercaterm>> [Consulta: 24 setembre 2020].

CARME BACH

Universitat Pompeu Fabra

2. A PROPÒSIT DE LA TERMINOLOGIA MÈDICA I FARMACÈUTICA DELS DICCIONARIS (GENERALS I D'ESPECIALITAT)²

2.1. Introducció

En aquest treball ens proposem d'analitzar uns quants termes de l'àmbit mèdic i farmacèutic segons figuren en els diccionaris, en especial en aquells de caire general (el *Gran diccionari de la llengua catalana*, d'Enciclopèdia Catalana [GDLC], i el *Diccionari de la llengua catalana*, de l'Institut d'Estudis Catalans [DIEC2]), i, paral·lelament, analitzar aquests termes en altres diccionaris de caire més específic o especialitzat (sobretot el *Diccionari enciclopèdic de medicina* [DEMCAT], o el seu precedent, *Diccionari enciclopèdic de medicina* [DEM], i algun altre).

2. Aquest article correspon a la intervenció de Carles Riera en la taula rodona de la XVII Jornada de la SCATERM: «La terminologia del diccionari» (22 d'octubre de 2020).

Tractarem principalment dos aspectes: 1) la morfologia o estructura interna d'alguns termes o unitats lèxiques (o lexicals),³ i 2) les definicions d'alguns termes.

2.2. Sobre la forma d'alguns termes

Els diccionaris recopilen els mots d'una llengua (diccionaris generals) o els termes d'un àmbit d'especialitat (diccionaris d'especialitat). A l'hora de fixar la forma definitiva d'un mot o terme cal fer-ho d'acord amb el seu origen etimològic i tenint en compte, si és necessari, les característiques fonètiques i les vicissituds històriques de cada unitat. Ens fixem a continuació en alguns termes de l'àmbit mèdic i farmacèutic amb entrada pròpia dins els nostres diccionaris generals; en comentem la forma que encapçala l'article (o sigui, el terme que va acompanyat de la definició). Al final de cada comentari arribem a una conclusió pràctica.

2.2.1. Els termes *íleum*, *ílium* i *íleus*

Tal com ja assenyalàvem en el nostre *Manual de català científic* (§ 67.3, nota 26 [MCC]), en virtut del criteri de la precisió i la claredat creuríem aconsellable de mantenir les formes distintes *íleum*, *ílium*, *íleus*, tal com fa el Fabra (DGLC), i evitar la confusió de totes tres en una única forma *ili*. Veurem en la taula 1 que es tracta de tres termes que descriuen tres realitats ben diferents (dos conceptes d'anatomia distintes entre ells i un de patologia):

TAULA 1. *Íleum*, *ílium*, *íleus*

Concepte	Català	Grec/latí	Altres llengües
porció del budell prim entre el jejú i el cec	<i>ili (íleum)</i>	ll. <i>íleum</i> (< gr. ειλέων 'el que es torça')	cast. <i>íleon</i> , angl. <i>íleum</i> , fr. <i>iléon</i> , it. <i>íleo</i>
part de l'os coxal	<i>ili (ílium)</i>	ll. <i>ílium</i> 'illada', 'flanc', 'buit'	cast. <i>ílion</i> , angl. i fr. <i>ílium</i> , it. <i>íleo</i>
obstrucció intestinal	<i>ili (íleus)</i>	gr. ειλεός 'torsió', 'cargolament del ventre', 'torçó'	cast. <i>íleo</i> , angl. <i>íleus</i> , fr. <i>iléus</i> , it. <i>íleo</i>

FONT: Elaboració pròpia.

3. En la definició de *terme*, el DIEC2 fa servir *unitat lèxica* («Unitat lèxica que designa una noció en un àmbit d'especialitat determinat»), mentre que el GDLC fa servir *unitat lexical* («Unitat lexical usada amb significat unívoc en una ciència o una disciplina determinada per tal d'evitar una correspondència equívoca entre els conceptes i llur expressió»).

El GDLC entra *ili* com a forma preferent per a tots tres conceptes i entra secundàriament, amb remissió a *ili*, les formes *íleum*, *ílium* i *íleus*,⁴ com també el DEM. El DIEC2 fa el mateix quant a *íleum* i *ílium*, però manté com a entrada principal *íleus* per a 'obstrucció intestinal' sense remetre a *ili*. El DEMCAT té l'entrada principal *ili* per a *íleum* 'porció de l'intestí prim' (un dels sinònims complementaris).⁵

Un altre aspecte relacionat és el dels adjectius corresponents a aquests tres termes. El *Diccionari de medicina*, de Manuel Corachan (1936), té tres entrades; concretament un adjectiu per a cada terme:

ileal: [C. ileal. F. iléal] adj. Relatiu a l'íleum.

ileic -ca: adj. Referent a l'íleus.

iliaic -ca: [C. iliaco. F. iliaque] adj. Relatiu a l'ílium. «OS ILÍAC», ÍLIUM.

En el Fabra (DGLC) sols hi figura un únic adjectiu, *íliac -a*, corresponent a dos dels noms substantius (*ílium* i *íleus*), amb dues entrades separades, com avui fan els treballs terminològics, en què cada concepte demana l'existència d'un terme, ni que es tracti de termes idèntics. No ens informa, aquest diccionari, sobre l'adjectiu del terme *íleum*:

íliac -a adj. Pertanyent o relatiu a l'ílium; en la regió de l'ílium. Os *íliac*, ílium.

íliac -a adj. Relatiu a l'íleus. *Passió íliaca*, sofriment causat per l'obstrucció de l'intestí.

El DEM segueix la triple distinció adjectival del diccionari Corachan:

ileal: Relatiu o pertanyent al budell ili.

ileic -a: Relatiu o pertanyent a l'ili, l'obstrucció de l'intestí.

iliaic -a: 1. Relatiu o pertanyent a l'ili [part de l'os coxal]. 2. Relatiu o pertanyent a la regió coxal. 3. Dit de les estructures anatòmiques (artèria, os, etc.) situades a la pelvis.

El GDLC (i semblantment el DIEC2) segueix el DGLC, i l'adjectiu corresponent a dos dels tres termes (*ílium* i *íleus*) és un de sol:

íliac íliaca: 1. ANATOMIA ANIMAL 1. Relatiu o pertanyent a l'ili [part de l'os coxal]. 2. Relatiu o pertanyent a la regió coxal. 3. Dit de les estructures anatòmi-

4. En l'entrada *ili* (corresponent a *íleus* 'manca de progressió del trànsit intestinal'), el GDLC anota els exemples *ili mecànic*, *ili estrangulat*.

5. Els altres sinònims complementaris de *ili* (*íleum*) són *budell llarg*, *budell prim*, *ili terminal* i *intestí ili*. No figuren ara com ara en el DEMCAT en línia (versió de treball) amb entrada pròpia ni *ílium* ni *íleus* ni llurs adaptacions en *ili*.

ques situades a la pelvis. 4. **os ilíac** Os coxal. 2. PATOLOGIA 1. Relatiu o pertanyent a l'ili o obstrucció intestinal. 2. **passió ilíaca** Sofriment causat per l'obstrucció de l'intestí.⁶

CONCLUSIÓ: De cara a la precisió valdria més que els diccionaris adoptessin com a formes preferents els termes *ileum*, *ilium* i *ileus*, cadascun amb els seus corresponents adjectius, *ileal*, *ilíac -a* i *ileic -a*.

2.2.2. Els termes *bypass* vs. *derivació*

En la segona edició del DIEC (o sigui el DIEC2), l'any 2007, s'hi incorporà l'anglicisme *bypass*, el qual en el significat mèdic té un ús molt estès, ja sigui entre els professionals sanitaris, ja sigui en els mitjans de comunicació i fins i tot, si s'escau, en la parla de la gent.⁷ Vegem aquesta entrada del terme:

bypass [angl.] [inv.] 1 m. Anastomosi vascular quirúrgica en què un empelt de vas sanguini o un tub de material plàstic fa de pont entre l'aorta i l'artèria coronària tot eludint el segment vascular obstruït o amb estenosi. 2 m. Derivació 2 1 .

Com és sabut, es tracta d'un anglicisme, un mot compost de la preposició *by* (pronunciada /bai/), que significa 'al llarg de, al costat de', i el mot *pass* 'passatge' (amb idèntica pronúncia que el mot català *pas*, plural *passos*). Avui la influència de l'anglès en el llenguatge científic és aclaparadora,⁸ però... inevitable. Els termes anglesos penetren en totes les llengües de cultura, si bé convindria que ho fessin amb mesura i que s'adaptessin morfològicament. Hi ha estudiosos del llenguatge científic que es resisteixen a admetre qualsevol anglicisme, però no sempre el terme alternatiu resulta viable.

A propòsit de *bypass*, el professor Fernando A. Navarro, especialista en llenguatge mèdic, assenyala en el seu magne *Diccionario crítico de dudas inglés-español de medicina* (DCDIEM, s. v. *bypass*) el següent:

Recomiendo evitar los anglicismos frecuentes «bypass», «by-pass» y «baipás», que pueden traducirse por 'derivación' (vascular, se sobreentiende) [...] Se usan asimismo mucho en la práctica los términos 'puente' (o 'puente vascular'), que considero aceptables y preferibles, desde luego, al galicismo «pontaje», también de uso frecuente. Es preferible no utilizar en este sentido la palabra 'anastomosis', que con-

6. Anotem com a curiositat que l'adjectiu *ilíac -a* té un altre significat que no és del vocabulari mèdic: «Relatiu o pertanyent a l'Ilion (nom antic de la ciutat de Troia)».

7. Vegeu «Addició d'articles», dins *Novetats del diccionari: ('Diccionari de la llengua catalana', segona edició)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2008, p. 27-130, concretament p. 42.

8. Cf. C. RIERA, «Influència de l'anglès», dins *Curs de lèxic científic*, p. 209-247.

viene reservar para las comunicaciones anatómicas o patológicas entre vasos sanguíneos; para las comunicaciones quirúrgicas es preferible hablar de ‘derivación’, o bien añadir el adjetivo correspondiente: ‘anastomosis quirúrgica’. El uso de *bypass* en el sentido de ‘derivación’ es frecuente asimismo en otras muchas subespecialidades quirúrgicas, además de la cirugía cardiovascular (*gastric bypass*: derivación gástrica).

El DEM defineix el terme *bypass* com un «conduite secundari, o vàlvula que hi és situada, instal·lat en derivació respecte a un altre de principal», i en l’entrada del terme *derivació* recorda que «també és designada amb el nom de *curt circuit* [sic]». Una altra opció seria el terme *pont* (o *pont coronari*, *pont gàstric*).

Sigui com sigui, creiem que *bypass* és un terme ara ja tan implantat que es fa molt difícil de substituir-lo. Més aviat nosaltres som del parer que caldria adaptar-lo a la nostra llengua.

Notem que el DIEC2 assenyala que és un mot invariable (també ho diu explícitament el DEMCAT). Tanmateix, avui no és estrany de trobar escrita la forma plural *bypassos*, com també *baipassos*,⁹ i de sentir a pronunciar aquesta darrera forma plural en català.¹⁰

El *Diccionario panhispánico de dudas*, de la RAE, entra la forma *baipás* amb aquesta explicació: «Adaptación gráfica propuesta para la voz inglesa *by-pass*, ‘conexión artificial realizada quirúrgicamente para salvar la obstrucción de una vena o arteria’. Su plural es *baipases*. Por su arraigo entre los profesionales de la medicina, se admite el uso del anglicismo adaptado, aunque existen equivalentes españoles como *punte (aorto)coronario o derivación (aorto)coronaria*».

El diccionari Larousse (en línia), s. v. *by-pass (bypass)*, entra també el sinònim *bipasse* i aporta aquesta informació: «En orthographe traditionnelle (non réformée), avec un trait d’union ; deux orthographes possibles : *un by-passe, des by-passe* (invariable) ou *un bipasse, des bipasses* (avec s)». El *Dizionario della Lingua Italiana*, de Gabrielli Aldo, ja entra el verb *bypassare* (de *bypasso*), que defineix així: «v. tr. Realizzare per mezzo di un by-pass | Sottoporre all’installazione di un by-pass». Vol dir, doncs, que també les altres llengües veïnes van adaptant el neologisme, del qual ja es comencen a fer derivats.

Hi hauria, com apunta Navarro, l’alternativa del mot *derivació*. Ara bé, *derivació* ja té un altre significat en el camp mèdic («DIAGNOSI Cadascun dels punts on hom fa l’examen de l’activitat elèctrica d’una part de l’organisme, especialment en l’electrocardiograma», GDLC) i valdria més de reservar aquest terme com a

9. Exemples periodístics:

La Clínica Sagrada Família nega negligència i subratlla el risc dels bypassos gàstrics. Fa un any que m’han operat d’una angina de pit. Poca cosa, un parell de baipassos.

10. També en castellà apareix sovint la forma adaptada *baipás*. Per exemple, en la Viquipèdia en castellà hi ha l’article *baipás coronario*, mentre que en la Viquipèdia en català hi ha l’article *derivació d’arteria coronària*.

equivalent del terme anglès *shunt*, com ja fan alguns diccionaris. Veurem, en la part dedicada a les definicions, les d'aquests termes anglesos i les dels corresponents termes catalans.

CONCLUSIÓ: Apostem per *baipàs* (masculí singular) i *baipassos* (masculí plural).

2.2.3. Els termes *glucòsid* i *glicòsid*

Com ja anotàvem en el MCC, «el polimorfisme radical, *glico-* / *gluco-*, s'explica per la duplicitat de criteris en integrar els termes procedents del grec γλυκύς ['dolç']: seguint una deficient transliteració (correspondència de signes), l'ípsilon grega (υ) del gr. γλυκ- s'ha fet correspondre a la *u* catalana,¹¹ però, segons el criteri de la transcripció (correspondència de sons), ha de correspondre (a través del signe llatí *y*) a la nostra *i*. Això explica que trobem en català, i també en altres llengües, les variants *glucosa* i *glicosa*, *glucèmia* i *glicèmia*, *glúcid* i *glícid*, *glucogen* i *glicogen*, *glucosúria* i *glicosúria*, etc.» (§ 60.1, nota 25). L'arrel *gluc(o)-* expressa relació amb la *glucosa* i *glic(o)-* expressa relació amb els hidrats de carboni en el seu conjunt.

El DIEC2 assenjala que *glicosa* és un terme obsolet i remet a *glucosa* (com ja feien el diccionari Fabra i el diccionari Corachan, sense qualificar-lo), i per al terme *glúcid* hi ha també remissió a *glícid* (vegeu DIEC2, *s. v. glicosa* i *glúcid*, respectivament).¹²

Així, doncs, el terme *glicòsid* és el nom genèric de les substàncies constituïdes per un sucre (o monoglúcid) unit a un altre compost mitjançant un enllaç acetàlic o glicosídic, mentre que el terme *glucòsid* es reserva per al glicòsid constituït per *glucosa*. Com diu el DEMCAT: «Els glicòsids que deriven de la *glucosa* són anomenats *glucòsids*; els de la *galactosa*, *galactòsids*, etc.» (*s. v. glicòsid*).

Anotem un terme relacionat que els diccionaris catalans encara no recullen: *glicòmica*,¹³ subcamp de la proteòmica.¹⁴

11. A partir del francès: l'ípsilon grega es pronuncia igual que la *u* francesa; el terme *glucosa* fou encunyat en 1838 pel químic francès Jean-Baptiste Dumas (1800-1884). Vegeu també el DCDIEM, *s. v. glyc-* (o *glico-*).

12. El DIEC2 no entra (per descuit o deliberadament?) l'adjectiu *glúcid -a*, que sí que enregistren els altres diccionaris:

DGLC (Fabra): «adj. Obtingut del sucre. *Àcid glúcid*».

GDLC: «adjectiu QUÍMICA ORGÀNICA Obtingut de *glucosa*. *Àcid glúcid*».

DEM: «adj. Obtingut de la *glucosa*».

DEMCAT: «adj. Obtingut de la *glucosa*».

13. Cf. *Bioquímica*, de Berg-Tymoczko-Stryer (traducció catalana de la sisena edició nord-americana, 2007).

14. *proteòmica*: «Branca de la biologia molecular que s'ocupa de l'estudi del proteoma»; *proteoma*: «Conjunt de les proteïnes codificades per un genoma que s'expressen en un organisme, un teixit o una cèl·lula en unes circumstàncies i un temps determinats» (DEMCAT).

CONCLUSIÓ: Llevat dels mots relacionats amb *glucosa*, la resta de termes procedents del grec γλυκ- (<γλυκύς ‘dolç’) s’escriuen amb *i*.

2.3. Noms de marca o comercials

Alguns noms de marca registrada o noms comercials s’han habilitat com a noms comuns i n’hi ha que ja figuren en els diccionaris generals. El cas més conegut de tots és el del mot *aspirina*, que prové del nom comercial alemany *Aspirin*, patentat per la casa Bayer.

A propòsit d’aquest mot tenim anotada en treballs nostres anteriors¹⁵ l’etimologia correcta, que no és la que donen els diccionaris. Vegem l’entrada *aspirina* en el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (DECat) i la del GDLC que en copia l’explicació.¹⁶

DECat

ASPIRINA, de l'al. *aspirin*, mot format amb el prefix privatiu grec *a-* i el nom de la *Spiraea ulmària* [*ulmaria*], en les flors de la qual es troba l'àcid acetilsalicílic, per designar el producte sintètic fabricat sense ús d'aqueixa planta.

GDLC

aspirina Etimologia: de l'al. *Aspirin*, format amb el prefix privatiu gr. *a-* i el nom de la *Spiraea ulmaria*, que conté l'àcid acetilsalicílic, per indicar el medicament fabricat sense aquesta planta.

L’origen de la lletra *a-* davant de *spir*, procedent de *Spiraea*, no és el prefix grec privatiu sinó la *a* del mot *acetilació*, ja que la conversió de l'àcid salicílic en àcid acetilsalicílic requereix el pas de l'acetilació.¹⁷

Vegem a continuació uns quants noms de marca registrada que han passat a noms comuns i figuren en diccionaris generals de la nostra llengua. En la taula 2 n’anotem tres que tenen entrada tant en el GDLC com en el DIEC:

15. Cf. MCC, § 66; CLC, § 8.3, nota 17; «Medicaments: noms comercials i de marca», *Terminàlia*, 16 (2017), p. 29-39, concretament a la p. 34 i nota 6.

16. Semblantment el *Diccionari etimològic*, de Jordi Bruguera, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1996, col.l. «Biblioteca Universitària».

17. Vegeu *La asombrosa història de la Aspirina*, Aspirin Foundation, Londres, 1981. Anotem, a més, que la denominació llatina de l’espècie és ara *Filipendula ulmaria*, amb la denominació *Spiraea ulmaria* com a sinònim complementari; la correspondència catalana és, segons el DIEC2, *ulmària* o *reina dels prats*.

TAULA 2. Heroïna, freó, flit

<p><i>heroïna</i></p> <p>Nom procedent de l'al. <i>Heroin</i>, patentat per la casa Bayer (<i>trademark</i>).</p>	<p>GDLC <i>f.</i> [diacetilmorfina, C₂₁H₂₃NO₅] FARMÀCIA, INDÚSTRIA FARMACÈUTICA Derivat diacetilat de la morfina, de la qual és obtingut per tractament d'aquesta amb anhídrid acètic, de gran toxicitat i capaç de crear addicció. Etimologia: de l'al. <i>Heroin</i>, der. del ll. <i>heros</i> 'heroi', per al·lusió als efectes exaltants d'aquesta droga, amb el sufix <i>-in</i>, propi de la terminologia química i biològica (cf. <i>-ina</i>).¹⁸</p> <p>DIEC2 <i>f.</i> Derivat diacetil de la morfina, de fórmula C₂₁H₂₃NO₅, de la qual és obtingut per tractament d'aquesta amb anhídrid acètic, i el consum del qual crea dependència.</p>
<p><i>freó</i></p> <p>Nom patentat als EUA (1932) per als fluorocarburs utilitzats en tecnologia de refrigeració (<i>freon</i> < <i>free(ze)</i> 'congelar' + <i>-on</i>, sufix arbitrari)</p>	<p>GDLC <i>m.</i> QUÍMICA Cadascun dels derivats halogenats (amb clor i fluor) del metà i l'età. Etimologia: del nom enregistrat <i>freon</i>.</p> <p>DIEC2 <i>m.</i> CLOROFLUOROCARBUR. [<i>clorofluorocarbure</i>: <i>m.</i> Carbur de clor i fluor emprat en circuits de refrigeració, en la fabricació d'escumes polimèriques i com a gas propulsor d'esprais que té una acció catalítica sobre la destrucció de l'ozó de l'estratosfera.]</p>
<p><i>flit</i></p>	<p>GDLC <i>m</i> QUÍMICA 1. Marca registrada de l'insecticida constituït per una mescla d'oli de crisantem diluït en petroli. 2. <i>per extensió</i> Qualsevol insecticida líquid aplicat per polvorització.</p> <p>DIEC2 <i>m.</i> Insecticida aplicat per aspersió.</p>

FONT: Elaboració pròpia.

El terme *decalina* (*f.*), del camp de la química orgànica, és el nom registrat del decahidronaftalè i té entrada en el GDLC, com també el nom químic decahidro-

18. Sufix, del llatí *-inus*, *-ina*, que significa 'substància procedent de' (GDLC).

naftalè; el DIEC2 opta per entrar únicament el nom químic. Semblantment passa amb el terme *luminal*, nom registrat del fenobarbital, amb entrades en el GDLC tant per al nom de marca com per a la denominació comuna internacional (DCI),¹⁹ mentre que el DIEC2 es limita a entrar la DCI *fenobarbital*: «*m.* Barbitúric d'acció lenta emprat com a hipnòtic».

El GDLC entra altres noms de marca com ara aquests:

acidol: *m.* FARMÀCIA, INDÚSTRIA FARMACÈUTICA Nom comercial del clorhidrat de betaïna.

diparcol: *m.* FARMÀCIA, INDÚSTRIA FARMACÈUTICA Nom registrat del dietilaminoetil fenotiazina, de fórmula $C_{18}H_{22}N_2S$.

salvarsan: *m.* QUÍMICA ORGÀNICA i FARMÀCIA, INDÚSTRIA FARMACÈUTICA Nom enregistrat de l'arsfenamina.

La llista dels termes originàriament noms de marca del GDLC inclou: *alpax*, *alumag*, *aluman*, *alumel*, *alundum*, *amidol* (= diclorhidrat de 2,4-diaminofenol), *aureomicina* (= clortetraciclina), *baquelita*, *carbaril*, *cellofana*, *celluloide*, *dacró*, *duralumini*, *invar*, *porexpan*, *tefló*, *vaselina*.²⁰

CONCLUSIÓ: Caldria modificar l'etimologia del mot *aspirina* i estudiar quins noms de marca o comercials han d'entrar en els diccionaris generals de la llengua i quins no.

2.4. Sobre les definicions d'alguns termes

En la segona part d'aquest treball prestarem atenció a les definicions d'alguns termes de medicina i de farmàcia i, més concretament, ens fixarem, primer, en el descriptor o mot que encapçala una definició de diccionari i després ens referirem a les fórmules d'equivalència de les definicions.

La terminologia —que té com a unitat bàsica el concepte, a diferència de la lexicografia, que té com a unitat bàsica la paraula— reserva el terme *descriptor* per a referir-se al mot nuclear que aporta la caracterització semàntica bàsica del terme definit i també l'equivalència sintàctica, ja que (idealment) ha de tenir la mateixa categoria gramatical que el terme definit.

Quan es tracta de mots especialitzats que tanmateix figuren en un diccionari general, caldria procurar que el descriptor fos un mot o una unitat lèxica comprensible, almenys més comprensible pragmàticament que l'element definit. O,

19. Vegeu *Lèxic de fàrmacs* (cf. bibliografia).

20. Del GDLC, etimologia: «de l'angl. *vaseline*, marca registrada inventada el 1872 per la firma nord-americana Chesebrough Manufacturing Company, mot format irregularment amb l'al. *Was(ser)* 'aigua', el gr. *él(aion)* 'oli' i *-ine* (cf. *-ina**)». La font: 1917, DOrt.

dit a la inversa, cal evitar que el mot que encapçala la definició sigui menys diàfan que el terme definit. Posem exemples.

2.4.1. Definició de *bypass*

Tant el GDLC com el DIEC2 defineixen el terme *bypass* amb el descriptor *anastomosi*²¹ o, si es vol, amb la unitat lèxica *anastomosi vascular quirúrgica*. Vegem-ho:

GDLC

m. CIRURGIA **Anastomosi** vascular quirúrgica en què un empelt de vas sanguini o un tub de material plàstic fa de pont entre l'aorta i l'artèria coronària tot eludint el segment vascular obstruït o estenosat.

DIEC2

1 m. **Anastomosi** vascular quirúrgica en què un empelt de vas sanguini o un tub de material plàstic fa de pont entre l'aorta i l'artèria coronària tot eludint el segment vascular obstruït o amb estenosi.

2 m. Derivació 2 1.

En canvi, curiosament, un diccionari especialitzat, com ara el DEMCAT, fa servir com a descriptor del terme *bypass* la unitat lèxica *via alternativa*, que és més comprensible:

DEMCAT

m. **Via alternativa** que crea un cirurgià mitjançant una vena o un conducte per salvar una obstrucció arterial o digestiva o per provocar que, per un segment de conducte, no hi circuli res.

Més amunt, parlant d'una possible alternativa catalana al mot *bypass*, apuntem el terme *derivació*, per al qual el GDLC dona la definició següent:

CIRURGIA Desviació artificial de sang, líquids, processos inflamatoris, etc., d'una part a una altra.

Deixant de banda el fet d'una mala redacció (què vol dir «desviació [...] de processos inflamatoris?»), no és clar si aquesta definició correspon a *bypass* o a *shunt*.

21. El terme *anastomosi* deriva del grec (ἀνα-στόμωσις 'embocadura', compost de ἀνά 'cap amunt' i de στόμα 'boca' i el sufix -ωσι '-osi'), en el sentit que dos vasos (o nervis) desemboquen en un tercer, o que les boques de dos conductes orgànics es comuniquen (cf. DEM, s. v. *anastomosi*).

Recentment (i posteriorment a la primera redacció d'aquest article) aquesta definició del GDLC ha estat canviada —i millorada— per aquesta altra:

CIRURGIA Procediment quirúrgic que consisteix a alterar la via de trànsit dels continguts d'un segment d'un conducte (tub digestiu, vas sanguini, etc.).

L'entrada *derivació* en el DEMCAT duu la definició següent, amb la correspondència anglesa *shunt*:

Desviació de la sang o d'altres líquids orgànics a través de noves vies, que poden ser normals, patològiques o artificials.

Potser podríem dir que el *shunt* pot ser normal o patològic, no pas artificial: la quantificació del raig en la comunicació de sang o líquid entre dos vasos o cavitats (segons el diferencial de pressió, de més a menys) a conseqüència d'un forat natural o patològic, mentre que el *bypass* és fer un pont, saltar-se l'obstacle, per exemple comunicar l'artèria subclàvia amb una artèria coronària a través de l'artèria mamària.²²

2.4.2. Definició dels glícids

Els glícids (també anomenats *carbohidrats*, compostos de carboni, hidrogen i oxigen) són una de les quatre classes principals de biomolècules (juntament amb les proteïnes, els àcids nucleics i els lípids).²³

En el DIEC2, per a trobar un descriptor diàfan o transparent del terme *glucosa* calen quatre cerques posteriors en el diccionari. Vegem-ho (subratllem el descriptor):

glucosa *f.* Aldohexosa molt abundant a la natura, de fórmula empírica $C_6H_{12}O_6$, que es troba a la sang, als fruits i en altres parts de molts vegetals i també combinada en glucòsids, oligosacàrids i polisacàrids.

aldohexosa *f.* Hexosa que conté un grup aldehídic.

hexosa *f.* Monosacàrid la molècula del qual conté sis àtoms de carboni.

monosacàrid *m.* Glicid de fórmula general $(CH_2O)_n$ constituït per un poli-hidroxialdehid o una polihidroxicetona.

22. Agraïm al cardiòleg doctor Màrius Petit l'explicació sobre els termes *shunt* i *bypass*.

23. Els glícids es divideixen en tres classes principals: 1) monosacàrids (glucosa, galactosa, fructosa), 2) disacàrids (sacarosa, lactosa, maltosa) i 3) oligosacàrids (glicogen, midó, cel·lulosa).

glícid *m.* **Substància orgànica** que és un polihidroxi-aldehid o una polihidroxi-cetona, un derivat d'aquests compostos o un dels seus polímers.

És a dir, *glucosa* té per descriptor *aldohexosa*, *aldohexosa* té per descriptor *hexosa*, *hexosa* té per descriptor *monosacàrid*, *monosacàrid* té per descriptor *glícid* i *glícid* té per descriptor *substància orgànica*.

glucosa → *aldohexosa* → *hexosa* → *monosacàrid* → *glícid* → *substància orgànica*.

Fabra, en el seu DGLC, definia *glucosa* fent ús del descriptor *sucre*:

glucosa: *f.* Sucre del raïm i altres fruites, C₆H₁₂O₆, dextrosa, glicosa. / Hexosa, qualsevol sucre de la fórmula C₆H₁₂O₆.

Considerant els diccionaris d'altres llengües,²⁴ cal dir que hi ha diversitat de criteri a l'hora de triar el descriptor per a aquest terme. Així, per exemple, en anglès, el *Cambridge Dictionary* defineix *glucose* fent referència a *sucre* («a kind of sugar found in the juice of fruit»), semblantment fa l'*Oxford Advanced American Dictionary* («a simple type of sugar that is an important energy source in living things and that is a part of many carbohydrates»), mentre que el *Diccionario de la lengua española* de la RAE²⁵ opta pel descriptor *aldohexosa* (si bé per a *fructosa* i *galactosa* sí que fa servir el descriptor *azúcar*, mentre que el DIEC2 té per descriptors d'aquests dos termes *cetohexosa* i *hexosa*, respectivament). El *Dizionario della Lingua Italiana*, de Gabrielli Aldo, fa servir el descriptor *composto organico* («*glucosio*: composto organico, carboidrato monosacaride (zucchero)»), mentre que els diccionaris francesos (s. v. *glucose*) solen distingir entre una definició general, amb el descriptor *sucre* («Sucre le plus répandu dans la nature sous forme libre (dextrose) ou combinée et obtenu industriellement par hydrolyse de l'amidon ou de la féculé»), i una definició especialitzada amb el descriptor *aldohexose* (com fa, per exemple, el diccionari en línia del Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales).

En la definició dels disacàrids *sacarosa* i *lactosa* sí que el DIEC2 fa servir el descriptor *sucre* (com ja feia Fabra en el DGLC).

2.4.3. Altres termes

Vegem a continuació, en la taula 3, altres termes, amb els descriptors i la definició que en donen els nostres diccionaris, triats expressament per fer veure que no sempre el descriptor és més diàfan o transparent que el terme definit.

24. Edicions en línia.

25. Edició del Tricentenari (actualització 2019).

TAULA 3. *Alèxia, delirium tremens, midó, acetilació*

<i>Diccionari</i>	<i>Terme</i>	<i>Descriptor</i>	<i>Definició</i>
GDLC	<i>alèxia</i>	agnòsia / ceguesa verbal	<i>f.</i> PATOLOGIA 1. Agnòsia que comporta la pèrdua de la facultat de llegir. 2. Ceguesa verbal.
DIEC2	<i>alèxia</i>	incapacitat	<i>f.</i> Incapacitat d'entendre el llenguatge escrit deguda a una afecció cerebral.
DEMCAT	<i>alèxia</i>	pèrdua	<i>f.</i> Pèrdua completa de la capacitat de lectura i comprensió del llenguatge escrit produïda per una lesió cerebral.
DGLC	<i>delírium trèmens</i> ²⁶	malaltia	<i>m.</i> Malaltia produïda per l'ús excessiu i prolongat de les begudes alcohòliques i caracteritzada per terribles al·lucinacions i tremolor de mans i llengua.
DIEC2	<i>delirium tremens</i>	psicosi	<i>m.</i> [LC] [PS] [MD] Psicosi tòxica associada a l'alcoholisme crònic, caracteritzada per terribles al·lucinacions i tremolors.
DGLC	<i>midó</i>	substància	<i>m.</i> Substància blanca, inodora, insípida, granular o pulverulenta, C ₆ H ₁₀ O ₅ , que abunda en les plantes, esp. en llavors, i que, escalfada amb aigua, dóna un líquid viscos que esdevé una pasta en refredar-se. <i>Midó d'arròs.</i>
DIEC2	<i>midó</i>	mescla d'amilopectina i amilosa	<i>m.</i> Mescla d'amilopectina i amilosa que abunda en les plantes, especialment en les llavors, on és el component principal de les reserves de glúcids, emprada en alimentació i farmàcia i per a donar aprest als teixits. <i>Midó d'arròs.</i>

26. Terme del llatí científic encunyat en 1813 pel doctor Thomas Sutton (1767-1835). Notem que Fabra va anostrat aquesta unitat lèxica o terme sintagmàtic amb accent gràfic en cada mot i concedint-li entrada pròpia en el diccionari. El GDLC (s. v. *delirium tremens*) duu una nota que diu: «Abans de l'Ortografia de l'IEC del 2016 s'escrivia **delírium trèmens**» (o sigui amb accents). Tant el DEM com el DIEC2 grafien el terme sense accents, com a llatinisme no adaptat, mentre que en el DEMCAT figura altra vegada amb accents.

TAULA 3. *Alèxia, delirium tremens, midó, acetilació (Continuació)*

<i>Diccionari</i>	<i>Terme</i>	<i>Descriptor</i>	<i>Definició</i>
GDLC	<i>acetilació</i>	acilació	<i>f.</i> QUÍMICA ORGÀNICA Acilació en la qual és fixat el grup acetil.
DIEC2	<i>acetilació</i>	reacció	<i>f.</i> [QU] Reacció d'introducció d'un grup acetil en una molècula orgànica.

FONT: Elaboració pròpia.

Observem, a tall d'exemple, que per als termes *alèxia*, *delirium tremens* i *midó* el GDLC i, a vegades, el DIEC2 fan servir descriptors menys transparents que els d'altres diccionaris.

Passem finalment a parlar de les fórmules d'equivalència de les definicions.

Com acabem de veure, el descriptor sol coincidir pel que fa a la categoria gramatical amb el terme definit, si bé són habituals (quan el criteri és lexicogràfic i no pròpiament terminològic) fórmules per a aconseguir una equivalència sintàctica, com *dit de*, *que*, *relatiu o pertanyent a* (o *relatiu a* sol), *consistent en*, *semblant a*, en el cas dels adjectius.²⁷ Vegem alguns exemples d'aquestes fórmules d'equivalència en la taula 4.

TAULA 4. *Fórmules d'equivalència*

<i>Diccionari</i>	<i>Terme</i>	<i>Fórmula d'equivalència</i>	<i>Definició</i>
GDLC	<i>dentíficri</i> <i>dentifricia</i>	<i>dit de</i>	<i>adjectiu i masculí</i> COSMÈTICA <u>Dit de</u> la substància emprada per a netejar-se les dents.
DIEC2	<i>dentíficri</i> <i>-ícia</i>	<i>que</i>	<i>adj.</i> <u>Que</u> s'empra per a netejar les dents. <i>Pasta dentifricia</i> .
DEMCAT	<i>dentíficri</i> <i>-ícia</i>	<i>que</i>	<i>adj.</i> <u>Que</u> serveix per a netejar les dents.
DIEC2	<i>desodorant</i> ²⁸	<i>que</i>	<i>adj.</i> <u>Que</u> desodora.

27. Cf. TERMCAT, *La definició terminològica*.

28. Anotem, com a curiositat idiomàtica, que el substantiu *desodorant* (en angl. *deodorant*) és format a partir del mot llatí *odor -oris*, que significa 'olor' (el verb català *odorar* és sinònim de *olorar*), de manera que, pròpiament, *des-odorant* seria «treure l'olor», quan en realitat un desodorant és una «substància emprada per a eliminar les pudors i per a evitar-ne la formació» (DIEC2, s. v. *desodorant*).

TAULA 4. Fórmules d'equivalència (Continuació)

<i>Diccionari</i>	<i>Terme</i>	<i>Fórmula d'equivalència</i>	<i>Definició</i>
DIEC2	<i>univitel·lí -ina</i>	<i>que</i>	<i>adj. Que, essent bessó d'un altre, s'ha format a partir d'un mateix òvul.</i>
DEM, DEMCAT	<i>univitel·lí -ina</i>	<i>dit de</i>	<i>adj. Dit de cadascun dels bessons formats a partir d'un sol òvul.</i>
DGLC	<i>pneumònic -a</i>	<i>relatiu o pertanyent a</i>	<i>adj. Relatiu o pertanyent als pulmons. / adj. Relatiu o pertanyent a la pneumònia.</i>
DIEC	<i>pneumònic -a</i>	<i>relatiu o pertanyent a</i>	<i>1 adj. Relatiu o pertanyent als pulmons. 2 adj. Relatiu o pertanyent a la pneumònia.</i>
DGLC, GDLC, DIEC2	<i>quilós -osa</i>	<i>consistent en / semblant a</i>	<i>adj. Consistent en quil. Semblant al quil.</i>
DIEC	<i>meningi -íngia</i>	<i>relatiu a</i>	<i>adj. Relatiu a les meninges.</i>

FONT: Elaboració pròpia.

Aquestes fórmules d'equivalència serveixen a la lexicografia per a establir els significats dels adjectius, en aquest cas,²⁹ prescindint de l'àrea temàtica.

BIBLIOGRAFIA

- CLC = RIERA, Carles (1998). *Curs de lèxic científic: 1 Teoria*. Barcelona: Claret.
- CORACHAN, Manuel (dir.) (1936). *Diccionari de medicina*. Barcelona: Salvat.
- DCDIEM = NAVARRO, Fernando A. (2006). *Diccionario crítico de dudas inglés-español de medicina*. Madrid: McGraw-Hill-Interamericana.
- DECat = COROMINES, Joan (1980-1991). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial: "la Caixa". 9 v.
- DEM = CASASSAS, Oriol (dir.) (1990). *Diccionari enciclopèdic de medicina*. Barcelona: Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears; Enciclopèdia Catalana.
- DEMCAT = nova versió del DEM.

29. Quant als noms substantius i als verbs, existeixen altres fórmules d'equivalència.

- DGLC = FABRA, Pompeu (1932). *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Catalònia. [7a ed., 1977]
- DIEC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1995). *Diccionari de la llengua catalana*. 1a ed. València: Edicions 3 i 4; Palma: Moll; Barcelona: Enciclopèdia Catalana: Edicions 62: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DIEC2 = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2007). *Diccionari de la llengua catalana*. 2a ed. Barcelona: Edicions 62: Enciclopèdia Catalana.
- GDLC = *Gran diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998.
- LF = COLLEGI DE FARMACÈUTICS DE BARCELONA; TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA (2008). *Lèxic de fàrmacs* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia. <www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/12> [Consulta: 22 d'octubre 2020].
- MCC = RIERA, Carles (1992). *Manual de català científic. Orientacions lingüístiques*. Barcelona: Claret. [2a ed., 1993]
- TERMCAT (2009). *La definició terminològica*. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT, Centre de terminologia.

CARLES RIERA
Universitat Ramon Llull

3. REFLEXIONS A PARTIR D'ASPECTES DE LA BOTÀNICA I D'ALTRES ÀMBITS DE LA BIOLOGIA³⁰

3.1. Introducció

Aquest treball prové d'una intervenció a la taula rodona titulada «La definició dels termes en el diccionari general i en l'especialitzat», en el marc de la XVII Jornada de la Societat Catalana de Terminologia (SCATERM). La intervenció es va desenvolupar a partir d'un qüestionari orientatiu, amb nou preguntes, que el coordinador de la taula rodona, Jaume Martí, va fer arribar a tots els ponents. Encara que les respostes a cadascuna de les preguntes difereixen en llargària i profunditat i que l'ordre d'algunes preguntes ha estat alterat, he trobat pertinent, per al desenvolupament del meu argumentari, de seguir el mateix fil conductor en aquest text, amb les idees que vaig expressar a la taula rodona, en alguns casos afegint-n'hi d'altres que no hi van ser expressades —algunes de les quals deriven d'afirmacions sentides a la jornada— i, en ocasions, remetent a treballs anteriors per a més detalls.

Les idees que vaig poder aportar a la taula rodona i que ara puc plasmar aquí

30. Aquest article correspon a la intervenció de Joan Vallès en la taula rodona de la XVII Jornada de la SCATERM: «La terminologia del diccionari» (22 d'octubre de 2020).

provenen no pas d'un especialista en lexicologia, lexicografia o terminologia, sinó d'un usuari motivat i crític del llenguatge d'especialitat de la botànica i, en general, de la biologia. Amb això no em vull pas treure responsabilitats per obvietats que pugui dir o incorreccions tècniques en què pugui caure, sinó simplement indicar que, a diferència de les altres persones que van intervenir a la taula rodona, puc parlar més com a persona que usa els termes que no pas com a especialista sobre ells.

3.2. L'adjectiu «general» del sintagma «diccionari general», podria justificar, per al diccionari, la presència d'elements dels llenguatges d'especialitat al costat dels del llenguatge comú?

Segons la meua visió, la resposta és ben clara (la qual cosa no s'esdevé pas en totes les preguntes, com hom veurà a continuació): sí, sens dubte. Molt de llenguatge d'especialitat és alhora comú. *Pandèmia, coronavirus, COVID-19* (encara que potser poca gent que ho emprava sap que *COVID* vol dir '*coronavirus disease*' i que *19* indica que la malaltia va ser tipificada el 2019), *PCR* (encara que molts usuaris probablement no saben que és l'acrònim de *polymerase chain reaction* 'reacció en cadena per la polimerasa'), *antigen, taxa d'infecció, cures intensives, reinfecció, hidroxiclороquina, ultracongelador, capacitat d'infecció, vacuna* i tants d'altres termes que ara mateix són en boca de tothom a causa del violent atac del virus SARS-CoV-2 pertanyen a llenguatges d'especialitat, així com és el cas de molts altres termes dels àmbits més diversos de les disciplines científiques que han anat entrant en el lèxic quotidià. Això no fa que deixin de ser usats pels especialistes, tot i que ja no en siguin patrimoni privat, i marca una línia cada cop més difusa entre el lèxic corrent de la llengua i almenys una bona part de l'especialitzat (vegeu la pregunta de l'apartat 3.3).

Per tant, per a mi és indubtable que un diccionari general no pot incloure només paraules del llenguatge comú, sinó que ha de contenir termes dels d'especialitat; si no, caldrà (re)considerar el que es considera comú, la qual cosa es planteja a la pregunta de l'apartat 3.3, tot fent-hi entrar mots o accepcions dels àmbits científicotècnics. Tinc la convicció que un diccionari general ha de ser una eina per a establir allò que un parlant almenys mitjanament culte d'una llengua pot dir, escriure, sentir o llegir algun cop, deixant a part, és clar, les missions més evidents d'un corpus lexicogràfic, com ara presentar la riquesa d'una llengua, establir-ne la normativa o servir d'eina d'aprenentatge. Els meus professors de català en els cursos no oficials, però tolerats, del Servei d'Ensenyament del Català a la primera meitat dels anys 1970, Maria Verdaguer i Ernest Fortiana, ens recomanaven de llegir cada vespre almenys un parell de pàgines del diccionari (en aquells moments, del Fabra), en un intent per a preparar-nos per a interpretar un dia o un altre qualsevol

dels mots que hi figuraven. Penso que aquesta actitud o estratègia docent (que un temps vaig practicar, tot i que no sempre les pàgines que tocaven enganxessin com una novel·la que ens agradés) reflecteix la idea que totes les entrades del diccionari general són interessants, no se'ns demanava pas de saltar-nos les definicions de noms de composts químics, fenòmens físics, minerals o plantes (i, justament, el Fabra és un diccionari que, com veurem a la pregunta de l'apartat 3.8, conté força lèxic d'especialitat).

3.3. *Quina és, conceptualment, la línia divisòria entre «comú» (o «general») i «especialitzat» (o «científicotècnic»)?*

Conceptualment, no sé pas si ho sé. Si de cas, diria que podem considerar únicament especialitzats els termes dels diferents àmbits particulars del saber que (encara) no són objecte d'ús més o menys habitual i generalitzat entre els parlants. Veig la diferència més quantitativa (en un diccionari especialitzat hi ha més termes de l'especialitat que en un de general, perquè hi ha tant els que han passat també al llenguatge comú i els que per ara no ho han fet) que no pas qualitativa (de qualitat de la definició). Per a continuar amb un exemple anterior, *coronavirus* és avui en dia un terme que no deixa de ser d'especialitat, però que, alhora, és ben popular; però *coronavírids*, nom de la família a la qual pertanyen els coronavirus segons l'International Committee on Taxonomy of Viruses, ha quedat restringit al domini d'especialitat. Així, doncs, aquest exemple *coronavirus* seria alhora un terme de llenguatge d'especialitat i una paraula del lèxic comú, mentre que *coronavírid* quedaria restringit, almenys per ara, al primer dels dos nivells.

Molt sovint s'atribueix als termes científics una mena de dificultat o intel·ligibilitat que no dic pas que en algun cas no puguin tenir, però que en ocasions és perfectament compartida amb paraules del llenguatge general. Per a esmentar-ne dues d'aquestes darreres, proposo *inscriptible* i *acunçar*. Malgrat que no rarament sentim usat *indescriptible*, jo no tinc consciència d'haver sentit mai *inscriptible* («que es pot inscriure»; DIEC2, consultat en línia per a tots els exemples esmentats en aquest treball) i penso que molta gent estaria d'acord a qualificar-lo de terme abstrús (mot aquest darrer, per cert, igualment no gaire senzill ni evident). Per a *acunçar*, el DIEC2 dona dues accepcions, una del lèxic comú («arranjar amb art») i una altra a la vegada del lèxic comú i de l'especialitzat de la indústria («llavorar, polir, (pedres precioses)»). La dificultat d'aquesta paraula, que tampoc no em sembla que sigui gaire coneguda i usada, és independent de si la considerem mot del lèxic comú o terme del llenguatge d'una especialitat.

Aquesta consideració, que em sembla força estesa entre la població, de la dificultat intrínseca del lèxic científicotècnic em duu a una reflexió que fa temps

que em faig i que comparteixo amb estudiants, col·legues i amics. En l'àmbit lingüístic (i més enllà, però aquí toquem aquest), allò que prové de la ciència i la tècnica espanta, mentre que allò que és del llenguatge establert com a col·loquial, no, tot i que a vegades és tan complex o més. Sempre dic als meus estudiants de botànica que, malgrat els seus apriorismes, no és més difícil de dir i escriure bé *Quercus suber* (nom científic de l'alzina surera) que *Arnold Schwarzenegger* (nom d'un actor, no pas dels més de moda ara, però que em va bé com a terme ortogràficament complicat). Un nom científic d'una planta (o d'un fong o d'un animal o d'un microorganisme) no només concerneix especialistes botànics (o micòlegs o zoòlegs o microbiòlegs), sinó que sovint l'han de fer servir persones que tenen relació amb productes medicinals o alimentaris, jardiners i comerciants de plantes ornamentals o personal que treballa en duanes, per a posar només alguns exemples, i hauria de ser patrimoni comú, si més no del parlant culte. De la mateixa manera, no ha pas d'espantar més *sincàrpic* que *inscriptible*. A més, així com hi ha termes que pertanyen a diversos àmbits del llenguatge d'especialitat (les interfícies entre molts camps són permeables; a la pregunta de l'apartat 3.5 veurem un cas a cavall de la botànica i la química, tractant del terme *aromàtic*), també n'hi ha, com hem vist en algun exemple, que pertanyen alhora al lèxic d'ús corrent i al d'algun àmbit científicotècnic. Penso que els diccionaris generals (vegeu també les consideracions que faig a la pregunta de l'apartat 3.4) han de contribuir a enderrocar el mur que encara existeix entre el que s'ha anomenat «les dues cultures» (Snow, 1965).

3.4. *Les tecnologies digitals permetrien tenir un sol diccionari, complet, amb els mots comuns i els termes, tractats adequadament tant els uns com els altres?*

També responc, com a la pregunta de l'apartat 3.2, que considero que sí, sens dubte, tot i que, en aquest cas, al final hauré de matisar-ho un xic. No soc especialista en tecnologies digitals, però sí que en soc usuari i estic convençut que es podria fer un diccionari que, essent general, contingués molts elements del llenguatge d'especialitat. El DIEC, ara mateix, ja en conté força, i el nou diccionari normatiu que l'Institut d'Estudis Catalans prepara segur que en contindrà tants o més, però, des del punt de vista tècnic, no hi hauria d'haver inconvenient a convertir el diccionari general en un d'almenys semiespecialitzat, amb tots els termes tècnics als quals hem fet esment abans i que hagin entrat al lèxic comú i, ben probablement, alguns més.

De totes maneres, és gairebé segur que pretendre obtenir un únic diccionari el faria enorme, es tractaria d'una enciclopèdia completa, de manera que, essent realistes, ens hauríem d'accontentar amb un diccionari general que contingués una

quantitat rellevant de termes d'especialitat que abastin una franja lleugerament superior a la dels que han passat clarament al lèxic comú. Per tant, això no anul·laria pas, a parer meu, els diccionaris d'especialitat, que continuarien essent més nombrosos en termes de cada àmbit que no pas aquest diccionari general i semi-especialitzat de què hem parlat.

3.5. *Han de ser diferents les definicions d'un terme al diccionari especialitzat i al diccionari general?*

Jo penso que no o almenys no pas gaire. En molts casos el que és més complicat del terme d'especialitat és la seva forma, a vegades inintel·ligible per a qui no sàpiga llatí o grec. En pot ser un bon exemple *ensiforme*, terme d'ús popular nul que s'aplica en botànica a algunes fulles. La definició del diccionari normatiu de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC2), «que té forma d'espasa», esvaeix tots els dubtes i no ha pas de ser gaire diferent de la d'un diccionari d'especialitat, que per a aquest cas és exactament igual, seguida d'una nota que indica que «s'aplica a les fulles que amb marges paral·lels i un àpex que s'estreny bruscamment, com la fulla d'un lliri» (Aguilella i Puche, 2004). Semblantment, *acinaciforme*, terme, com l'anterior, gens emprat popularment, té definicions ben semblants en diccionaris generals i d'especialitat: «que té forma de simitarra» (DIEC2) i «*en forma de espada; dícese generalmente de las hojas triláteras algo arqueadas*», tot relacionant l'etimologia del mot amb la denominació llatina d'un alfange o espasa corba, com una simitarra (Font, 1953).

Relacionat amb la consideració de si les definicions han de ser iguals o diferents convé plantejar una altra pregunta que, en el fons, és bàsicament del mateix tema. Cal que els diccionaris generals incloguin accepcions especialitzades d'alguns termes que també en tenen del llenguatge comú? Des del meu punt de vista, coherentment amb el que penso de les definicions, sí que cal. El DIEC2, defineix *espècia* com a «substància vegetal aromàtica o picant que s'empra per a condimentar el menjar, com pebre, safrà, canyella, claus». Si hi consultem *aromàtic*, hi trobem dues accepcions, «que té aroma» i «en quím., que conté un o més nuclis benzènics, s'aplica als compostos orgànics cíclics». Ambdues accepcions són relacionades, ja que els composts aromàtics són importants entre els que donen l'aroma a les espècies. Remarquem que el *Diccionari general de la llengua catalana* (Fabra, 1932) ja conté totes dues accepcions. Llavors, penso que no té sentit que un diccionari també de caire general (Tomàs, 1994) només defineixi *aromàtic* com «que té aroma, que fa bona olor». De fet, n'hi pot haver un, de sentit, el d'estalviar espai en una obra editada en paper, que es pot entendre; de cap manera aquest comentari vol desqualificar el diccionari que he esmentat, que em sembla ben digne, simplement em serveix d'exemple per a dir que la segona accepció (la

científicotècnica) de *aromàtic* no molesta pas (en el límit, si algú no hi té interès es quedarà només amb la primera, de lèxic corrent), ans al contrari, complementa i afegeix interès a un diccionari general.

3.6. *Quines exigències han de satisfer les definicions dels termes al diccionari general?*

Intel·ligibilitat i precisió. Si s'acompleixen aquestes dues condicions, que han de ser comunes a un diccionari general i un d'especialitat, les definicions seran clares i entenedores. Complemento aquest argument a la pregunta de l'apartat 3.7, que hi és molt relacionada.

3.7. *Hi pot haver matisos transgressors en definicions de termes al diccionari general?*

Quan vaig llegir per primer cop aquesta pregunta, vaig demanar al coordinador de la taula rodona, que l'havia redactada, que m'aclarís per on anava. Em va respondre que volia saber què pensàvem de la possibilitat d'incórrer en petites inexactituds per a facilitar la comprensió d'alguna definició. La meua primera resposta va ser que suposava que sí que podia passar allò que es plantejava, però que no tenia pas clar si realment calia que passés. Per a mi, la intel·ligibilitat i la precisió —a què m'he referit a la pregunta de l'apartat 3.6— juntes exclouen inexactituds, transaccions o alguna altra mena de concessió. Després, hi he rumiat un xic i continuo convençut del mateix. No cal desviar-se gaire o gens de definicions exactament ajustades a la realitat. Sí que penso que això, com tot, pot tenir alguna excepció, però em sembla que, encara que en alguna definició complicada calgui remetre (implícitament) a altres termes que també caldrà buscar al diccionari, no veig un gran problema a no admetre'n gaires, d'excepcions. En poso un exemple del meu àmbit de docència i recerca, la definició de *pistil* del DIEC2, «òrgan de les flors de les angiospermes que enclou dintre seu els primordis seminals, constituït normalment per ovari, estil i estigma, que en els gineceus apocàrpics correspon a cadascun dels carpels i en els sincàrpics, al conjunt de carpels soldats». Segons el grau de formació botànica (que, finalment, no hauria de deixar de ser cultura general) de l'usuari que la cerqui, l'entendrà completament o li caldrà anar a les definicions al mateix diccionari d'entre un i nou dels següents termes: *angiosperma*, *primordi seminal*, *ovari*, *estil*, *estigma*, *gineceu*, *carpel*, *apocàrpic* i *sincàrpic*. Partint de la base que la part de població que consulta els diccionaris generals (desconec quin percentatge del total representa, tinc tendència a creure que un de petit) és, com hem dit abans, almenys mitjanament culta no ha de ser un gran esforç la cerca complementària, que segurament es reduirà a

pocs dels nou termes. Per a simplificar aquesta definició (no dic pas que pensi que calgui fer-ho) hom podria, certament, retallar-la de manera que no seria tan exacta: si volíem ser dràstics, es podria estalviar tot el que ve a continuació de *primordis seminals*, però aleshores el text seria molt menys informatiu. Una altra opció seria —i en aquest cas no reduiria l'exactitud de la definició— substituir almenys alguns dels nou termes esmentats per llurs definicions, però això allargaria força la descripció de *pistil*. Em reafirmo, doncs, que, llevat excepcions que es vegi clar que ho requereixen importantment, no considero necessàries les desviacions.

3.8. *El català, per la situació anòmala que suporta, ha d'actuar amb criteris diferents dels que s'apliquen en les llengües en situacions normals?*

Aquesta és una altra de les preguntes que puc respondre amb rotunditat. Si es tracta de criteris a la baixa, no hem d'imitar altres llengües ni que estiguin en situacions d'ús molt millors que la nostra (la qual cosa no és pas difícil entre les anomenades llengües de cultura —si és que no totes ho són—). Per contra, si es tracta de criteris de més qualitat, no hem pas de dubtar a adherir-nos-hi i aplicar-los. Exposaré aquí —breument, perquè aquest tema ha sigut extensament tractat en publicacions que citaré— un exemple que també prové de la botànica i que mostra, precisament, un aspecte en el qual el diccionari normatiu de la llengua catalana ha estat i és capdavanter.

En el *Diccionari general de la llengua catalana* (Fabra, 1932) el lèxic científicotècnic hi té una presència important. La formació de Pompeu Fabra com a enginyer i els seus anys de professor universitari de química hi devien tenir a veure. A més, Fabra va demanar suport a especialistes d'àrees diverses, la qual cosa va fer del diccionari una obra més sòlida que la que hauria pogut fer una persona sola, fins i tot una de tan capacitada com Fabra. En el camp de la botànica, Fabra va tenir com a col·laboradors Pius Font i Quer i Miquel de Garganta. La relació entre tots tres durant l'elaboració del diccionari ha estat força estudiada i qui en vulgui detalls pot consultar Garganta (1968), Riera i Vallès (1991) i Vallès (2007, 2020). Ara en donaré algun detall que considero pertinent per a respondre la pregunta de què es tracta ara.

Les definicions dels termes de botànica ocupen 112 pàgines del diccionari Fabra imprès en la primera edició, que té 1.782 pàgines de mots i definicions (és a dir, sense comptar els textos introductoris), és a dir un 6,3 % del total. Garganta (1968) afirma que «Fabra demostrà la preferència que tenia per la botànica» i això és sens dubte cert, però si repassem la presència al diccionari d'altres disciplines científiques, com la zoologia, la física o la química, ens adonem que també hi és rellevant. A part de la importància, en nombre de termes o en extensió, que la bo-

tànica (i l'àmbit científicotècnic en general) té al diccionari, voldria remarcar un aspecte en què Fabra va ser pioner i que va atorgar al seu diccionari i, de retruc, al diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, que n'ha estat hereu i successor, un bon valor afegit: la presència dels noms científics de les plantes (i també dels fongs i dels animals) en les definicions. Els noms científics dels éssers vius són una marca que permet identificar de manera inequívoca (per més que hi pugui haver conflictes de sinonímia i de prioritat entre ells, que s'acaben resolent) l'organisme en qüestió i, doncs, són un excel·lent complement a la resta de la definició que se'n faci en un diccionari. És clar que la simple equivalència entre *alzina surera* i *Quercus suber* —per a repetir l'exemple abans esmentat— seria suficient per a definir el fitònim en qüestió, però és lògic que un diccionari en dugui també una mínima descripció. Com he dit més amunt, el nom científic no és de cap manera patrimoni ni centre d'interès dels especialistes, per la qual cosa és ben pertinent que aparegui en un diccionari. Algun de prestigiós com, en anglès, el Merriam-Webster (consultat en línia) incorpora també els noms científics, però molts de llengües de prestigi com el francès o l'espanyol no ho fan pas i el DIEC2 continua essent, tot partint del diccionari Fabra, capdavanter en aquest tema.

Aquest és un bon exemple d'aplicació, en el cas del diccionari general normatiu català, de criteris diferents dels que fan servir llengües amb una situació legal i sociolingüística molt millor, i clarament d'ús d'un criteri de més qualitat, que penso que és el que convé de fer. N'és una prova el fet que la Real Academia Española preveu des de fa ja un cert temps de seguir el mateix criteri d'incorporació dels noms científics dels éssers vius al seu diccionari normatiu, tot emmirallant-se en el DIEC. De moment, tenen la previsió de posar els noms científics en el diccionari digital. Per començar-ho, i pel que fa als noms de vegetals, la institució va signar un conveni amb el Real Jardín Botánico de Madrid (Inés Fernández Ordóñez, comunicació personal, 16 de novembre de 2018). Lamentablement, per qüestions burocràtiques diverses, avui encara no han començat els treballs, però hi continua havent la voluntat de fer-los (Gonzalo Nieto-Feliner, comunicació personal, 27 d'octubre de 2020) i, ho reitero, per la influència positiva d'un criteri de qualitat adoptat pel diccionari normatiu del català des de Fabra fins ara.

3.9. *Les definicions dels diccionaris especialitzats podrien (o haurien de) ser intel·ligibles per a persones cultes, més enllà dels estrictes nuclis d'experts?*

Aquesta és una altra qüestió a la qual no dubto gens a respondre afirmativament, per dues raons que ja he evocat en les línies precedents. D'una banda, les persones cultes no haurien de mostrar cap mena de reticència envers els termes científicotècnics, com en general no en mostren envers els mots del lèxic comú (encara que siguin poc usats com *inscriptible* o *acunçar* que hem esmentat abans)

o d'àmbits especialitzats que se solen considerar patrimoni cultural corrent, com ara l'esport (*orsai* és, d'entrada, un terme tan opac com *ensiforme*). D'altra banda, si les definicions dels diccionaris especialitzats (o, hi afegeixo, les definicions dels nombrosos termes de llenguatge d'especialitats que hi ha d'haver en els diccionaris generals) acompleixen les condicions d'intel·ligibilitat (basada en la claredat) i precisió, encara que siguin complexes i, per a entendre-les mínimament, calgui recórrer a llegir les definicions d'altres termes, han de permetre a l'usuari culte copsar el significat d'una bona majoria de termes d'especialitat. Dit amb altres paraules, penso que els redactors de definicions de termes científicotècnics (ja sigui per a diccionaris generals o d'especialitat) han de tenir una cura especial (sabent que les disciplines concernides a vegades espanten la població general) a, sense abaixar el nivell científic requerit, fer-les entenedores a un sector més ampli que el constituït pels estrictes especialistes de l'àrea.

3.10. *Com s'ha de tractar la neologia terminològica als diccionaris?*

Els neologismes són del tot imprescindibles, en el llenguatge corrent i, molt més encara, en el lèxic científicotècnic. Els nous termes s'hi han d'anar incorporant a mesura que siguin normalitzats i, a parer meu, només ho haurien de ser quan es comprovi que tenen estabilitat i previsió raonable de continuïtat. Probablement la meua posició, que pot semblar —però no ho és pas— reticent enfront de la neologia, ha sigut influïda pel fet que en el meu camp de treball, la botànica, es proposen o se cerquen molt sovint neologismes en fitònims per a plantes exòtiques objecte de comerç (en alimentació o, encara més freqüentment, en jardineria o flora ornamental en general) o que han de ser esmentades en alguna obra escrita traduïda o en reportatges de televisió, entre altres casos. En moltes ocasions tinc la sensació que es busca un nom per a una planta que no ha estat mai entre nosaltres i sobre la qual no hi ha cap indicatiu per a pensar que hi serà. Em sembla que no convé de crear neologismes efimers. Els noms científics, als quals he alludit diversos cops en aquest text, poden ser de gran ajut en aquest cas; vegeu l'exemple que vindrà tot seguit.

Tal com vaig fer a la taula rodona que ha originat aquest escrit, transcriuré un intercanvi de missatges d'una qüestió que el servei de consultes del TERMCAT em va plantejar el maig del 2019. M'hi deien «hem rebut una consulta de l'Editorial Dalmau (una editorial prestigiosa i amb molta cura per la llengua) sobre el nom català d'una planta de jardí que ha d'aparèixer en un llibre de jardineria que estan a punt de publicar: la planta en qüestió és *Juniperus ×pfitzeriana*» i demanaven la meua opinió sobre un possible nom català per a la planta esmentada. Jo hi vaig respondre: «jo no soc pas partidari de crear noms de plantes —ja us ho he dit molts cops— si no es mostra que és ben necessari, i per a mi ho és si la planta en qüestió

duu molt de temps entre nosaltres i no és una moda passatgera, la qual cosa s'ha d'anar veient en cada cas. Si no, correm el risc d'anar acumulant noms per a plantes que no duraran gens». La solució que van adoptar va ser: «proposarem dir-ne savina com a genèric amb acompanyament del nom científic en qüestió».

La solució adoptada pel TERMCAT em sembla prudent i adequada. Certament, hauríem pogut crear un neologisme com ara *savina de Pfitzer* (en aquest cas no hauria pas sigut gaire difícil, a vegades ho és força, de proposar un fitònim nou), però, almenys fins que no hi hagi una raonable certesa que aquesta planta serà d'una manera duradora als nostres jardins —i, doncs, molta gent la coneixerà i la voldrà anomenar—, em sembla molt més adequat de parlar d'una *savina* (fitònim ja existent en la nostra llengua) que té per nom científic *Juniperus ×pfitzeriana*. Certament, en altres termes, com ara *COVID-19* que he esmentat al començament, es veu de seguida que són consolidats i, en aquests casos, no dubto pas a recomanar-ne l'adopció i la normativització.

Per a resumir en pocs mots les reflexions que he presentat, puc dir que penso que és important de tenir als diccionaris generals una quantitat significativa de termes de nombrosos àmbits especialitzats, incloent-hi, quan escaigui, neologismes. Això probablement —tant de bo, hi afegeixo— contribuirà d'una banda a la qualitat dels mateixos diccionaris, de l'altra a obtenir un nivell lingüístic elevat de l'usuari culte i finalment a superar el mur o l'abisme encara existents entre la cultura anomenada general i la cultura científicotècnica.

3.11. Agraïments

A la Societat Catalana de Terminologia (SCATERM), organitzadora de la jornada de la qual prové aquest treball, per haver-m'hi convidat. A Jaume Martí Llobet, coordinador de la taula rodona en la qual vaig intervenir, que em va enviar, per a estructurar-la, un qüestionari que m'ha fet pensar força. A Miquel-Àngel Sánchez Ferriz, que m'ha aclarit alguns aspectes de cara a preparar aquest escrit. A Inés Fernández Ordóñez i Gonzalo Nieto-Feliner, que m'han informat sobre l'estat de la qüestió de la incorporació dels noms científics dels éssers vius al *Diccionario de la lengua española*.

BIBLIOGRAFIA

- AGUILELLA, A.; PUCHE, F. (2004). *Diccionari de Botànica*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- DIEC2 = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2007). *Diccionari de la llengua catalana* [en línia]. 2a ed. Barcelona: Edicions 62: Enciclopèdia Catalana. <<https://dlc.iec.cat>> [Consulta: 30 novembre 2020].

- FABRA, P. (1932). *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Llibreria Catalònia.
- FONT, P. (1953). *Diccionario de botánica*. Barcelona: Labor.
- GARGANTA, M. de (1968). «La Botànica en el Diccionari Fabra». *Revista de Palafrugell*, 74, p. 3-4.
- MERRIAM-WEBSTER. *Merriam-Webster Dictionary* [en línia]. <<https://www.merriam-webster.com>> [Consulta: 30 novembre 2020].
- RIERA, C.; VALLÈS J. (ed.) (1991). *Pompeu Fabra, Pius Font i Quer i Miquel de Garganta: Un epistolari fonamental per a la lexicografia científica catalana (1928-1953)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Biblioteca Filològica; XXVI)
- SNOW, C. P. (1965). *Les dues cultures i la revolució científica*. Barcelona: Edicions 62.
- TOMÀS, J. (coord.) (1994). *Avui - Diccionari europeu*. Barcelona: Premsa Catalana.
- VALLÈS, J. (2007). «Pompeu Fabra, Pius Font i Quer, Miquel de Garganta. Una correspondència (1928-1953) que reflecteix la normalització del llenguatge botànic català». *Afers, Fulls de Recerca i Pensament*, 53/54, p. 99-107.
- (2020). «Pompeu Fabra i la terminologia biològica». A: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (ed.). *Simposi Pompeu Fabra*. Barcelona: IEC, p. 317-336.

JOAN VALLÈS XIRAU
Universitat de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

4. DEFINICIONS EN TERRITORI DE FRONTERA³¹

4.1. *Definició lexicogràfica i definició terminològica: dos models sense frontera*

La caracterització de la definició terminològica se sol fer per oposició a la definició lexicogràfica (enumerant els trets que les separen) i no per afirmació de la pròpia natura, mentre que aquest fenomen no succeeix mai a la inversa. Podríem argumentar l'asimetria que en resulta per la cronologia d'aparició de cada model, l'experiència molt més gran dels usuaris consultant diccionaris de llengua general que no pas consultant diccionaris especialitzats o, sent més punyents, la constatació que la terminologia va adoptar com a pròpia una part important de la tècnica definidora lexicogràfica.

Ara bé, el fet que encara avui sovint es mantingui una escassa diferenciació metodològica entre les definicions d'una i altra disciplina indica l'existència d'un conflicte de base, que podríem resumir en aquestes tres qüestions: hi ha un límit

31. Aquest article correspon a la intervenció de Joan Rebagliato en la taula rodona de la XVII Jornada de la SCATERM: «La terminologia del diccionari» (22 d'octubre de 2020).

net entre llengua general i terminologia?; existeixen els termes o són simples usos especialitzats del lèxic de la llengua?; si paraules i termes no tenen una natura diferent, està justificat donar-los un tractament metodològic diferent?

A la pràctica, el fet de no tenir una frontera ben delimitada entre les dues disciplines ens pot generar dubtes sobre la selecció de la nomenclatura per a un diccionari general o per a un diccionari especialitzat; sobre els criteris que porten a aplicar en el diccionari general un model o altre de definició en les formes compartides amb la terminologia, i, a l'extrem, sobre l'existència mateixa dels diccionaris terminològics (especialment tenint en compte la presència creixent de terminologia en diccionaris generals i l'aparició d'espais virtuals amb cercadors que consulten tota mena de diccionaris).

La primera qüestió (la selecció de nomenclatura) està estretament relacionada amb la distinció entre la matèria d'estudi de la lexicografia i la matèria d'estudi de la terminologia. Aquí no ho abordarem, sinó que ens limitarem a constatar que no estan separades per una línia de frontera sinó que comparteixen una àmplia zona de territori, dins la qual habiten formes que poden ser vistes —i definides— des de la llengua general o des de l'especialitat. Com a conseqüència, en un bon nombre de casos (sobretot en unitats nominals amb significat ple) la distinció entre paraules i termes no és de natura sinó d'aproximació.

La segona qüestió (l'aplicació d'una definició o altra en els termes del diccionari general) només es pot resoldre amb una tria entre grau d'especialització i context, tria que hauria de ser conscient i sistemàtica. És a dir, el lexicògraf ha de decidir si dona més importància al fet que una entrada també pugui ser considerada terme (llavors faria una definició terminològica) o al fet que s'insereixi en un diccionari de llengua general (hi tocaria una definició lexicogràfica, en coherència amb la resta del diccionari).

Finalment, pel que fa al qüestionament de l'existència mateixa dels diccionaris especialitzats, recollirem el nostre punt de vista al final de l'article.

4.2. Definició lexicogràfica i definició terminològica: per què són diferents?

Una definició lexicogràfica adequada i una definició terminològica adequada d'una mateixa peça lèxica (posem-hi *butaca*, *autobús* o *pastanaga*) poden tenir diferències importants d'extensió, complexitat i grau de precisió, les quals no són gratuïtes ni capritxoses sinó que es deuen als pressupòsits diversos en què es basa cada disciplina.

Així, la definició lexicogràfica s'emmarca en el conjunt de la llengua. El compromís del diccionari d'explicar de manera precisa, sintètica i senzilla els significats es resol, en una bona praxi lexicogràfica, amb el recurs a una llengua de definició que, a més d'estar exempta de sinonímia, es regula amb criteris de freqüència

i vol ser més entenedora que allò que defineix, circumstàncies contràries a la presència de formes especialitzades en les paràfrasis definidores. En canvi, la definició terminològica, òbviament embastada amb llengua general, té com a marc de referència les altres formes específiques del mateix àmbit d'especialitat, de manera que no només pot recórrer a formes especialitzades en les paràfrasis sinó que, de fet, és convenient que hi recorri per a poder acabar bastint una xarxa conceptual completa que les posi totes en relació.

També influeix en el grau de complexitat de cada definició la selecció de la nomenclatura respectiva, ja que tant el diccionari general com el diccionari especialitzat haurien d'evitar recórrer en la definició a formes que no tinguin entrada pròpia en el diccionari en qüestió. Aquesta condició té molta més repercussió en el diccionari general, ja que la selecció de nomenclatura que fa d'una matèria determinada és lògicament molt més petita que la selecció que en fa un diccionari especialitzat.

Finalment, la definició lexicogràfica s'adreça a un usuari generalista, parlant d'aquella llengua i amb un coneixement mitjà de la llengua pròpia. És, d'alguna manera, el màxim comú divisor de tots els parlants de la llengua, al qual no es poden pressuposar coneixements específics dels àmbits d'especialitat. Contràriament, en la definició terminològica el destinatari és un usuari que té coneixements bàsics d'aquell camp d'especialitat i, per tant, necessita paràfrasis del significat que no resultin infraespecificades. Podríem resumir-ho afirmant que en lexicografia es fa una caracterització general del significat i que en terminologia el significat es delimita amb precisió.

4.3. *Encaix de la terminologia en el diccionari general*

Com ja hem indicat, una part important del lèxic pertany a una zona en disputa entre la llengua general i la terminologia. Aquesta zona, a més de ser ambivalent, va creixent sense aturador: cap a la banda de la lexicografia, creix per la tendència històrica dels diccionaris generals a la compleció (el vell somni de recollir en una sola obra *tota* la llengua) i per la tendència actual de la societat al que s'ha anomenat la banalització de la terminologia; cap a la banda de la terminologia, creix per la tendència a considerar d'especialitat el llenguatge utilitzat en tota activitat humana característica (coses tan quotidianes com les ulleres de llegir o la coliflor del dinar esdevenen terminològiques mirades amb els ulls penetrants d'un òptic o posades en les mans expertes d'una botànica).

I aquí caldria sumar-hi que les eines digitals també juguen a favor de la convergència de lexicografia i terminologia en un sol espai, per exemple amb l'aparició de plataformes que recullen diccionaris de totes dues procedències sota un mateix cercador (en català, el cas paradigmàtic és l'Optimot). L'objectiu d'aques-

tes eines poderoses és facilitar la consulta de l'usuari oferint-li un únic cercador per a totes les consultes lèxiques. Modernitat? Sí, i tant, però no oblidem que, tot i els constrenyiments de cost i espai imposats pel paper, mossèn Alcover va aconseguir aixecar ja en la primera meitat del segle xx, i en contra d'opinions autoritzades, l'obra única de tot el català: un diccionari lexicogràfic, descriptiu, històric, dialectal i, en l'àmbit de les activitats tradicionals, clarament terminològic.

Tanmateix, una cosa és fer una suma de recursos lingüístics heterogenis que puguin fer més amable la vida de l'usuari amb preocupacions lingüístiques i l'altra, de molt diferent, elaborar un producte que apliqui amb coherència i sistematicitat uns mateixos criteris en tots els seus articles.

Posem el cas d'un diccionari de llengua general. Si hi incorporéssim sense cap intervenció definicions elaborades des d'una òptica terminològica, ens trobaríem que no estan redactades amb la metallengua de definició establerta per al diccionari, que no són fàcilment comprensibles per a un usuari no especialitzat i que comporten la introducció de tecnicismes no pertanyents a la nomenclatura. Encara podríem defensar, doncs, que és un diccionari unitari i coherent?

Tornant a la idea inicial que la diferència entre llengua general i llengua especialitzada és sobretot de punt de vista, probablement la conclusió que hauríem de treure'n és que els termes introduïts en un diccionari de llengua general ja no són unitats terminològiques. I, en conseqüència, que les seves formes lingüístiques i els seus significats han deixat de ser propietat exclusiva dels especialistes —per més que els desplagui— i han passat a pertànyer de ple dret a tots els parlants de la llengua.

4.4. *Justificació de la definició terminològica... i dels diccionaris terminològics*

Aquesta posició sobre l'encaix de la terminologia en els diccionaris de llengua general serveix, de retruc, com una reivindicació de l'existència autònoma dels diccionaris especialitzats enfront de diccionaris generals i de macrorepositoris de natura heterogènia. Cadascun compleix la seva funció, però les necessitats que cobreixen són diverses. Perquè, en el marc de l'especialitat, la nomenclatura d'un diccionari pot ser molt més completa i les definicions poden ser més extenses, més precises, lligar-se amb molta més freqüència amb els altres termes de l'àmbit i garantir a l'usuari que els termes estan utilitzats amb el valor que se'ls dona en aquell àmbit concret —i no amb el valor sovint més ampli que hagin adquirit en llengua general.

També justifica l'existència del diccionari terminològic la seva mateixa especificitat, que fa possible incloure-hi informació complementària, estrictament no caracteritzadora i, com a tal, descartada de la definició estricta. Per exemple, vehicu-

lant en una nota diverses consideracions suplementàries de tipus conceptual, històric, relacional (respecte a altres termes), exemplificador o lingüístic (origen d'una forma, context d'ús dels sinònims, etc.), amb la intenció d'enriquir la informació proporcionada. El TERMCAT ha treballat molt aquesta pràctica, que permet a l'usuari aturar-se en el significat d'un terme o avançar i tenir un coneixement conceptual o lingüístic més aprofundit.

I, continuant en aquesta direcció, en els diccionaris terminològics es podria pensar fins i tot a elaborar definicions *ad hoc* que continguessin apartats específics segons l'àmbit. Per exemple, en un diccionari mèdic les definicions de malalties podrien tenir, a continuació de la caracterització estricta, un apartat de simptomatologia, un apartat d'agents causants i un apartat de tractament, tots degudament etiquetats. I els termes relatius a combustibles d'un diccionari de mobilitat podrien contenir apartats específics per a l'eficiència, la contaminació, els usos en vehicles... Això, que seria molt informatiu per a l'usuari i exigiria als terminòlegs donar un tractament coherent i sistemàtic als significats relacionats, és del tot inviable en un diccionari de llengua general, obligat com està a no centrar-se en un sol àmbit de coneixement sinó a posar-los tots en joc a la vegada.

Què proposem, doncs? En primer lloc, que lexicografia i terminologia mantinguin vies separades, justificades per objectius i metodologies diferents, tot i l'evidència que els seus àmbits d'estudi se sobreposen. En segon lloc, que la terminologia funcioni com una via d'alimentació permanent de la llengua general. I, en tercer lloc, que la lexicografia adapti als criteris propis les dades de procedència terminològica, en comptes d'incorporar-les sense més.

D'aquesta manera, es donaria resposta a les necessitats diverses dels usuaris, que són també diversos. I es convertiria en un camí transitat en totes dues direccions el que sovint han estat dues vies paral·leles unidireccionals: d'una banda, la terminologia rampinyant metodologia lexicogràfica per al tractament lingüístic de les seves unitats terminològiques; de l'altra, la lexicografia agafant d'amagat els termes treballats en camps terminològics.

JOAN REBAGLIATO
TERMCAT

Mireia TRIAS I FREIXA (cur.)

Terminologia i societat: recursos terminològics i escenaris comunicatius

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2022, p. 101-111

DOI: 10.2436/15.2503.02.74

La terminologia i la comunicació durant la crisi de la COVID-19. Una visió des del periodisme científic

SERGI CORTIÑAS-ROVIRA

Universitat Pompeu Fabra

Societat Catalana de Comunicació

La crisi de la COVID-19 (malaltia del coronavirus 2019) ha suposat una nova prova de foc per al periodisme i la divulgació científica, i, per tant, és indispensable fer-ne una lectura crítica. Per això, cal començar aquesta conferència abordant els principals reptes a què s'enfronta el periodisme científic en l'actualitat.

En primer lloc, el periodisme científic ha de ser capaç d'explicar un món de complexitat creixent a audiències cada vegada més àmplies i heterogènies i en què s'incorporen cada vegada més persones que volen accedir a aquest coneixement. El segon repte a tenir en compte és l'excés d'informació: mai en la història de l'ésser humà hem produït tanta informació com ara. De fet, estem en la transició cap a una societat del coneixement, que no acaba de néixer del tot, i això dona idea de la importància de la informació, fins al punt que aquesta societat a les beceroles s'anomena també *societat de la informació*.

En tercer lloc, cal assenyalar el problema de l'especialització, un fenomen que dificulta la tasca divulgativa. Per posar un exemple, en l'àmbit científic, en l'època de l'edat mitjana, els científics eren a la vegada físics, poetes, literats, i científics. La separació cada cop més marcada entre ciències i lletres ha arribat a un extrem que fins i tot dins del que són les ciències pures hi ha una hiperfragmentació en què cada especialitat només dialoga amb una part del coneixement científic. Això dificulta la seva divulgació, perquè costa trobar especialistes en tots aquests àmbits tan diferents i tan fragmentats. És en aquest context que la figura del divulgador esdevé essencial.

El treball dels divulgadors i dels periodistes científics és una tasca doble. Una primera de molt evident: informar de les novetats que es van produint, més vinculades a la rabiosa actualitat, explicades amb context, rigor i precisió. I una sego-

na: divulgar la ciència, des d'una posició més de fons, com una mena de pluja fina, més constant i a la vegada més atemporal, no tan vinculada a l'actualitat, al dia a dia, però que, en canvi, té una gran rellevància social perquè estem formant la població del demà. En el primer cas, estem informant, mentre que en el segon, estem formant.

La idea principal és que el comunicador/divulgador/periodista ha de tenir una notable capacitat creativa: només des de la creativitat arribem a bons resultats comunicatius. I això s'ha de reflectir en textos que siguin innovadors i imaginatius. Aquesta capacitat creativa té com a conseqüència una utilització sempre mesurada però constant de les eines i recursos existents a la literatura.

Es tracta alhora d'un procés cognitiu, intel·lectual, i discursiu. Una vegada hem pensat les idees, cal explicar-les amb les paraules corresponents en un procés de recontextualització total. Aquest «tornar a cercar paraules» per comunicar de manera singular un esdeveniment científic ens retrotrau als treballs de Daniel Cassany (2009), professor de la Universitat Pompeu Fabra, Carme López o Jaume Martí. Aquests investigadors van incidir de manera singular en la necessitat de repensar l'article científic (*paper*) a l'hora de divulgar-lo. De l'article científic, afirmen, has d'aprofitar només unes poques idees, tres o quatre, perquè voler explicar-ho tot pot resultar perjudicial. Per això cal fer una recontextualització total, en què les idees extretes es resituen en un altre context i s'expressen d'una altra manera per assegurar l'èxit del procés. En poques paraules: agafar dues o tres idees només, però bones, i posar-les en un context diferent, que sigui propici per a la divulgació.

La divulgació, així, i agafant una de les definicions més completes publicada per la professora Helena Calsamiglia, es podria definir com: «el procés pel qual es fa arribar a un públic no especialitzat i ampli el saber produït per especialistes en una disciplina científica» (Calsamiglia, 1999).

La idea de procés és important, perquè ens permet entendre la divulgació com un conjunt de canals i contextos molt ampli i dinàmic. En aquests canals de divulgació hi ha els que són més evidents, com ara els llibres i els mitjans de comunicació, o la formació reglada, les conferències, els museus, el cinema, el teatre, la poesia; però també s'hi engloben d'altres que poden resultar menys coneguts, com poden ser els jocs i el procés de ludificació (en anglès, *gamification*).

Resulta rellevant citar diversos canals divulgatius perquè, ja al 1906, Rafael Mainar, un investigador de premsa, proclamava allò de «Sed amenos y seréis leídos». Diversificar els canals i trobar estils divulgatius que resultin entretinguts o amens permet obtenir els millors resultats. Si es vol que la població s'interessi pels coneixements científics, i que augmentin les vocacions científiques —perquè aquest és un altre dels problemes a què ens enfrontem com a societat, ja no només

la manca de coneixement científic sinó la manca de perfils especialitzats—, és important fer bona divulgació.

A l'hora de trobar estils divulgatius efectius, no ens podem permetre el luxe de menystenir els recursos retòrics que la literatura ens ofereix. En diversos estudis ha quedat reafirmat que fer servir aquestes tècniques, la metàfora sobretot, motiva el lector o la lectora a interessar-se més per aquella qüestió, a entrar més en el fons de l'assumpte i, per tant, millora el procés de divulgació.

Entre aquests recursos destaquen la narrativització, la dialoguització, la metàfora, la comparació, la hipèrbole, l'adjectivació —entesa com la creació d'un clímax d'adjectius propers a un determinat camp semàntic, tota una estratègia d'adjectivació profunda—, l'humor, la ironia, la personificació com a tècnica literària, l'anècdota i la cita d'autoritat.

I, de nou, cal recordar que aquests recursos es troben al servei de la creativitat: és fonamental buscar aquestes connexions entre la ciència abstracta i la vida quotidiana del ciutadà de manera original i singular, i estendre'ls sempre que sigui possible a altres àmbits del coneixement. Construir ponts entre ciència i literatura, i també entre ciència i art, vist més en global, resulta especialment rellevant per a l'èxit divulgatiu. Un divulgador actua, en el sentit estricte del terme, com un pontífex, que uneix i connecta conjunts de coneixements i situacions.

Arribats a aquest punt, convé citar, per il·lustrar amb un exemple, una litografia de Maurits Escher de 1961 que es titula *Waterfall* ('La cascada'), i en la qual l'autor intenta explicar l'origen del codi genètic a partir d'un edifici i una cascada. En la litografia s'aprecia l'aigua circulant per una canalització, que cau al buit, i aquí es produeix una força que impulsa una sínia, que fa que l'aigua torni a pujar. Des d'una mirada científica que té en compte l'energia potencial, aquesta figura és impossible. L'autor crea una sensació d'angoixa, on les estructures no estan ben equilibrades, les columnes no semblen acomplir la seva funció... Es tracta d'una il·lusió òptica. Aquesta sensació de malson —el terme *pesadilla escheriana*— és comparable a quan es començava a descobrir el codi genètic. Malgrat saber-ne cada cop més, el misteri de l'origen del codi genètic roman i, en cert sentit, pot resultar angoixant. Aquesta sensació de malson, que hi ha quelcom que no quadra, està ben representada en la litografia esmentada.

En un sentit més terminològic, la paraula que es fa servir a casa nostra per referir-nos a aquest procés de construcció de ponts és *divulgació*, a diferència de la més comuna en l'àmbit anglosaxó, que és *popularitzar*. A Catalunya i a Espanya, durant molts anys, el terme preferent —al segle XIX sobretot, i a principis del segle XX—, era *vulgarització*, essent el verb *vulgaritzar*, fins que va acabar imposant-se la versió que empren actualment, *divulgació*. A França, en canvi, *vulgaritzar* continua sent el terme preferent i pràcticament únic. En canvi, als Estats Units i al món anglosaxó, el terme equivalent és *popularització*.

Els tres termes —*divulgació, vulgarització i popularització*— comparteixen arrel amb la paraula *poble*, dit d'una forma o una altra, i transmeten bé la idea de quin és el rerefons del concepte.

En un sentit periodístic i terminològic, cal incidir en la norma envers els tecnicismes. Com a regla general, es recomana no fer-ne servir massa, no abusar-ne, però no és en cap cas quelcom restrictiu ni absolut. S'han de fer servir, s'han d'anar introduint, s'han d'anar normalitzant els nous termes que van apareixent. Si no, el treball de divulgadors i periodistes seria molt decebedor perquè no estarien fent bé la seva tasca. Ara bé, és indispensable que quan apareguin, especialment per primera vegada en un text, s'introdueixin de forma correcta, esmerçant els recursos que siguin necessaris perquè quedin ben definits i entenedors, i per fer-ho s'han d'emprar, entre d'altres, les estratègies literàries que s'han citat anteriorment.

Resulta indispensable, en esmentar tecnicismes i terminologia, abordar un clàssic de la història de la divulgació: la molècula d'ADN. Malgrat que aquesta molècula es va descobrir molt abans, és a partir del 1953 que es produeix un fet cabdal: els investigadors Watson i Crick proposen una estructura en forma de doble hèlix per a l'ADN. Des d'aquest descobriment, a partir de 1953, el món divulgatiu i científic salta de cap a la biologia perquè veuen que la biologia molecular serà el futur i que aquesta estructura revolucionària de l'ADN com a doble hèlix en resultarà un fet clau.

Un terme com *ADN* (àcid desoxiribonucleic) és molt difícil que arrelhi. Popularitzar aquest terme no és senzill. La hipòtesi que des del grup de recerca GRECC-OCC s'ha treballat en articles és que l'ADN ha aconseguit aquesta popularitat —fins al punt que s'aplica a contextos que no hi tenen res a veure, com per exemple en expressions com ara *l'ADN del Barça*— gràcies a la molt bona divulgació que se n'ha fet, ja des de l'inici, fins i tot en els articles de Watson i Crick, en què hi havia una forta càrrega divulgativa.

Per aconseguir-ho, les metàfores han jugat un paper cabdal: l'ADN com a base de dades, com a informació en sí mateixa, com a llibre d'instruccions, com a motlle, com a codi, text, llibre, arxiu, plànol o com a codi de barres, entre d'altres.

El gran desplegament de metàfores ha ajudat a realitzar aquesta divulgació. Una de les més importants, simple i no tan coneguda, és la metàfora de l'ADN entès com una escala de mà, de les que tothom té a casa per pujar a canviar una bombeta. Quin avantatge té convertir l'ADN en una escala de mà? Permet explicar un dels secrets de la vida, o el que és el mateix, com es replica la vida, a partir d'entendre com des d'una sola escala n'aconseguim una altra. Segons aquesta metàfora i sense entrar en cap tipus de terminologia tècnica, ens podem imaginar la cadena d'ADN com una escala de mà que, des de la part inferior, es divideix per la meitat, de manera que les barres laterals que la formen queden una a cada banda.

Els graons es trenquen i els fragments resultants queden enganxats a un dels dos laterals. Aquest procés de divisió en dos vessants dona lloc a una replicació de cadascuna de les meitats, que fa que l'escala inicial s'acabi convertint en dues escales.

Emprar termes quotidians i contextos propers forma part de les tècniques que es coneixen com la divulgació subliminal. La tasca del divulgador és especialment feixuga perquè existeix una certa aversió del públic al concepte *ciència*, que s'entén com un món llunyà i incompreensible. Si en un diari es dona una notícia i no s'esmenta la paraula *ciència* en el titular, el públic lector mostra més interès, i això és perquè existeix una aversió al concepte *ciència*, com va observar Franklin.

La tècnica de la divulgació subliminal consisteix a presentar el text de tal manera que el lector no percebi que la peça és de ciència, és a dir, que els estímuls científics siguin massa febles perquè puguin ser advertits en un primer moment. En altres paraules, que no se n'adoni que està consumint contingut científic malgrat que s'estigui fent divulgació i, quan el lector acaba la lectura, s'arriba a l'objectiu. Resulta indispensable, especialment en els mitjans de comunicació, on tot passa ràpid, mantenir l'atenció del lector més enllà del titular. Amb un llibre també pot passar, existeixen multitud d'exemples en què la primera frase d'una novel·la és fonamental.

Per tal d'explicar, per exemple, que un grup de científics havien descobert formes de vida complexes, cèl·lules eucariotes, a les aigües contaminades del riu Tinto, a Huelva, es presenten dues cobertures mediàtiques en les mateixes condicions. El context és un riu molt contaminat, molt metallitzat, amb aigües vermel·loses pel ferro, amb condicions molt poc favorables per a la vida. En aquest entorn tan complicat, uns científics hi descobreixen cèl·lules eucariotes.

La primera cobertura mediàtica és del diari *ABC*, que titula: «Hallada en el Río Tinto de Huelva una célula de tipo eucariota». Quants lectors no avesats van passar plana en llegir eucariota? No només no està explicada en el titular sinó que hi apareix d'una forma descontextualitzada.

La segona cobertura és del diari *El País*, signada pel periodista Javier Sampedro, de qui s'ha fet un estudi extens (Cortiñas, 2006). El seu text s'obre amb el següent titular: «El monstruo del Río Tinto». Una presentació que algú en podria dir sensacionalista, ja que és una exageració convertir en un ésser mitològic una cèl·lula eucariota, però el subtítol ho aclareix de seguida: «La vieja cuenca minera de Huelva revela una desconcertante diversidad de especies adaptadas a condiciones extremas». D'aquesta manera, amb aquest títol, el periodista Sampedro remet a un ésser fabulós, de característiques contràries a l'ordre natural, que desperta un interès indubtable i, a continuació, segueix un text de la màxima qualitat científica i divulgativa.

Un altre exemple de divulgació subliminal que resulta interessant: «Científicos estadounidenses descubren la capacidad de las abejas para detectar la sustancia explosiva trinitorescorcinato de plomo». El context és senzill: les abelles tenen una capacitat olfactiva molt gran i poden detectar tot tipus d'explosius, igual que poden detectar droga. Per tant, si s'entrenen correctament poden fer un servei en termes militars, policials o de recerca. El títol proposat va ser: «El Pentágono militariza a las abejas», amb una personificació molt clara, una visió metafòrica de la situació i amb un subtítol informatiu que de seguida ho aclareix: «Militares americanos entrenan a estos insectos para detectar explosivos gracias a su asombrosa capacidad olfativa», en què també destaca l'ús d'aquest «asombrosa capacidad olfativa» amb l'èmfasi en l'adjectivació, «asombrosa».

Una altra tècnica a emprar en aquest sentit és la novella de misteri, en què es presenten amb un cert misteri els termes que anem introduint. Aquí vull recordar la frase de Richard Dawkins, autor de la teoria del gen egoista, que deia: «Durante mucho tiempo he sentido que la biología debiera ser tan emocionante como una novela de misterio, ya que la biología es, exactamente, una novela de misterio» (Dawkins, 1976).

Arribats a aquest punt, resulta pertinent abordar la relació entre aquest món de divulgació que s'ha descrit amb la crisi de la COVID-19.

Cal començar destacant que hi ha hagut un gran desconcert científic. Això és comú a totes les crisis pandèmiques o epidèmiques que hem viscut anteriorment. Hi ha un desconcert també polític, molt visible en aquesta crisi, potser la que més, en relació amb les anteriors. Finalment, hi ha hagut també un desconcert periodístic que aquí s'analitzarà.

En primer lloc, resulta important contextualitzar la feina periodística: mentre que un científic treballa a un any vista, o fins i tot més —aquesta vacuna s'ha fet en un any, i és un temps excepcional, en un altre moment estariem parlant de cinc anys o més— un periodista treballa d'un dia per l'altre, en una situació de màxim estrès, en què el diari d'avui demà ja no val. La feina intel·lectual que hi ha en un diari, col·lectiva, és molt gran, i l'endemà es fa servir per embolicar la brossa, per fregar a les cases, per netejar els vidres. Això cal tenir-ho en compte. És una feina contrarellotge, es generen errors —la gent troba faltes d'ortografia a *La Vanguardia*, és clar, però els textos es van acabar a les dotze de la nit, i els ha revisat una persona que ha hagut de treballar amb molts més textos i a les sis del matí està a Puigcerdà o a la Vall d'Aran. Tot i així, cal identificar aquests errors i millorar, sobre la base dels principis fonamentals de l'exercici periodístic.

Els quatre principis de la professió són: el de veritat —aspirar a la veritat, malgrat que sigui un concepte difícil, a vegades es pot canviar pel de veracitat, en el sentit d'actuar de forma diligent i honesta per obtenir aquesta veritat o apropiarnos-hi—, el concepte de llibertat, el de justícia i el de responsabilitat social —que

darrerament és dels més importants, és a dir, quina responsabilitat es té amb allò de què es parla. Aquestes són les eines per treballar, però després es generen disfuncions, que és el que cal analitzar.

En l'estudi de la praxi periodística en aquesta crisi, ens centrarem en aquests punts: la sobreinformació, l'alarmisme/sensacionalisme, el discurs de la por (Altheide, 2002), la politització de la informació i després tot l'espectre de desinformació, *fake news* i pseudociència.

Les dades d'aquesta crisi incideixen en què existeix una sobreinformació, s'ha parlat moltíssim d'aquest tema, no hi ha cap dubte. Molt sovint, des de l'àmbit de la recerca, s'assenyala això com un error. Ara bé, què hagués passat si en una crisi tan gran com aquesta els periodistes decideixen donar la informació dosificada? Hagués estat motiu per a una crítica molt greu —si l'Atlètic de Madrid guanya la lliga la cobertura ocupa trenta pàgines, però si tenint una crisi com l'actual en què estan en joc la salut i els negocis de la gent, amb tots els dubtes que hi ha, no hi dediquem prou cobertura, s'hagués fet una gran crítica a la professió.

Per tant, en aquesta situació concreta de sobreinformació, cal responsabilitzar en part al ciutadà i popularitzar el terme de la *dieta informativa*. Igual que hi ha botigues de productes no saludables obertes tot el dia i qualsevol persona pot comprar-hi tot el dia, cal que un mateix estableixi límits i pautes saludables de consum informatiu, i s'ha de treballar en l'educació mediàtica de la població. En una crisi així, n'hi ha prou amb mirar un telenotícies al dia, per exemple el del vespre. Si en canvi et dediques a comprar tres diaris i et passes la tarda llegint-los, de qui és la culpa? La persona que compra el diari no sabem si està intoxicada o no, i és difícil establir-ho.

Passant al punt següent, l'alarmisme/sensacionalisme, en posaré diversos exemples. El primer és la portada d'*El Periódico de Catalunya* del 8 de maig de 2020 (figura 1), que porta per títol «La escuela del virus» i conté les fotografies de nou nens i nenes (menors d'edat) que segueixen una classe virtual. Existeix una norma molt clara en periodisme: no s'ha de treballar amb menors, ni en fotografies, encara que els pares hagin signat. Aquests nens no tenen per què sortir aquí, en una portada amb un titular: «La escuela del virus». Què és l'escola del virus? Algú podria interpretar que és l'escola on hi ha hagut tres nens morts. Aquests nens no tenen divuit anys per signar un consentiment. Aquest tipus de praxis són les que alimenten que després diguem que estem fent sensacionalisme, alarmisme...

El segon exemple (figura 2) és una de les rodes de premsa del Comitè Tècnic del Coronavirus (concretament, la imatge que la Moncloa va fer arribar a la redacció del diari *El País*). Tal com era habitual en les primeres rodes de premsa d'aquest comitè, hi ha tres militars amb uniforme, un especialista tècnic en ciència i una policia. Els militars flanquegen l'especialista (la mirada del militar que

FIGURA 1. Portada d'El Periódico de Catalunya, del 8 de maig de 2020.

FONT: *El Periódico de Catalunya* (en línia). <<https://images.app.goo.gl/TwcrU7UbBXRzU5t9>>. (El pixelat de les fotografies és de l'autor.)

FIGURA 2. Roda de premsa del Comitè Tècnic del Coronavirus.

FONT: La Moncloa a través del web del diari *El País*.

està a la dreta de la fotografia fa pensar que està supervisant el que ha de dir). Quan era el torn de la policia, com que tothom estava confinat i no havia passat res, calia recórrer a fets anecdòtics, com ara el robatori d'una gallina en un poblet del país. La imatge que ofereixen aquestes rodes de premsa genera un espectacle que evidencia què succeeix quan es polititzen i, en aquest cas, es militaritzen informacions que són estrictament de caràcter científic.

La majoria d'estudis que han analitzat la cobertura mediàtica de la COVID-19 solen compartir una mateixa línia: els espectadors, els lectors, volen informació de qualitat que vingui de part dels científics, no volen informació ni dels polícies, ni dels polítics, no volen polititzar aquests temes. Però això no es fa. Els periodistes estan tancats a casa, no poden sortir a fer fotografies. *El País* rep aquesta imatge de la Moncloa, on és la llibertat periodística d'anar i fer la fotografia que vols? Segurament també en distribueixen d'altres, però aquí hi ha una clara intencionalitat.

N'és un altre exemple un titular en el qual està en joc la responsabilitat social. Quina responsabilitat tenim quan oferim una fotografia amb el següent text: «Cerca de una decena de vehículos militares cruzaron la ciudad de Bérgamo [un dels epicentres d'aquesta tragèdia] para trasladar 65 ataúdes a hornos crematorios» (BBC News, versió digital, 20/03/2020)?

Una de les maneres d'interpretar aquesta informació és que aquests titulars, i les imatges que els acompanyen, ajuden a conscienciar la gent. Aquí hi ha una militarització, però també hi ha una descripció d'una situació límit que segurament va canviar la manera de pensar de molta gent, i per això és una praxi oberta a debat.

Retornant a la terminologia, cal fer una sèrie de reflexions. En primer lloc, hi ha hagut un aprenentatge continuat, hem anat aprenent tots. El terme *COVID-19*, per exemple: com l'hem d'escriure? Si fem servir les majúscules o les minúscules, si l'emprem en masculí o femení en funció de si ens referim al virus o a la malaltia. Hem après que *coronavirus* és un concepte més ampli i que, per tant, es pot fer servir com a sinònim, però no és exactament el mateix perquè hi ha molts tipus de coronavirus. Hem entès també la diferència entre pandèmia i epidèmia.

Aquí cal incidir en el terme *PCR* (reacció en cadena per la polimerasa), que s'ha fet servir molt però no de manera exitosa. El públic entén, a un nivell superficial, a què fa referència, però poca gent és capaç de comprendre-ho en un sentit profund, és a dir, quina tècnica i en què consisteix. El mateix va passar amb l'ADN (àcid desoxiribonucleic) el 1953. El que cal veure és si l'explosió de divulgació que va succeir amb el terme *ADN* es produirà també amb la *PCR*, i si d'aquí uns anys la *PCR* serà tan coneguda com l'ADN. Perquè són termes similars, del mateix camp de la biologia molecular. Caldrà seguir l'evolució d'aquest terme perquè els esforços divulgatius, per ara, són deficients.

Seguint amb la terminologia, un dels reptes a què s'ha enfrontat aquesta crisi —i moltes d'altres— és l'ús de nacionalitats per caracteritzar malalties, variants o situacions. Com a norma general, s'han d'evitar noms de països, o de llocs, també noms d'animals, perquè perjudiquen tot un sector. En el cas dels països resulta evident, però succeeix el mateix quan s'empren animals. Per exemple, la grip A en un inici va ser coneguda com a grip porcina durant molt de temps, i les persones que tenien empreses porcines es queixaven i demanaven que s'embrés un altre terme per no perjudicar el col·lectiu. I, abans d'això, s'havia anomenat grip mexicana perquè va néixer a Mèxic, o almenys ho va semblar. El desconcert sobre el nom de la grip A va arribar a un punt que es va decidir anomenar-la *grip nova*, denominació que va córrer durant un temps, però aquest adjectiu no va funcionar, perquè davant d'una altra grip la nomenclatura generaria confusió. Al mateix problema s'ha hagut d'enfrontar la grip aviària, per exemple, que també va afectar durant un període llarg de temps, 2006-2008, i que va ser anomenada *grip dels pollastres*, o *grip asiàtica*.

Un altre exemple de mala praxi va ser la mal coneguda *grip espanyola*. La Primera Guerra Mundial va acabar el 1918 amb nou milions de morts. La grip espanyola d'aquell mateix any va acabar amb la vida de més de quaranta milions de persones. Empro aquesta dada com a exemple del terme *espanyola*, ja que en aquella època no es parava tanta atenció a aquest fet, però el terme és igual de desafortunat, i malauradament ha quedat sedimentat i s'ha convertit en un terme inevitable si t'hi refereixes. I malgrat que Espanya va ser un país molt afectat per aquesta malaltia, com també ho va ser Itàlia, sembla ser que no va néixer a Espanya i, per tant, hi ha un error científic de base en la nomenclatura.

En aquesta crisi, l'adjudicació de nacionalitats ha tingut un clar rerefons polític. Donald Trump, en els seus discursos, emfasitzava molt els termes *virus xinès* o *virus de la Xina*, fins a l'extrem que va fer servir més *virus xinès* o succedanis que la paraula *COVID-19* o *coronavirus*.

Per últim, queda la qüestió de la desinformació, que ha ocupat un paper central i s'ha estès a nivells insospitats. Tot i així, els mitjans de qualitat han sabut aturar la desinformació, en comparació amb les xarxes socials. De totes les *fakes* i històries inventades, només el 4 % han circulat per mitjans convencionals, i especialment en els de qualitat es podria parlar de nombres fins i tot menors. La resta, el 96 % de les informacions falses, ha circulat per Whatsapp, que ha estat la reina de la desinformació, per Twitter, per Instagram, per Facebook, i també per webs dubtoses que corren pel ciberespai.

Aquesta crisi ha tornat a posar en un primer pla els periodistes. Aquí a Catalunya hi havia un conegut periodista de principis de segle que deia «jo no crec cap notícia fins que no l'hagi llegida al *Times* de Londres», i s'esperava a rebre el *Times* un o dos dies després i llavors la confirmava. Això funciona com a contraposició

del *boom* del periodisme ciutadà, entès com aquella pràctica en què tothom es creu periodista («he fet una foto», «aquí tens la prova», «aquí vaig ser-hi jo»). Precisament, en aquesta crisi ha quedat demostrat que hem de confiar en els especialistes, en els periodistes especialitzats en ciència. Torno a la idea d'abans, si la notícia la veig publicada en un mitjà de qualitat començo a creure-la, segueixo tenint dubtes, però ja me la vaig creient.

Per contribuir al debat i concloure la ponència, proposo que el terme *pseudo-ciència* es canviï per *falsa-ciència*, amb guionet, o tot junt, *falsaciència*, com dicta mini l'Institut d'Estudis Catalans a l'hora de confegir el diccionari. La proposta és la següent: la paraula *pseudociència* s'entén com que *pseudo* vol dir 'quasi'. Per tant, quan es diu que això és *pseudocientífic*, la gent es pensa que és «quasi científic», quan en realitat el terme *pseudo* vol dir 'fals'. La falsa ciència no pot prendre la connotació de ser quasi ciència en l'imaginari col·lectiu perquè resulta perillós.

BIBLIOGRAFIA

- ABRAHAM, T. (2011). «Lessons from the pandemic: The need for new tools for risk and outbreak communication». *Emerging Health Threats Journal*, vol. 4, núm 1.
- ALTHEIDE, D. (2002). *Creating fear: News and the construction of crisis*. Nova York: Aldine de Gruyter.
- CALSAMIGLIA, H. (1999). *Las cosas del decir*. Barcelona: Ariel.
- (2003). «Popularization discourse». *Discourse Studies*, vol. 5, núm. 2, p. 139-146.
- CASSANY, D. (comp.) (2009). *Para ser letrados: Voces y miradas sobre la lectura*. Barcelona: Paidós Ibérica.
- CASSANY, R.; CORTIÑAS, S.; ELDUQUE, A. (2018). «Communicating science: The profile of science journalists in Spain». *Comunicar*, vol. 26, núm. 55, p. 9-18.
- CORTIÑAS-ROVIRA, S. (2006). *Les estratègies redaccionals de la periodística de Javier Sampedro i la seva relació amb les principals tradicions de divulgació científica*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. [Tesi doctoral]
- CORTIÑAS-ROVIRA, S.; ALONSO-MARCOS, F.; PONT-SORRIBES, C.; ESCRIBÀ-SALES, E. (2015). «Science journalists' perceptions and attitudes to pseudoscience in Spain». *Public Understanding of Science*, vol. 24, núm. 4, p. 450-465.
- DAWKINS, R. (1976). *The Selfish Gene*. Oxford: Oxford University Press.
- DIVIU-MIÑARRO, C.; CORTIÑAS-ROVIRA, S. (2020). «Cómo comunicar una pandemia a la sociedad: la visión de los profesionales. Estudio de caso de la Covid-19 en el sur de Europa». *Profesional de la Información*, vol. 29, núm. 5.

Taula rodona:

«La COVID-19, revulsiu per a replantejar-se el paper de la terminologia en la comunicació especialitzada a la població»

1. INTRODUCCIÓ¹

Càrrega viral, respirador, PCR (reacció en cadena per la polimerasa), *proves d'antígens, gel hidroalcohòlic, negatiu i positiu, falsos negatius, coronavirus, COVID-19* (malaltia del coronavirus 2019)... En el darrer any informar sobre la COVID-19 s'ha convertit en un repte per a periodistes, comunicòlegs, professionals de la salut, traductors..., que han de buscar contínuament l'equilibri entre oferir informació actualitzada i certa a la població i no augmentar l'angoixa o la incertesa. El canvi constant de les dades, la proliferació de notícies falses (o *fake news*) i la terminologia que per a la població és nova dificulta aquesta tasca de culturalització en salut necessària quan la població viu en una pandèmia que sembla que no té fi. En aquest context, la terminologia és un dels principals obstacles que dificulten la comunicació eficaç. Per tant, una bona gestió de les paraules especialitzades que serveixen per comunicar sobre aquesta pandèmia esdevé un revulsiu per a tots els professionals.

Per plantejar aquesta taula rodona a l'entorn de com la gestió i el domini de la terminologia ajuda a comunicar millor un tema que és complex com el de la COVID-19, vam proposar a quatre ponents d'àmbits professionals molt diferents que reflexionessin sobre els dos blocs de preguntes complementàries següents:

a) La terminologia que realment traspasa del context especialitzat a la ciutadania és molt reduïda i equival a entre un 10 % i un 15 % de la terminologia que coneix l'especialista i que correspon també al percentatge de terminologia que aca-

1. Aquest article correspon a la presentació de Rosa Estopà de la taula rodona de la XVIII Jornada de la SCATERM: «La terminologia en la comunicació de la COVID-19» (27 de maig de 2021).

ba formant part d'un diccionari general. A més, aquest procés de generalització sol ser lent, no és immediat ni tampoc massiu. No obstant això, en el cas de la pandèmia causada pel virus de la COVID-19, els estàndards s'han trencat completament perquè una quantitat ingent de paraules especialitzades (termes mèdics) han arribat a tota la població en un període de temps molt reduït. A més, algunes d'aquestes paraules eren conegudes per la població quasi al mateix temps que formaven part de la terminologia dels especialistes (com ara *COVID-19*); en canvi, d'altres ja eren molt conegudes per als especialistes (*PCR*, *FFP2*, *test d'antígens*, etc.), però de cop apareixen en la vida de qualsevol persona com una allau que ens envaeix a totes hores (a través de les xarxes socials, els mitjans de comunicació, la comunicació amb els especialistes, la comunicació amb els familiars i amics). En aquest context, com es gestiona aquest fenomen, que implica gestió de la terminologia? Quines conseqüències ha comportat?

b) En aquesta situació d'incertesa i desconeixement generalitzat d'una nova malaltia greu i contagiosa com és la COVID-19, el pacient (o el futur pacient) i la seva família tenen por i estan desconcertats, perduts en informacions contradictòries. En moments crítics, sembla que entendre les paraules que parlen sobre un procés nosològic, sense frivolitzar, és més desitjable que mai. Però amb tota la pressió que viu actualment el sistema sanitari, quin paper hi té la comunicació entre el professional de la salut i el pacient? Com es gestiona tota aquesta comunicació tan especialitzada en un context nou, a contracorrent i molt virtualitzat (a causa de les moltes barreres físiques)? Un munt de novetats en què pensem que la terminologia és fonamental.

Per respondre aquestes preguntes vam convidar M. Antònia Julià, cap de projectes de l'àmbit biomèdic del TERMCAT; Elisabet Garcia, gerenta de l'Àrea de Ciutadania, Innovació i Usuari del Servei Català de la Salut; Gabriel Heras, metge especialista en medicina intensiva i director del Projecte HU-CI, i Núria Comas, assessora lingüística de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals. Cadascun va abordar aquestes preguntes des d'aproximacions professionals molt diferents, però en tots quatre casos amb l'experiència d'haver tingut un pes central en la comunicació d'aquesta informació especialitzada durant el temps que portem de pandèmia i, sobretot, en els primers mesos.

Seguidament, recollim els currículums abreujats dels ponents de la taula rodona juntament amb un apunt sobre les seves intervencions. En primer lloc, fou el torn de M. Antònia Julià, que és doctora en biologia per la Universitat de Barcelona (1991) i ha cursat un postgrau en comunicació digital a la Universitat Pompeu Fabra (2016). S'ha dedicat professionalment a la llengua catalana i a la terminologia científica. Des del 2002 treballa en el Centre de Terminologia TERMCAT com a coordinadora de projectes terminològics de ciències de la vida i de la salut. És coautora dels llibres *Diccionari de palinologia* i *Noms catalans de plantes: corpus*

de fitonímia catalana. M. Antònia Julià ens va aportar la veu del centre de normalització de la terminologia en llengua catalana i informació sobre com han gestionat la terminologia d'aquesta pandèmia.

En segon lloc, hi ha la intervenció d'Elisabet Garcia, que ha estat sempre vinculada a l'àmbit de la publicitat i el màrqueting. S'inicià en el món laboral ara fa més de vint-i-cinc anys en el sector editorial, des del qual va fer el salt a la publicitat des de l'agència multinacional Grey, en la qual treballà durant més d'onze anys. Posteriorment, va ser nomenada directora de Serveis Publicitaris a l'Ajuntament de Barcelona, on va exercir el càrrec durant quatre anys. Sense deixar mai la publicitat, la seva carrera se centrà més en el màrqueting, a través de la direcció de màrqueting de la Universitat La Salle - Ramon Llull i amb l'experiència de la divisió de màrqueting digital de Nestlé. L'any 2019, però, va retornar al sector públic com a gerenta d'Innovació de l'Àrea de Ciutadania, Innovació i Usuari del Servei Català de la Salut, on és responsable del màrqueting, la publicitat i la transformació digital d'aquest servei. Elisabet Garcia ens va explicar la seva experiència en la difícil tasca de comunicar i informar sobre la pandèmia a la ciutadania.

En tercer lloc, recollim la intervenció de Gabriel Heras La Calle, que és doctor en medicina. Des del 2014 dirigeix un projecte del qual també és fundador: Proyecto Internacional de Investigación para la Humanización de la Asistencia Sanitaria (Projecte HU-CI). Actualment és el cap del Servicio de la Unidad de Gestión Clínica de Medicina Intensiva de l'Hospital Comarcal Santa Ana de Motril, de Granada. És també el director del Comité de Humanización de la Federación Panamericana e Ibérica de Medicina Crítica y Terapia Intensiva. A la Universitat de Barcelona dirigeix el Màster d'Humanització. És l'autor del llibre *En primera línea, un testimonio de la crisis del coronavirus* (Península, 2020). Ell diu que «me gusta que me presenten como una persona normal con una buena idea» i per tota la seva trajectòria és una persona excepcional amb un grapat d'idees genials. Gabriel Heras va aportar la mirada des de la medicina i des de, justament, la primera línia d'actuació amb els pacients i les seves famílies.

I, en darrer lloc, trobem la intervenció de Núria Comas Vaqué, que és llicenciada en filologia catalana per la Universitat de Barcelona. Després de diverses estades de pràctiques al TERMCAT i a Catalunya Ràdio, l'any 1995 es va incorporar a la comissió de seguiment de la producció de Televisió de Catalunya. Durant catorze anys va ser la responsable de l'assessorament lingüístic dels dramàtics de TV3; l'any 2014 es va incorporar als Serveis Informatius de TV3, on és la responsable de l'assessorament lingüístic de programes com *Els matins*, *Planta baixa*, *Telenotícies comarques* i *Telenotícies migdia*. Paral·lelament, ha impartit assignatures d'assessorament lingüístic i correcció oral en diversos postgraus. Núria Comas va proporcionar una visió des dels mitjans de comunicació de primera línia, que han d'informar cada dia sobre l'evolució de la pandèmia.

Abans d'acabar, però, recollim un parell d'idees transversals que es repeteixen en les diverses intervencions. Un dels principals punts que tots els ponents remarcaran de manera reiterativa és la importància de la conscienciació que una bona comunicació en salut és importantíssima per aconseguir la col·laboració de tota la població. La COVID-19 és una malaltia que ens afecta a tots d'una manera o una altra i, per això, pren més importància el fet que la gestió del coneixement especialitzat i dels termes que el vehiculen sigui fluida i adequada, tant per part dels professionals sanitaris com de tots els altres professionals, així com de la ciutadania.

També es parlarà de com en una situació especialitzada nova sorgeix molta variació terminològica. I aquesta variació comporta desorientació i confusió, però també genera la necessitat d'haver de seleccionar terminologia adequada per a determinats contextos comunicatius. Aquesta tria moltes vegades és complexa. Es constatarà de nou que quan s'usa terminologia científica molt nova sorgeixen sempre aspectes morfològics, sintàctics, semàntics i fonètics que no estan establerts que comporten dubitació, com és el cas, per exemple, del gènere de la malaltia: s'ha de dir «el COVID» o «la COVID»?

És clar que, com comentaran els ponents, la situació viscuda ha comportat una resiliència del treball terminològic que s'ha hagut d'adaptar a una situació adversa. Un d'aquests canvis és que, quan es gestiona terminologia destinada al pacient, al ciutadà o a la població en general, cal escoltar les seves necessitats abans d'actuar o, dit d'una altra manera, escoltar activament les necessitats de la ciutadania esdevé primordial en el treball que implica terminologia.

Un altre dels temes que també es discutirà és si aquests canvis són fruit d'una urgència o si s'han produït canvis que tenen projecció. Els ponents apuntaran que la pandèmia ha retornat, com a revulsiu, el debat de replantejar-se el paper que té la divulgació científica o, dit en altres mots, la culturalització, l'alfabetització o fins i tot l'educació, en aquest cas en salut. Aquesta posada en valor de l'educació de la població en salut necessita un acompanyament de professionals de molts àmbits diferents, és a dir, un diàleg real entre tots els professionals per avançar i anar més a l'una.

Naturalment, quedaran, per a altres trobades, temes oberts o tractats molt tangencialment, com ara la ideologia dels termes a l'entorn de la salut que podem relacionar amb metàfores més o menys encertades i també el sentit que els termes adquireixen en context.

ROSA ESTOPÀ
Universitat Pompeu Fabra
Societat Catalana de Terminologia

2. TERMINOLOGIA EN TEMPS DE PANDÈMIA. UN ESCENARI INSÒLIT²

2.1. Introducció

Aquest article recull la comunicació presentada en la XVIII Jornada de la SCATERM, en què vam explicar, en primera persona del singular, l'experiència viscuda en primera persona del plural en el Centre de Terminologia TERMCAT durant la pandèmia i el confinament, quan ens vam trobar fent terminologia en un escenari insòlit. Com a complement del contingut que s'ofereix en aquest text, podeu consultar les referències bibliogràfiques enumerades al final.

Per a contextualitzar l'exposició d'idees i fets, creiem oportú, primer de tot, incloure una breu referència sobre el TERMCAT, un organisme públic de caràcter tècnic creat el 1985 amb l'encàrrec de coordinar el desenvolupament i la implantació de la terminologia en llengua catalana i de normalitzar-ne els neologismes dels àmbits d'especialitat.

En aquests trenta-sis anys de trajectòria el món ha canviat molt i, en una institució pública que gestiona coneixement, adaptar-se als canvis és fonamental per a sobreviure i poder donar el servei adequat als usuaris. Així, actualment els terminòlegs treballem d'acord amb una especialització temàtica relacionada amb la nostra formació acadèmica o els interessos personals. Aquesta distribució sectorial busca assolir un coneixement més aprofundit dels termes d'un àmbit concret però, també, del medi en què *viuen* aquests termes (persones, institucions, canals de comunicació, idiosincràsia i tradició, novetats, etc.).

A l'última dècada el TERMCAT ha fet una aposta decidida per la transformació cap al món digital, amb l'objectiu que la relació amb els usuaris esdevingui cada cop més una conversa col·laborativa. Aquesta evolució ha consistit en diverses actuacions, de les quals només esmentarem les dues que considerem més rellevants en relació amb el tema d'aquest article:

a) L'obertura de canals temàtics, que atenen la segmentació d'interessos dels usuaris mitjançant la difusió de contingut terminològic sectorial. El portal de ciències de la salut i de la vida, el portal DEMCAT, funciona des de l'any 2015. En aquest període s'ha consolidat un grup d'experts de diverses institucions de l'àmbit biomèdic, aglutinats entorn de la societat científica SocDEMCAT, de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears, que treballen conjuntament per tenir al dia la terminologia de la salut.

b) La presència activa en xarxes socials, especialment a Twitter: el compte corporatiu del TERMCAT (@termcat) té actualment prop de 22.300 usuaris.

2. Aquest article correspon a la intervenció de M. Antònia Julià en la taula rodona de la XVIII Jornada de la SCATERM: «La terminologia en la comunicació de la COVID-19» (27 de maig de 2021).

2.2. Terminologia en temps de pandèmia. Un escenari insòlit

Així, al principi de 2020, com la resta d'habitants del planeta ens vam trobar en un escenari insòlit, tot i que la ciència teòrica l'havia previst: el missatge dels epidemiòlegs és que estàvem avisats, però no estàvem preparats, i no ho vam saber endevinar en tota la dimensió. I és que, segurament, com diu Richard P. Feynman, «fixeu-vos que la imaginació de la natura és molt, molt més gran que la imaginació de la humanitat».

Certament, les epidèmies s'han anat succeint al llarg de la història: la pesta negra, la verola, la grip espanyola, el còlera... Aquest segle XXI hem viscut l'expansió de l'ebola i l'eclosió dels coronavirus zoonòtics com els que han causat les epidèmies de SARS (síndrome respiratòria aguda greu), de MERS (síndrome respiratòria de l'Orient Mitjà) i ara la pandèmia de COVID-19 (*coronavirus disease 2019*, 'malaltia del coronavirus 2019'). Quan els darrers dies de l'any 2019 vam sentir parlar d'una pneumònia que causava estralls a Wuhan, a la Xina, ningú no imaginava que a final de febrer de 2020 la malaltia (i el virus que la causa) haurien arribat a Catalunya, i que això seria notícia destacada (i motiu de preocupació) en tots els mitjans de comunicació. El que va venir després és prou conegut de tothom: termes com *pandèmia*, *confinament*, *PCR*, *UCI*, *test d'antígens*... van passar a formar part de la vida de cada dia, a casa nostra i a tot el planeta.

Així, durant pràcticament tot l'any 2020 al TERMCAT ens vam trobar fent terminologia en temps de pandèmia, amb un seguit de situacions inèdites. Com a nucli central d'aquest article, destacarem, amb exemples concrets, nou trets singulars que pensem que han incidit de ple en el treball terminològic i han implicat una adaptació de la metodologia, els fluxos de treball i les dinàmiques en el nostre Centre.

2.2.1. Evolució del coneixement a gran velocitat i globalment

Davant dels nostres ulls, un problema de salut local es va transformar en epidèmia. El 12 de gener de 2020, l'Organització Mundial de la Salut (OMS), a través de les autoritats xineses, va tenir coneixement de la seqüència del genoma del coronavirus associat a la pneumònia declarada a Wuhan, el qual va rebre el nom provisional *2019-nCoV*. L'11 de febrer, l'OMS va donar nom a la malaltia causada per aquest coronavirus, en un comunicat en què proposava l'acrònim *COVID-19* per a designar-la amb una denominació neutra, sense connotacions i sense vincles amb cap topònim. Posteriorment, el 2 de març, el Comitè Internacional de Taxonomia de Virus (ICTV) va atorgar el nom definitiu a aquesta espècie de coronavirus, derivat de la seva posició taxonòmica, i se'n va difondre l'abreviatura oficial *SARS-CoV-2*.

Les publicacions d'apunts terminològics d'actualitat en el web del TERMCAT van seguir puntualment el fil d'aquestes notícies, amb un avís als usuaris: «Cal te-

nir en compte que els organismes internacionals que vetllen per la salut estudien el cas i emeten comunicats a mesura que avancen en la recerca o en la determinació de les característiques del virus i de la malaltia que s'hi associa, i això pot fer que la informació també pugui variar. Aquest text s'anirà actualitzant, doncs, a mesura que disposem de més dades». I així ho vam fer.

2.2.2. Necessitat de tenir informació de qualitat i de primera mà

L'epidèmia es va convertir en pandèmia, en un context d'infodèmia generalitzada que obligava a triar curosament la informació, ponderant-ne sempre la fiabilitat i l'autoritat. Així, el 13 de febrer va tenir lloc a la facultat de biologia de la Universitat de Barcelona una sessió multidisciplinària sobre la COVID-19 i el SARS-CoV-2. Hi vam assistir per escoltar de primera mà les explicacions de diferents especialistes. En aquesta conferència no s'albirava encara la gravetat de la malaltia ni les complicacions epidemiològiques que havien d'arribar en breu... El 4 de març, veient el nombre de consultes i de dubtes terminològics que ens adreçaven els usuaris, el TERMCAT va publicar un diccionari en línia titulat *Termes del coronavirus*, en què es recollien quaranta termes de màxima actualitat. I el dia 10 de març, amb la voluntat de desfer la confusió conceptual entre *aïllament*, *quarantena* i *confinament*, vam publicar un apunt al web que va resultar premonitori.

2.2.3. Irrupció de noves formes de treballar i de relacionar-nos

La setmana del 16 de març va començar el confinament total i es va imposar el teletreball a jornada completa. D'estar treballant a l'oficina un divendres, ens vam veure teletreballant a casa el dilluns següent, sense assaig previ del nou sistema. Com tothom, en aquesta situació vam haver de fer un canvi de xip accelerat, però vam trobar a faltar moltes coses.

I hi ha dos elements que van resultar difícils de substituir. Un, les trobades informals de debat de qüestions terminològiques que sorgien de manera espontània a l'oficina. Es van acabar de cop en passar a treballar cadascú a casa seva davant del seu ordinador (afortunadament, amb el pas dels dies, hem restablert aquestes trobades; això sí, a través de la pantalla i en format virtual). L'altre element, la biblioteca del Centre, amb tot el fons documental que consultem assíduament. Sobretot els primers dies, la sensació de buidor (i de cert desemparament) en no poder emprar aquest recurs ens va fer adonar del valor de les obres en paper (una percepció paradoxal en una època en què es pensa sovint que l'única forma d'adquirir coneixement és a través de pantalles). De mica en mica hem après com relacionar-nos millor en el medi virtual i com aprofitar eficientment les trobades amb experts mitjançant plataformes de reunió en línia.

2.2.4. Gestió de la incertesa personal i professional

Quan es va declarar l'estat d'alarma i va començar el confinament tothom va sentir la necessitat de *normalitzar* aquesta situació, dins la mesura del possible, tant en l'esfera professional com en la personal. Per això probablement, el 16 de març, el primer tuit publicat en confinament des del compte corporatiu del TERMCAT tenia aquest sentit d'acompanyament emocional i de presència, amb un missatge que volia expressar «no esteu sols, continuem treballant al vostre costat, però siguem prudents i quedem-nos tots a casa». Des del punt de vista comunicatiu ens vam guiar per dos valors fonamentals: fer-nos visibles als nostres usuaris i continuar oferint el mateix servei, des del primer dia i sense interrupció.

2.2.5. La resposta a consultes sobre termes en circulació global

L'atenció a les consultes ens va posar davant d'una singularitat: els termes sobre els quals ens demanaven, i sobre els quals nosaltres mateixos teníem dubtes, estaven en circulació global més o menys sincrònicament. Vam poder observar processos accelerats de neologia (com *COVID-19*, *grup bombolla* o *Rho*), d'evolució conceptual (com *confinament*, *distància de seguretat* o *medicalització*) i de desterminologització (com *asimptomàtic*, *immunitat de grup*, *PCR* o *positiu*). La cooperació amb les comunitats d'usuaris ha estat un factor clau en la detecció dels termes i en la resolució dels dubtes terminològics. Us en presentem un resum, amb els casos representatius, en la taula 1.

2.2.6. Equilibri entre immediatesa de resposta i recerca d'arguments

Un dels reptes més grans va ser la necessitat de pronunciar-nos sobre els dubtes terminològics en condicions de gran inestabilitat conceptual i informació canviant: vam haver de trobar un equilibri entre la immediatesa de resposta, la recerca d'arguments, el debat i la reflexió, perquè les respostes a les consultes sovint no podien esperar (per exemple, per la implicació en notícies de mitjans audiovisuals o perquè s'havien d'emprar en textos de l'Administració o del Govern). Per tant, vam optar per respondre en un termini curt, de vegades amb propostes provisionals, tot potenciant el seguiment d'aquestes propostes i l'observació de la seva evolució i implantació. I, en els casos que ho van requerir, vam dur a terme un estudi de *normalització terminològica*: per exemple, el terme *COVID-19* (neologisme que acumulava vacil·lacions diverses, com es recull en la taula 1) o el terme *enclaustrament* (*cocooning*).

TAULA 1. Exemples de termes tractats al TERMCAT i de les comunitats d'usuaris que ens van fer arribar la consulta

<i>Termes consultats</i>	<i>Comunitats d'usuaris</i>
grafia, gènere i pronúncia de COVID-19 denominació del virus (SARS-CoV-2, coronavirus 2 de la síndrome respiratòria aguda greu, virus de la COVID-19)	professionals de la llengua
<i>cribratge</i> diferència entre R_0 i Rho	experts en ciències de la salut
COVID-19 <i>persistent</i> , <i>covid persistent</i> <i>fatiga pandèmica</i>	persones afectades directament per la pandèmia (especialment els malalts mateixos i familiars, i la població en general)
<i>medicalització</i> <i>espai lliure de covid</i> (en anglès <i>covid free</i>) tipus de bombolla (<i>grup bombolla</i> , <i>bombolla</i> <i>ampliada</i> , <i>bombolla de convivència</i>)	gestors del sector sanitari
tipus de confinament (<i>confinament</i> <i>perimetral</i> , <i>confinament comarcal</i> , <i>confinament domiciliari</i>) termes de l'àmbit laboral (<i>ERTO</i> o <i>expedient</i> <i>de regulació temporal d'ocupació</i> , <i>teletreball</i>) termes de política (<i>estat d'alarma</i> , <i>toc de</i> <i>queda</i>)	Govern i Administració
<i>enclaustrament</i> (en anglès <i>cocooing</i>)	usuaris de les xarxes socials

FONT: Elaboració pròpia a partir de dades internes del TERMCAT.

2.2.7. Escolta activa a les xarxes i a la demanda dels usuaris

En línia amb la decisió de ser presents des del primer moment, fent la nostra feina sense cap aturada, vam procurar oferir una comunicació proactiva basada en l'escolta a les xarxes i en la demanda dels nostres usuaris. Durant l'època del confinament absolut, de gran consum de continguts a pantalles, vam arribar a publicar una mitjana de quinze tuits setmanals, amb un pes significatiu dels termes relacionats amb la pandèmia. Com a equip, això ens va suposar un esforç organitzatiu que, tanmateix, es va veure compensat per la bona acollida dels usuaris. Vam construir una narrativa digital compartida i cocreada, la qual ens permet recuperar un relat cronològic de la terminologia de la COVID-19 a les xarxes durant el 2020.

2.2.8. Comunicació adequada del coneixement especialitzat

Seguint el curs dels esdeveniments, al llarg del 2020 vam promoure la divulgació de termes que podien tenir interès general per a la societat. L'escolta activa i la interacció amb els usuaris ens va impulsar a adaptar els continguts terminològics cap a formats més visuals. Com a continuïtat de la narrativa digital, el desembre vam publicar un conjunt de vuit infografies interactives amb enllaços a alguns dels termes més destacats relacionats amb la malaltia i els efectes de la pandèmia. A més a més, vam elaborar un relat visual cronològic en què es poden trobar aplegats tots els recursos difosos pel TERMCAT sobre el conjunt de termes relacionats amb la COVID-19 durant l'any. També vam actualitzar el diccionari en línia, que va passar a tenir quatre-cents termes i a titular-se *Terminologia de la COVID-19* i, posteriorment, *Diccionari de la COVID-19*. El mes de desembre amb aquestes iniciatives ens vam voler sumar, des de l'àmbit de la terminologia, al programa La Marató de TV3, dedicat en l'edició del 2020 a donar visibilitat a les persones afectades per la malaltia, a conscienciar de les mesures de prevenció i a recaptar fons per a la recerca contra la COVID-19 i la recuperació de les seqüeles de salut i socials que ens ha deixat.

2.2.9. Col·laboració multidisciplinària en termes de guanyar-guanyar

Justament en relació amb el *Diccionari de la COVID-19*, el contingut de l'obra s'ha anat ampliant fins als cinc-cents termes (i continua creixent) i se'n publicarà una versió en paper a primers de 2022. Aquestes fites s'han pogut assolir gràcies a la facilitat de cooperació entre institucions i persones, sovint plantejada en termes altruistes o de guanyar-guanyar: en la presentació del diccionari en línia es reflecteix la diversitat d'aportacions que han contribuït a fer-lo possible. Aquesta col·laboració multidisciplinària tan profitosa que va sorgir durant la primera etapa de la pandèmia és un dels punts forts que, desitjablement, hauria de tenir continuïtat en temps de postpandèmia.

2.3. Terminologia en temps de postpandèmia

Com a cloenda d'aquesta exposició ens volem preguntar com hauria de ser la terminologia en temps de postpandèmia, a partir del que hem après durant la pandèmia. Fins i tot, amb una mica més d'ambició, podem plantejar-nos què pot aportar la terminologia al món postcovid en la millora de la comunicació i de la gestió de crisis sanitàries. Apuntem, doncs, unes línies de reflexió per a orientar futures passes.

— *Facilitar la transparència i la comprensió de les dades científiques a la població.* La terminologia s'ha d'entendre també com una eina posada al servei de la

claredat i la precisió en la comunicació de dades d'interès (en aquest cas, de salut pública) per a la població i se n'ha d'exigir un ús responsable i competent per part dels mitjans de comunicació, els gestors i els polítics. Cal insistir que la població ha de ser tractada sense paternalismes ni opacitat, respectant el que és: un conjunt de persones madures i amb criteri propi.

— *Refermar les vies de col·laboració amb els creadors de terminologia (experts)*. Amb la pandèmia hem tingut l'oportunitat de veure davant els nostres ulls i en temps real com els termes (o candidats a termes) naixien (*COVID-19, passaport immunitari, Rho*), creixien (*pandèmia, confinament*), evolucionaven (*estat d'alarma, toc de queda*), es reproduïen (*covidització, covid persistent*) o s'esllanguien (*desescalada, nova normalitat*). Això ens ha convençut encara més del paper cabdal dels experts en la creació de terminologia i de la necessitat d'impli-car-los en totes les tasques de cura dels termes que fem els terminòlegs.

— *Explorar nous canals de comunicació digital*. Com hem explicat, en un moment en què la vida passa en gran mesura per les pantalles, la comunicació multicanal i multidispositiu obre un munt de possibilitats que no es poden desaproveïtar i s'han d'integrar en els mecanismes habituals del treball terminològic. Cal afavorir el coprotagonisme d'usuaris i institucions i, alhora, implementar aspectes clau del proveïment participatiu (*crowdsourcing*), com ara fixar uns objectius definits i avaluables que guiïn la cooperació.

— *Aprofitar les xarxes de cooperació amb organismes d'altres territoris i altres llengües*. Les reflexions exposades en fòrums de terminologia diversos ens han mostrat que l'experiència que hem viscut, compartida en aquest article, s'ha donat paral·lelament en altres llengües i territoris. Podem pensar que, per a problemes comuns, les solucions acaben sent similars, de manera que una comunicació més fluida i conscient entre els organismes que ens dediquem a la terminologia possiblement hauria fet possibles sinergies afavoridores per a una comprensió més ràpida dels processos terminològics en curs.

— *Optimitzar la metodologia del treball terminològic per ajustar-la a la realitat del món digital*. En clau més interna, ens cal adreçar una mirada (segurament amb una certa autocrítica) cap a la nostra feina, per a analitzar com l'hem feta fins ara i com hauria d'evolucionar per a adaptar-se millor a la realitat del món digital. Hem d'aprofitar l'oportunitat que se'ns ha obert per repensar la metodologia del treball terminològic i ajustar-la als ritmes, fluxos d'informació i horitzontalitat de la societat del segle XXI.

No voldria acabar aquest escrit sense expressar l'agraïment als meus companys del TERMCAT, per l'experiència compartida fent terminologia en temps de pandèmia que ha inspirat la presentació a la XVIII Jornada de la SCATERM i aquest article. Especialment, a Sandra Cuadrado i a Cristina Bofill, pels debats i reflexions en comú, tan enriquidors, sobre la millor manera de transmetre i expli-

car aquesta experiència insòlita. I amb el desig que, en el món postcovid, en el centre de la comunicació hi hagi sempre les persones.

BIBLIOGRAFIA

- BOFILL, Cristina; CUADRADO, Sandra; JULIÀ, M. Antònia (2021). «Estratègies de cocreació i comunicació de la Terminologia de la COVID-19 en temps de pandèmia» [en línia]. *RLD Blog* (15 abril). <<https://eapc-rlld.blog.gencat.cat/2021/04/15/estrategies-de-cocreacio-i-comunicacio-de-la-terminologia-de-la-covid-19-en-temps-de-pandemia-cristina-bofill-sandra-cuadrado-i-m-antonia-julia/>> [Consulta: 11 juny 2021].
- JULIÀ, M. Antònia (2021). «Terminologia en temps de pandèmia. Un escenari insòlit». Comunicació presentada a la XVIII Jornada SCATERM celebrada el 27 de maig de 2021. <<https://es.slideshare.net/mediatermcat/terminologia-en-temps-de-pandmia-un-escenari-inslit-m-antnia-juli>> [Consulta: 11 juny 2021].
- JULIÀ, M. Antònia; BOFILL, Cristina; CUADRADO, Sandra (2021). «Terms and conditions – co-creating and launching Catalan terminology ‘COVID-19: Key concepts’ during the pandemic and lockdown». *VAKKI Symposium 2021*. <<https://es.slideshare.net/mediatermcat/terms-and-conditions-cocreating-and-launching-catalan-terminology-covid19-key-concepts-during-the-pandemic-and-lockdown>> [Consulta: 11 juny 2021].
- JULIÀ, M. Antònia; CUADRADO, Sandra; BOFILL, Cristina (2021). «El treball terminològic en temps de pandèmia i de postpandèmia». *Terminalia* [Barcelona], núm. 23 (juny), p. 39-50. També disponible en línia a: <http://revistes.iec.cat/index.php/Terminalia/article/view/149211/pdf_83> [Consulta: 6 agost 2021].
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA (2021). *Diccionari de la COVID-19* [en línia]. 3a ed. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia. (Diccionaris en Línia) <<https://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/286>> [Consulta: 17 gener 2022].

M. ANTÒNIA JULIÀ
TERMCAT

3. L'ADOPCIÓ DE NOVA TERMINOLOGIA EN LA COMUNICACIÓ DE LA COVID-19³

3.1. Introducció

Durant el mes de desembre ens arribaven notícies des de la ciutat xinesa de Wuhan sobre un tipus de pneumònia desconeguda, sobre la qual, el 31 de desem-

3. Aquest article correspon a la intervenció d'Elisabet Garcia en la taula rodona de la XVIII Jornada de la SCATERM: «La terminologia en la comunicació de la COVID-19» (27 de maig de 2021).

bre de 2019, l'Organització Mundial de la Salut (OMS) va notificar que es tracta d'una pneumònia causada per un nou coronavirus.

Nosaltres vam viure els primers mesos del 2020 aliens a aquest virus que ens quedava lluny. Però les notícies van anar evolucionant i vam començar a prendre consciència que com que hi havia casos reportats a altres països hi havia la possibilitat que el virus s'expandís per més països.

L'11 de febrer de 2020, l'OMS va donar nom a aquesta nova malaltia, la COVID-19 (malaltia del coronavirus 2019). El Servei Català de la Salut va començar a preparar-se per a l'arribada de la COVID-19, el primer cas de la qual va ser diagnosticat a Catalunya el 25 de febrer de 2020. Finalment, l'11 de març l'OMS va declarar aquesta malaltia com a pandèmia. Ens trobàvem davant d'una situació d'emergència sanitària que no havíem viscut mai.

Des d'un primer moment, l'Àrea d'Atenció Ciutadana, Innovació i Usuari del Servei Català de la Salut es va posar a treballar per dur a terme la comunicació als ciutadans sobre una malaltia desconeguda i incerta sobre la qual no teníem gaire informació.

Sabíem que estàvem davant d'un repte de gran envergadura, d'un repte davant una malaltia que no ens hauríem imaginat mai i de la qual no sabíem ni les conseqüències ni el temps que estaria amb nosaltres.

El que vam tenir clar des d'un principi és que havíem de comunicar a la ciutadania la situació real en què ens trobàvem, però ho havíem de fer amb un llenguatge tranquil·litzador que no produís angoixa ni incertesa a la població de Catalunya, apellant sempre a la corresponsabilitat de la ciutadania i empoderant-la a través de la informació.

Tot i saber el context de por, incertesa, desconeixement i desconcert, vam establir els objectius que havíem d'aplicar a l'hora de comunicar-nos amb la ciutadania, els quals van ser els següents:

- Tenir una actitud informativa, transparent, didàctica i apellant a la corresponsabilitat de la ciutadania.

- Optar per un to objectiu, positiu i d'empoderament que deixés de banda el drama i la imposició del llenguatge bèl·lic que feia servir en aquell moment l'Estat espanyol (*combatre, guerra, postguerra, enemic mortal, vèncer*, etc.).

- Adaptar el missatge a la diversitat de la ciutadania i a les múltiples situacions vitals, casuístiques i característiques culturals per arribar a tothom. Vam traduir part de les comunicacions a més de vint-i-dos idiomes, vam adaptar els continguts i els canals de comunicació als diferents col·lectius (adults, adolescents, famílies, nens, gent gran, diferents cultures) i vam apostar per una comunicació directa i molt visual amb missatges curts (vam utilitzar formats com «6 raons per» o preguntes freqüents amb formats de pregunta i resposta).

Per exemple, per tal que la comunicació fos positiva vam substituir algunes

expressions per d'altres que vam considerar que eren més adients (taula 1), tot i que no podíem deixar de comunicar la situació en què ens trobàvem.

TAULA 1. *Expressions bandejables i expressions preferibles*

<i>En comptes de dir</i>	<i>Vam decidir dir</i>
Persona de risc	Persona amb risc de patir conseqüències greus per la COVID-19
La COVID-19 és una malaltia greu	La COVID-19 pot provocar símptomes greus
Si el vostre familiar està ingressat, no penseu en la mort	Si el vostre familiar està ingressat, cal que no us anticipeu en negatiu

FONT: Elaboració pròpia.

D'altra banda, sempre hem volgut transmetre a la ciutadania missatges esperançadors que refermin el sentiment de grup i que apelin a la seva corresponsabilitat davant la COVID-19, com per exemple, *Jo Actuo*, *Ens en sortirem*, *Ho seguirem donant tot*, *Jo em vacuno*, entre altres.

3.2. *La terminologia en la comunicació de la COVID-19*

Voldria remarcar que al Servei Català de la Salut tenim la gran sort de disposar dels serveis de dues excel·lents lingüistes que vetllen per la correcta aplicació de la terminologia i que tenen com a referència el TERMCAT. Per tant, a l'hora d'utilitzar nova terminologia l'han consultada al TERMCAT, i si no l'han trobada, han fet la consulta corresponent a través de la bústia del Cercaterm.

La pandèmia ha estat el tema de principal preocupació de la ciutadania el darrer any i escaig i, per tant, les persones han hagut de fer un procés de culturització en salut per entendre la situació sanitària en què viuen.

Això va fer necessària fins i tot la creació d'un glossari que hem fet sobre els termes que s'empren relacionats amb la COVID-19, que hem inclòs al web Canal Salut, amb la finalitat de facilitar a la ciutadania la comprensió de la informació que elaborem. Us fem l'enllaç del glossari per si és del vostre interès: <<https://canalsalut.gencat.cat/ca/salut-a-z/c/coronavirus-2019-ncov/ciutadania/que-es-coronavirus/glossari/>>.

3.2.1. De quina manera parlem en un principi del coronavirus SARS-CoV-2 i la COVID-19

Aconsellats pels epidemiòlegs, en les primeres comunicacions adreçades a la ciutadania utilitzàvem el nom de *coronavirus SARS-CoV-2*, ja que no podíem parlar només de *coronavirus*, perquè n'hi havia d'altres. A mesura que anava avançant la malaltia vam decidir usar el terme *COVID-19*.

Precisament, el 3 de març de 2020 consultàvem al TERMCAT com s'havia d'escriure i pronunciar la malaltia, i ens responien que redactarien de nou el paràgraf de l'apunt que havien publicat sobre la COVID-19 per aclarir dubtes. Més tard, van publicar la *Terminologia de la COVID-19*, que està en revisió constant, la qual ens és de gran utilitat a l'hora d'elaborar la comunicació tant per als ciutadans com per als professionals.

Amb això volem deixar palès que estàvem enfront d'una malaltia que encara no sabíem ben bé com escriure i de la qual havíem d'informar la població donant un missatge entenedor i tranquil·litzador.

De moment, escrivim COVID-19 amb majúscules, amb l'article femení i la pronunciem com un mot agut. Tal com va passar amb la sida, que la sigla es va lexicalitzar, suposo que a Salut acabarem parlant de la covid-19 o, simplement, de la covid.

3.2.2. Mots comuns i termes d'especialitat que ja existien i que han entrat a formar part del vocabulari de la ciutadania

Molts dels mots que vam començar a utilitzar per informar la ciutadania sobre la COVID-19 ja formaven part de la llengua comuna, o bé eren termes d'especialitat que la ciutadania no utilitzava gaire o els desconeixien (taula 2). Cal tenir en compte que a vegades la classificació entre mots comuns i termes d'especialitat és difícil de delimitar.

Dins d'aquest apartat, volem remarcar els termes següents:

a) *Aïllament/quarantena/confinament*. Actualment, fem servir *aïllament* i *quarantena* com a termes sinònims quan ens referim al fet de separar un malalt durant el període contagiós d'una malaltia per evitar el contagi a altres persones. Inicialment, no volíem fer servir el mot *quarantena* perquè etimològicament volia dir quaranta dies i no volíem confondre la ciutadania, però al final l'hem acabat usant.

Pel que fa a *confinament* (*domiciliari, perimetral, municipal o comarcal*), l'hem fet servir amb el significat de delimitar l'espai de mobilitat per raons de salut pública. En un principi el volíem substituir per *tancament*, però finalment l'hem acabat fent servir.

TAULA 2. *Mots comuns i termes d'especialitat emprats per informar la ciutadania*

<i>Mots comuns</i>	<i>aerosol, aïllament, asimptomàtic, bastonet, confinament, contagi, desconfinament, desescalada, distància de seguretat, mascareta, quarantena, símptoma, toc de queda, tos seca, traçabilitat, ventilació, virus, etc.</i>
<i>Termes d'especialitat</i>	<i>àcid desoxiribonucleic (ADN), àcid ribonucleic (ARN), brot epidèmic, càrrega viral, cas confirmat, cas descartat, cas sospitós, clínica, contacte estret, corba epidèmica, cribratge, epidèmia, epidemiologia, equip de protecció individual (EPI), fals negatiu i fals positiu, fase de contenció, fase de mitigació, gel hidroalcohòlic, higiene de mans, immunitat, immunitat de grup, índex de mortalitat, infodèmia, latència, mascareta FFP2, mascareta quirúrgica, mostra nasofaríngia, onada, pandèmia, patogen, període d'incubació, persona de risc, pic de contagis, pic epidèmic, prevalença, rastreig de contactes, rebrot, rentat de mans, respirador, soca, taxa de mortalitat, test d'antígens ràpid (TAR), testatge massiu, transmissió comunitària, trombe, UCI (unitat de cures intensives), vacuna, etc.</i>

FONT: Elaboració pròpia.

b) *Espai de vacunació massiva / vacunòdrom*. Hem optat pel terme *espai de vacunació massiva* perquè l'hem considerat més adient per comunicar-nos amb la ciutadania. Aquest terme el fem servir quan ens referim a l'espai vinculat a un centre d'atenció primària.

c) *Mascareta / màscara / careta*. A l'hora de triar el terme més adient per comunicar-nos amb la ciutadania, ens vam decantar per *mascareta* tot i que el TERMCAT dona com a formes prioritàries *màscara* i *careta*. Nosaltres utilitzem *careta* quan ens referim a una peça que tapa la boca i el nas i serveix per administrar medicaments.

d) *Prova diagnòstica amb PCR*. En un principi definíem el concepte de la prova diagnòstica amb PCR (reacció en cadena per la polimerasa), però després hem acabat utilitzant *PCR* com a terme ja que s'ha convertit en un terme d'ús habitual per a la ciutadania.

e) *Rentat de mans / higiene de mans / rentada de mans*. Encara que el TERMCAT dona com a formes prioritàries *higiene de mans* o *rentada de mans*, vam decidir utilitzar la forma *rentat de mans* com a forma preferent assessorats pels epidemiòlegs que van treballar amb nosaltres a l'inici de la pandèmia.

f) *Test d'antígens ràpid (TAR)*. Aquest terme primer el descrivíem, però l'hem acabat anomenant per la seva sigla, per la qual cosa parlem d'un TAR.

g) *Vacuna i vacunació / vacci i vacunació*. El mot que vam triar és *vacuna i vacunació*, que també és la primera opció del TERMCAT, però hem rebut alguns

comentaris sobre el fet que el mot *vacci* és el més correcte perquè prové directament del llatí i és més proper a altres llengües europees, mentre que *vacuna* i *vacunació* ens han arribat a través del castellà. Val a dir que nosaltres sempre hem utilitzat *vacuna* i *vacunació*, com per exemple, *carnet de vacunacions*.

3.2.3. Nous termes que han entrat a formar part del vocabulari de la ciutadania

La COVID-19 ha fet que termes especialitzats hagin entrat a formar part molt ràpidament del vocabulari de la ciutadania (taula 3).

TAULA 3. *Termes d'especialitat que han entrat al vocabulari de la ciutadania*

Nous termes	<i>bombolla, bombolla ampliada, bombolla de convivència, espai lliure de COVID, gestor COVID, grup de convivència, grup de convivència ampliada, grup de convivència estable, nova normalitat, punt de vacunació poblacional, etc.</i>
-------------	--

FONT: Elaboració pròpia.

Dins d'aquest apartat, volem remarcar els termes següents:

a) *Bombolla de convivència / bombolla de convivència ampliada*. Quan vam començar a definir el que era el grup de persones que habiten sota el mateix sostre i les que interactuen dins d'aquest espai, vam decidir triar el terme *bombolla* en comptes de *grup* perquè ens va semblar que es visualitzava més el concepte que volíem transmetre.

b) *Punt de vacunació poblacional (PVP)*. A banda del terme *espai de vacunació massiva*, hem tingut la necessitat de crear el terme *punt de vacunació poblacional* per a quan els ciutadans poden triar qualsevol lloc de Catalunya per vacunar-se independentment del CAP que els correspon.

c) *Riscòmetre*. Aquest terme és un neologisme que vam crear per descriure una eina que valorés el grau de risc de contagi de la COVID-19. Vam fer la consulta corresponent al TERMCAT i ens van proposar d'usar *avaluador del risc de contagi*, però nosaltres vam acabar utilitzant-lo.

3.2.4. Comentaris

Sovint ens hem trobat amb termes que tot i estar aprovats no els hem fet servir per les connotacions que puguin tenir, com per exemple, *punxar*. A l'hora de parlar de la vacunació, hem preferit parlar de *dosi*, ja que hi ha persones que tenen fòbia a les agulles.

També hi ha termes, com per exemple *toc de queda* i *estat d'alarma*, que no ens agradaven pel significat militar que tenien, però no hem pogut evitar d'usar-los. A vegades, en comptes de *toc de queda* hem fet servir *limitació horària*.

Per acabar, m'agradaria comentar com a curiositat com s'han conegut els noms de les vacunes contra la COVID-19. Atesa la rapidesa de tot el procés de vacunació, les vacunes es van començar a conèixer pel nom del laboratori que les havia elaborat, però a partir d'ara ja tindran nom. És el cas de la vacuna de Pfizer/BioNTech que es dirà Comirnaty, i la d'AstraZeneca que es dirà Vaxzevria. Ja veurem com les acaba anomenant la ciutadania.

ELISABET GARCIA
Servei Català de la Salut

4. LA IMPORTANCIA DE LA COMUNICACIÓN EN LA HUMANIZACIÓN DE LA ASISTENCIA SANITARIA⁴

El Proyecto Internacional de Investigación para la Humanización de la Asistencia Sanitaria (Proyecto HU-CI) es un grupo de investigación multidisciplinar creado en 2014 y compuesto por profesionales sanitarios, que, junto a pacientes, familiares y otros profesionales como ingenieros, diseñadores, interioristas, arquitectos, informáticos..., pretende transformar la atención sanitaria en un modelo centrado en las personas. Inicialmente el proyecto estaba compuesto de profesionales del ámbito de los cuidados intensivos, y progresivamente ha ido creciendo e incorporando profesionales de otras áreas de la sanidad. Si tuviéramos que resumir todos los años de nuestra existencia, la palabra clave sería la *dignidad* de la persona, ya sea paciente, familia o profesional.

El Proyecto HU-CI cuenta con los siguientes objetivos:

- Humanizar la sanidad.
- Servir de foro y punto de encuentro entre pacientes, familiares y profesionales.
- Fomentar la formación en habilidades de humanización: comunicación, relación de ayuda, escucha activa, empatía o compasión.
- Orientar hacia la prestación de una atención humanizada mediante el establecimiento de estándares y certificando su cumplimiento en aquellas unidades que lo soliciten.

El Proyecto HU-CI cuenta con el aval científico de numerosas sociedades

4. Aquest article correspon a la intervenció de Gabriel Heras en la taula rodona de la XVIII Jornada de la SCATERM: «La terminologia en la comunicació de la COVID-19» (27 de maig de 2021).

científicas tanto nacionales como internacionales, está presente en más de veinticinco países y cuenta con más de cien mil personas comprometidas con este cambio de paradigma.

El trabajo de investigación está resumido en ocho líneas de trabajo (figura 1), diseñadas tras un proceso de escucha activa de los protagonistas del sistema.

FIGURA 1. Las ocho líneas de trabajo de investigación.

FUENTE: Proyecto HU-CI.

La comunicación es la llave que abre todas las puertas. El trabajo en equipo, imprescindible en cualquier ámbito sanitario, requiere, entre otros elementos, de una comunicación efectiva (completa, clara, oportuna, concisa) para evitar errores y consensuar tratamientos y cuidados al paciente. Los traspasos de información (cambios de turno, cambios de guardia, traslado de pacientes a otras unidades o servicios, etc.), en los que no solo se intercambia información sino también responsabilidad, son frecuentes y exigen procedimientos estructurados que los hagan más efectivos y seguros. Dar relevancia a este proceso, un liderazgo adecuado y el uso de herramientas que faciliten la participación multidisciplinar son elementos clave en la mejora de la comunicación. Los conflictos entre los profesionales que integran los equipos de UCI (unidad de cuidados intensivos) son frecuentes, causados en muchas ocasiones y entre otros factores por fallos en la comunicación. Estos conflictos amenazan el concepto de trabajo en equipo e influyen directamente en el bienestar del paciente y la familia, generan desgaste

profesional e impactan de forma negativa en los resultados. El entrenamiento en habilidades no técnicas y las estrategias de soporte pueden favorecer la cohesión de los equipos. La información es una de las principales necesidades expresadas por pacientes y familiares. En el paciente crítico, muchas veces incompetente, el derecho a la información se transfiere con frecuencia a sus familiares. Informar de forma adecuada en situaciones de gran carga emocional requiere habilidades de comunicación, para las que muchos profesionales no han recibido formación específica. Una correcta comunicación con pacientes y familiares favorece un clima de confianza y respeto, y facilita la toma conjunta de decisiones. En general, no existen unas políticas específicas de cómo debe llevarse a cabo el proceso informativo, por lo que todavía es frecuente la información limitada a una vez al día, sin adaptarse a las necesidades específicas de pacientes y familiares, y todavía en muy pocas ocasiones se contempla la información conjunta médico-enfermera. La participación de la enfermera en la información reglada es, en general, insuficiente y no claramente definida, a pesar del papel fundamental que desarrollan en los cuidados del paciente y sus familiares. En concreto, muchos de los pacientes que fallecen en una UCI lo hacen sin poder comunicar sus necesidades y deseos al final de la vida, o dar mensajes a sus seres queridos. Todo ello hace imprescindible que se mejoren los intentos de comunicación con el paciente con dificultades o limitaciones para expresarse, promoviendo el uso de sistemas aumentativos de comunicación (que complementan el lenguaje oral cuando éste no es suficiente para una comunicación efectiva) y de sistemas alternativos de comunicación (que sustituyen al lenguaje oral cuando éste no es comprensible o está ausente).

Si ya de por sí el proceso de comunicación es complejo y puede verse afectado por múltiples factores, durante la pandemia generada por la COVID-19 (enfermedad del coronavirus 2019) la comunicación se ha visto totalmente afectada.

En primer lugar, la cantidad de términos que han llegado a la población y con los que los sanitarios hemos tenido que hacer una extensa labor de educación: *decúbito prono, ventilador, equipos de protección individual (EPI), síndrome post UCI, confinamiento, desescalada...* Todos ellos impregnados de un tinte bélico desde los medios de comunicación y que está muy alejado de la realidad hospitalaria.

La comunicación a través de los EPI se ha convertido en muchas ocasiones en una auténtica proeza, al limitar notablemente el contacto y la comunicación visual y no verbal. En muchas ocasiones ha necesitado ser vía telefónica por motivos de confinamiento o seguridad, y esta situación ha generado la necesidad de agudizar el ingenio. Por medio de proyectos como H-Unidos, donde un grupo de profesionales sanitarios voluntarios se ofrecieron como transmisores de mensajes y puente entre pacientes vulnerables y sus seres queridos a través de ta-

bletas y videollamadas, se ha creado una nueva vía de comunicación en los hospitales que ha llegado para quedarse.

La pandemia por SARS-CoV2 ha puesto de manifiesto la necesidad de humanizar la atención sanitaria, algo que ya sabíamos desde hace varios años, pero lo ha hecho de una manera muy dolorosa: haciendo prácticamente desaparecer todo el trabajo de transformación realizado en los últimos siete años. También ha dejado claro que esta transformación necesita de un método para su ejecución, a través del cumplimiento de buenas prácticas concretas que sirvan para formalizar el concepto de forma práctica.

Y en esta tarea no estábamos solos: fruto de la inspiración y la necesidad han nacido hasta la fecha los proyectos de humanización de oncología, radiología, urgencias hospitalarias, las consultas de pacientes ostomizados y las unidades de lesión medular. Pero no solo eso, hemos logrado traspasar las puertas del sistema sanitario para crear los proyectos de humanización de la justicia y de la policía, en los que lógicamente la comunicación también forma parte de las líneas principales de investigación. Cada vez hay más gente sensible a esta necesidad de transformación social.

Así, hemos crecido desde las HU-CI a la sanidad y para toda la sociedad. Esto podría parecer una revolución, pero más bien es una H-evolución que se escribe con *h* de *humano*.

GABRIEL HERAS
Proyecto HU-CI

5. LA TERMINOLOGIA DE LA COVID-19 ALS MITJANS AUDIOVISUALS⁵

5.1. *Introducció*

El 18 de gener del 2020, el corresponsal a l'Àsia de TV3, Francesc Canals, envia la primera crònica sobre una mena de pneumònia que ha causat quatre morts a la ciutat de Wuhan, al centre de la Xina. És un dissabte, cap de setmana, quan es poden encabir informacions més tangencials, no tan lligades a l'actualitat més frenètica del dia a dia.

No podíem imaginar què estava a punt d'esclatar, i quines dimensions assoliria la pandèmia de la COVID-19 (malaltia del coronavirus 2019), i com afectaria les nostres vides i alhora com faria que les nostres converses s'omplissin de frases

5. Aquest article correspon a la intervenció de Núria Comas en la taula rodona de la XVIII Jornada de la SCATERM: «La terminologia en la comunicació de la COVID-19» (27 de maig de 2021).

que un any abans no hauríem acabat d'entendre: «M'han fet la PCR», «M'han posat la segona de la Pfizer», «He trucat a la gestora covid i m'ha dit que la meua bombolla s'ha de confinar», «Soc contacte d'un positiu i m'han fet els antígens»... La llengua s'ha concentrat a parlar en tots els idiomes de la pandèmia, i les converses, les preocupacions i les investigacions giren entorn de la COVID-19 d'una manera transversal i insistent.

En la primera crònica de Francesc Canals, de moment els assessors lingüístics no vam tenir més «complicació» que comprovar al nostre portal lingüístic la grafia del topònim d'una ciutat que segurament no coneixíem: Wuhan (figura 1).

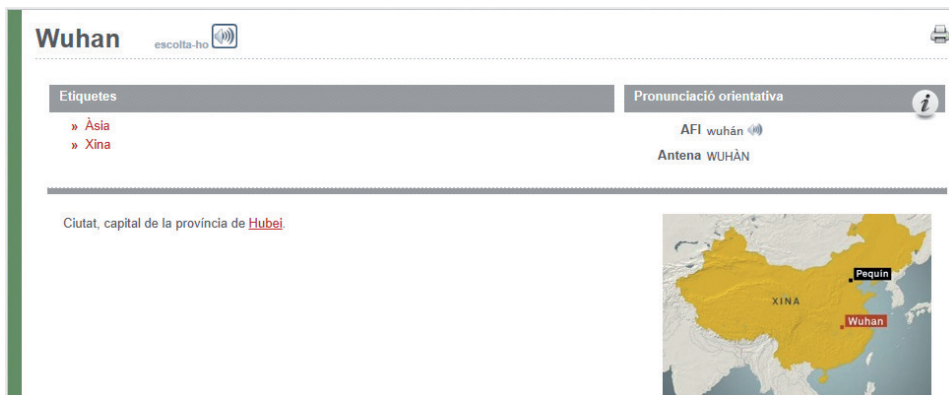

FIGURA 1. Fitxa del topònim *Wuhan* al portal ÉsAdir.
FONT: ÉsAdir.

5.2. *L'assessorament lingüístic a la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals*

L'ÉsAdir, el portal lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA), fa quinze anys que recull en format web, a l'abast de tothom, tota mena de materials destinats a solucionar d'una manera àgil els dubtes més freqüents dels professionals dels nostres cinc canals de televisió (TV3, 33, 3/24, Esport3 i Super3), les nostres quatre emissores de ràdio (Catalunya Música, Catalunya Ràdio, Catalunya Informació i iCat) i els nostres portals d'Internet. No es tracta d'una gramàtica, ni d'un diccionari, ni d'una enciclopèdia, però sí que és una eina fonamental i de fàcil consulta, que recull innombrables fitxes, moltes amb arxius de so, amb informació que beu de fonts contrastades, com el TERMCAT i l'Institut d'Estudis Catalans, per recollir les necessitats urgents del català periodístic. I a partir de finals del febrer del 2020, els lingüistes que treballem a Informa-

tius, comencem a observar com ens arriba, amb la malaltia, tota una allau de terminologia que hi va vinculada i que de seguida haurem d'incorporar, i en alguns casos adaptar.

Un professional de l'equip d'assessorament lingüístic de la CCMA, Jordi Solé, és l'encarregat d'editar i gestionar el portal lingüístic ÉsAdir, amb la supervisió del cap del Departament d'Assessorament Lingüístic, Ernest Rusinés.

Treballem en dues línies: som els assessors d'Informatius, tant de televisió com de ràdio, els que detectem en primer terme les necessitats lingüístiques dels nostres redactors i guionistes. Som la «primera línia» que detecta l'explosió de termes que arriben associats a la pandèmia de la COVID-19. Transmetem a l'editor les necessitats, i ell sistematitza, fitxa i documenta els termes, que passen a formar part de la base de dades del nostre portal. Això fa que tots els lingüistes de la casa ràpidament tinguem fixat un criteri lingüístic comú i aplicable a tots els mitjans corporatius. Un exemple, l'equip d'assessorament del *Telenotícies migdia* detecta que els redactors fan servir el terme *vaccí* i *vacuna* com a sinònims, es demana a l'editor que busqui elements documentals que acreditin, o no, l'ús de tots dos termes, o de l'un o l'altre o de cap dels dos. Se'n fa una entrada amb el criteri que s'hagi resolt, que comentarem més endavant. Això farà que amb celeritat els assessors lingüístics que fan el torn de nit ja puguin tenir la informació necessària per corregir en concordança amb el criteri de comuna aplicació. Tots els processos d'introducció de nous termes s'han fet en el cas de la covid amb molta urgència, i amb molt poc temps es va crear un *Vocabulari del coronavirus*, amb tots els termes vinculats a la pandèmia reunits i amb remissions i enllaços que ens permeten la consulta per part d'assessors lingüístics, periodistes i usuaris sense excepció. És un material que defineix i marca les opcions que la CCMA fixa en relació amb la pandèmia.

5.3. Àmbits d'actuació en relació amb la COVID-19

En l'assessorament i fixació dels termes relacionats amb la covid hem d'actuar en tres línies: introducció de paraules comunes de l'àmbit mèdic que han generat problemes, gestió de l'arribada de termes nous i avaluació d'uns termes respecte d'uns altres.

5.3.1. Introducció de paraules comunes de l'àmbit mèdic que han generat problemes

La primera línia d'actuació, que és la més bàsica, és la d'introduir en el vocabulari covid paraules comunes de l'àmbit mèdic que es fan servir molt i que sempre han tingut problemes. A continuació, en comentem alguns exemples:

— Un exemple que pot semblar anecdòtic però que encara ara corregim amb freqüència: en català no parlem de **enfermetat* sinó de *malaltia*.

— També hem de recordar que diem *infermeria*, *infermer*, *infermera*, no pas **enfermeria*, **enfermer*, **enfermera*.

— Observem també una insistència a escriure el període d'aïllament, la *quarantena*, amb *e* (**quarentena*), quan s'escriu amb *a*.

— També observem la necessitat d'insistir per resoldre dubtes persistents sobre gènere i nombre de determinats mots: parlem d'*una dosi* i *dues dosis* (no pas d'*una dosi* i **dues dosi*), parlem de *bacteris* (no de **bactèries*), i parlem d'*una síndrome*, en femení, no pas d'**un síndrome*.

Alhora, com que som mitjans audiovisuals, les pronúncies són rellevants, i per això el nostre portal lingüístic recull arxius de so amb les pronúncies de mots que poden presentar dubtes en aquest sentit, i alhora una transcripció fonètica seguint l'alfabet fonètic internacional, que serveix de guia de pronúncia, i l'anomenada transcripció d'antena per a gent poc avesada a fer servir la transcripció fonètica. La transcripció d'antena és una transcripció fonètica que només fa servir les lletres del nostre alfabet gràfic, sense símbols que no formin part del teclat convencional dels ordinadors. Als textos escrits exclusivament per ser dits en veu alta, les transcripcions d'antena (de caràcter pràctic, no acadèmic) ens permeten reflectir de la manera més entenedora la pronunciació de les paraules que presenten dificultats específiques de lectura.

En la pandèmia hem hagut de parlar sovint de *PCR* (reacció en cadena per la polimerasa), *UCIs* (unitats de cures intensives), *Procicat* o *AstraZeneca*:

— La PCR ha generat dubtes sobre el gènere (masculí o femení), i l'ÉsAdir recull totes dues opcions, perquè podem parlar de test PCR o de prova PCR, per bé que sembla que l'ús s'ha decantat preferentment cap al femení.

— Paraules d'ús tan comú durant la pandèmia, com UCI, PCR, Procicat o AstraZeneca, comparteixen un mateix problema per als assessors lingüístics de la Corporació: el fet que molts professionals de la informació —i també molts professionals sanitaris o portaveus polítics— fan la pronúncia de la *c* amb el so fricatiu interdental sord castellà, en comptes del so corresponent en català. És un fet sistemàtic i molt habitual.

Un altre cas de problema de pronúncia, el terme *coronavirus*; aquest terme ja el coneixíem però ara de cop i volta el seu ús creix exponencialment, i amb ell, els dubtes de pronúncia en oriental: són els dubtes habituals en termes compostos. Els termes compostos són més complexos i tenen dos accents. Hi ha parlants, en aquest cas locutors o redactors, que fan la pronúncia neutralitzant el primer terme del compost, o al contrari, sense neutralitzar, que seria la pronúncia correcta en variant occidental però no pas en oriental. En la variant oriental, l'ÉsAdir fa un arxiu de so per recordar la pronúncia del compost amb dos accents.

També hem de recordar les pronúncies correctes de termes com *hidroalcohòlic* o *FFP2*.

5.3.2. Arribada de termes nous

La segona línia d'actuació és la de la gestió dels termes completament nous que arriben.

La COVID-19 —o abreujat, la covid— és la sigla de *malaltia per coronavirus 2019*, de l'anglès *coronavirus disease 2019* (figura 2).

Covid-19 ⓘ

Sigla de la malaltia per coronavirus 2019 (de l'anglès *coronavirus disease 2019*).

Nom format per truncament a partir de les primeres lletres de *corona*, *virus* i *disease*. La xifra **19** fa referència a l'any en què es va identificar (2019), a la ciutat xinesa de **Wuhan**.

Gènere: **la (malaltia) Covid-19**.

Per referir-nos al coronavirus causant de la malaltia, vg. **SARS-CoV-2**.

Escrivim els possibles prefixos **amb guionet**: **anti-Covid-19**, **post-Covid-19**, etc.

Forma abreujada: **Covid**.

[Ús de les majúscules en les sigles](#)

FIGURA 2. Fitxa del terme COVID-19 al portal ÉsAdir.⁶

FONT: ÉsAdir.

Recordem, també, que recomanem la pronúncia aguda de *covid*, amb accent fonètic a la *i* d'acord amb els patrons d'adaptació fonètica propis del català. És una paraula de nova creació, i com a tal la pronunciem segons els nostres processos d'adaptació, en què les paraules són majoritàriament agudes (en castellà la fan plana). Com que es tracta d'un neologisme, planteja diversos dubtes de pronúncia, també hi ha locutors i redactors que ja opten per neutralitzar en oriental aquesta *o* de *covid*. Val a dir que si observem els diversos mitjans, les adaptacions

6. El 29 de novembre de 2021, el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC) incorpora el terme *covid*. En el moment que la paraula passa a ser normativa, al portal lingüístic ÉsAdir modifiquem la solució que havíem adoptat fins llavors i a què es va fer referència en el moment de la taula rodona, i passem a fer servir la forma tal com es recull al DIEC. Aquests canvis són una bona mostra que en tot el vocabulari referent al coronavirus la llengua va seguint les informacions i va creixent i adaptant-se als esdeveniments amb celeritat.

són diferents: a *La Vanguardia*, per exemple, lexicalitzen el mot i l'escriuen ja com un nom comú, amb minúscula. Diguem que totes les opcions són defensables i tenen un sentit intern i una coherència.

Un altre terme que és un neologisme en aquest cas semàntic i que s'ha acabat imposant: *distància social*. Parlem de l'espai que cal mantenir entre persones per evitar la transmissió de la covid. Per bé que en un primer moment es va parlar de *distància de seguretat*, *distància física* o *distància interpersonal*, que en serien sinònims, sembla que el terme que ha fet més fortuna, i així ho recull l'EsAdir, és el de *distància social*.

5.3.3. Avaluació de la conveniència d'uns termes respecte d'uns altres

La tercera i última línia d'actuació del portal lingüístic de la CCMA és avaluar la conveniència o no, amb un criteri estilístic, de fer servir uns termes o uns altres per informar de la pandèmia.

Un exemple: en un moment determinat hi ha una opinió bastant difosa per xarxes en el sentit que *vacuna*, que prové del castellà, és un terme que cal bandejar en favor de *vaccí*, més genuí. És un clam al qual s'adhereixen alguns mitjans, i també observem com els nostres redactors i guionistes i presentadors ens plantejgen el dubte sobre si poden fer servir tots dos termes, o un de sol, o cap. Fets els raonaments i les consultes pertinents a les nostres fonts d'informació, fixem un criteri que fem saber a la redacció i que introduïm en el nostre portal lingüístic:

Als nostres mitjans fem servir la forma *vacuna* (i derivats), d'acord amb els usos establerts de manera general a la llengua estàndard des de fa dècades.

La bibliografia mèdica reserva el terme *vaccí* especialment per a altres significats ('boví', 'malaltia vírica, observada sobretot en les vaques', 'malaltia vírica de la pell que es produeix en vacunar l'ésser humà contra la verola').

De la mateixa manera, no ja relacionat amb la terminologia mèdica sinó amb les conseqüències socials derivades de la pandèmia, hi va haver un clam també vinculat a les xarxes per no fer servir el terme *toc de queda* i proposar alternatives allunyades del castellà com ara *seny de lladre* o *cobrefoc*. També els periodistes i redactors ens van consultar sobre aquest punt i es va decidir que el terme d'ús general als nostres mitjans fos *toc de queda*.

Les altres propostes presumptament documentades en documents antics o en poesia noucentista són curiositats no estàndards.

5.4. Conclusió

Hem definit, doncs, els tres àmbits d'actuació lingüística respecte al tractament als mitjans audiovisuals de la CCMA, de la pandèmia de la COVID-19 amb

les exemplificacions corresponents. Es tracta d'una feina vertiginosa, canviant dia a dia, que ha intentat anar alhora amb la informació incessant i que potser en un moment determinat, com la mateixa pandèmia, anirà afluixant el pas per poder fer-ne una avaluació i sobretot per poder fer un seguiment de l'antena per revisar les incorreccions a tots els nivells.

NÚRIA COMAS
Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals

CRÒNICA DEL CURS 2019-2020

Mireia TRIAS I FREIXA (cur.)

Terminologia i societat: recursos terminològics i escenaris comunicatius

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2022, p. 143-155

La IATE: un recurs útil per a la traducció?

Les intervencions d'aquesta sessió de debat, enregistrades en vídeo, són accessibles a la videoteca de l'Institut, a l'enllaç <https://www.youtube.com/watch?v=cSEg2QPL-gM>.

Vista de la mesa inaugural de la sessió *La IATE: un recurs útil per a la traducció?*, celebrada el 7 d'octubre de 2019 a la Sala Pere i Joan Corominas de l'Institut d'Estudis Catalans. A la mesa, d'esquerra a dreta, Miquel-Àngel Sánchez Ferriz, president de la SCATERM, i Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica. FONT: SCATERM.

Vista dels participants de la sessió. D'esquerra a dreta: Paula Zorrilla-Agut, del Centre de Traducció dels Òrgans de la Unió Europea; Agustí Espallargas, del Departament d'Assessorament Lingüístic del Parlament de Catalunya; Miquel-Àngel Sánchez Ferriz, president de la SCATERM; Marta Grané, del TERMCAT, i Carlota Gurt, de l'Associació Professional de Traductors i Intèrprets de Catalunya (APTIC). FONT: SCATERM.

Programa de la sessió sobre la IATE

Sessió

La IATE: un recurs útil per a la traducció?

Sala Pere i Joan Coromines de l'Institut d'Estudis Catalans, 7 d'octubre de 2019

- 10.30 h *Paraules de benvinguda*
Teresa CABRÉ
Presidenta de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans
- 10.45 h *Conferència*
Presentació de la IATE
Paula ZORRILLA-AGUT
Gestora de la IATE al Centre de Traducció dels Òrgans de la Unió Europea
- 11.30 h *Taula rodona*
La utilitat de la IATE per a la traducció
Carlota GURT (Associació Professional de Traductors i Intèrprets de Catalunya, APTIC)
Agustí ESPALLARGAS (Departament d'Assessorament Lingüístic del Parlament de Catalunya)
Marta GRANÉ FRANCH (TERMCAT)
- 13.00 h *Debat i conclusions*
Miquel-Àngel SÀNCHEZ FÈRRIZ
President de la Junta Directiva de la SCATERM

Presentació de la sessió sobre la IATE

JUNTA DIRECTIVA DE LA SCATERM

El novembre del 2018, els serveis de traducció de les institucions europees van fer pública una nova versió de la base de dades terminològica IATE (InterActive Terminology for Europe, ‘terminologia interactiva per a Europa’). Aquesta base de dades, que està a disposició de les institucions de la Unió Europea des del 2004, és pública des del 2007 i, gràcies a la feina coordinada des del Centre de Traducció dels Òrgans de la Unió Europea, se n’ha pogut presentar una versió que es basa en tecnologia més avançada i que incorpora noves opcions de cerca i de filtratge.

Malauradament, aquest recurs terminològic multilingüe no conté terminologia catalana, ja que només aplega termes en les llengües oficials europees. Això no obstant, des de la SCATERM, ens plantejem si, tot i això, la IATE és un recurs útil per als professionals que treballen amb la llengua catalana. Per aquest motiu, aquesta sessió començarà amb una presentació d’aquesta nova versió de la IATE seguida d’una taula rodona en la qual representants de diversos col·lectius ens oferiran el seu punt de vista sobre la utilitat de la IATE.

Conclusions de la sessió sobre la IATE

MIREIA TRIAS I FREIXA
Societat Catalana de Terminologia

L'objectiu de la SCATERM en organitzar aquesta sessió de presentació i debat sobre la base terminològica multilingüe IATE era, com reflecteix el títol, esbrinar si la IATE és un recurs útil per a la traducció. Per a poder respondre a aquesta pregunta calia disposar del màxim d'informació possible. Per aquest motiu, vam convidar Paula Zorrilla, gestora de la IATE al Centre de Traducció dels Òrgans de la Unió Europea, perquè presentés la nova versió de la plataforma, i també representants de diversos perfils d'usuaris d'aquest recurs.

Després de sentir totes les intervencions, la conclusió és clara i unànime: sí, la IATE és un recurs útil per a la traducció. Tal com va recordar Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans,¹ en la inauguració de la sessió, la IATE s'actualitza permanentment i no només està pensada per a traductors, sinó també per a altres professionals (com ara redactors o experts en la matèria). Paula Zorrilla va explicar que l'actualització de la IATE consisteix, d'una banda, a afegir fitxes i, de l'altra, a revisar les existents (se'n corregeixen els errors, s'hi afegixen noves informacions —com equivalències en llengües que hi manquen, notes d'ús o referències— o se suprimeixen les fitxes si es tracta de duplicats o d'entrades poc precises).

Pel que fa a les millores de la nova versió de la IATE, oberta al públic general el novembre del 2018, cal destacar: la millora de la interfície d'usuari, que és més clara; l'ús del disseny web responsiu, que permet visualitzar la informació correctament des de dispositius diversos; la rapidesa de càrrega dels resultats, que era un dels objectius principals d'aquesta nova versió; la cerca simultània en diversos camps, i la possibilitat de consultar la IATE des de programes de traducció assistida.

1. Quan es va dur a terme aquesta activitat, Teresa Cabré presidia la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Des del setembre del 2021, però, ocupa la Presidència de l'IEC.

Però, la IATE podria ser encara més útil? Les opinions dels participants en el debat —tant els ponents de la taula rodona com el públic assistent— també van ser unànimes: sí, podria ser-ho més. La mancança a què tots els ponents van fer referència és el fet que la IATE no contingui terminologia en català. La traductora Carlota Gurt, per exemple, va afirmar que la IATE és un recurs essencial quan es tradueixen textos de normativa europea o dels àmbits financer, jurídic o econòmic, però que, per al cas del català, s'ha d'utilitzar com a «font d'inspiració», és a dir, per a veure què fan les altres llengües. La terminòloga del TERMCAT Marta Grané, que va parlar de l'ús de la IATE des del punt de vista terminològic (i no des de la traducció), va coincidir amb Gurt i va assegurar que aquesta base de dades és una «eina d'inspiració» en àmbits com el dret, la política europea o aquells en què apareix nova legislació. En el cas del TERMCAT, la IATE s'usa per a valorar els equivalents en llengües no catalanes. D'altra banda, Agustí Espallargas, del Departament d'Assessorament Lingüístic del Parlament de Catalunya, va constatar que en el departament on treballa, com que hi ha traductors i terminòlegs, la IATE és un recurs molt útil, però que ho seria més si hi hagués català.

Paula Zorrilla va respondre a aquesta demanda indicant que la IATE sí que conté alguns termes en català, però que només són visibles per als usuaris interns, un perfil que està reservat exclusivament als treballadors de les institucions europees. En relació amb la possibilitat d'obrir aquesta terminologia a tots els usuaris, Zorrilla es va referir a dos dels principis en què es basa la IATE, que en són les traves principals. El primer és el principi de no discriminació: actualment, la IATE conté només terminologia en les llengües oficials de la Unió Europea i, per tant, si es fa pública la terminologia catalana, s'ha d'obrir també terminologia en moltes altres llengües. El segon és el principi de transparència, segons el qual s'ha d'informar de com s'han obtingut i revisat les dades i, ara per ara, no es disposa de recursos interns per a validar la terminologia de les llengües no oficials.

Zorrilla, però, va exposar que el català és l'única llengua no oficial de la Unió Europea que ha fet propostes per a entrar a la IATE. Dues d'aquestes propostes són projectes de què van parlar Espallargas i Grané. En primer lloc, Espallargas va explicar que, anys enrere, hi va haver una col·laboració entre el Parlament de Catalunya i la IATE: es van traduir uns cent trenta termes de l'espanyol al català, que són alguns dels termes que poden consultar els usuaris interns. La previsió era fer col·laboracions regulars, però, a causa de canvis polítics, aquest projecte no va anar a més. En segon lloc, Grané va explicar que, aprofitant que el contingut de la IATE es va posar a disposició pública per a la descàrrega, el TERMCAT i la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) van treballar conjuntament en un projecte de creació de corpus paral·lels especialitzats que va permetre obtenir més de setze mil candidats a equivalents catalans per a fitxes de la IATE.

Com a conclusió, doncs, la base de dades multilingüe IATE és un recurs molt

útil —especialment, en uns quants àmbits determinats— per a la traducció, el treball terminològic i la redacció de textos especialitzats. Paula Zorrilla va explicar que la voluntat dels responsables d'aquesta base de dades és continuar millorant-ne tant el contingut com la plataforma. Això no obstant, el fet que no contingui terminologia en català és un problema per a tots els perfils d'usuaris que van participar en el debat, que consideren que se'n podria treure molt més profit. Carlota Gurt va proposar que es creés un usuari intermedi (sense els permisos d'edició que tenen els usuaris interns, però amb permís per a consultar termes en llengües no oficials) fins que no es trobin els recursos necessaris per a fer pública la terminologia catalana. Agustí Espallargas va posar èmfasi en el fet que el català és una llengua en què es legisla i que, a més, hi ha moltes entitats que fan treball terminològic i que es mostren disposades i interessades a col·laborar amb l'adaptació al català de la IATE. Marta Grané va coincidir amb aquesta voluntat de col·laboració a què s'acabava de referir Espallargas i va informar que el TERM-CAT havia lliurat a la Unitat de Coordinació de Terminologia del Parlament Europeu (TermCoord) els candidats a equivalents catalans obtinguts del projecte dut a terme amb la UOC. Així, doncs, la sessió va acabar deixant clar que la IATE és un recurs útil per al català i que els usuaris d'aquesta llengua estan disposats i interessats a col·laborar perquè encara ho puguin ser més.

Crònica de la sessió sobre la IATE

JUNTA DIRECTIVA DE LA SCATERM

La sessió *La IATE: un recurs útil per a la traducció?* va tenir lloc el 7 d'octubre de 2019 a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Tal com indica el títol de l'activitat, l'objectiu de la sessió era reflexionar sobre la utilitat de la IATE —la base de dades terminològica multilingüe de la Unió Europea (UE)— en la traducció. Per a respondre a aquesta pregunta, la Societat Catalana de Terminologia (SCATERM) va organitzar una sessió amb dues parts clarament diferenciades: una presentació de la base de dades i un debat en què van participar representants de perfils d'usuaris diferents.

La sessió va començar amb les intervencions de Miquel-Àngel Sánchez, president de la SCATERM, i Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica de l'IEC,¹ que foren els encarregats d'inaugurar l'acte. Cabré va valorar-ne l'actualització constant i va afirmar que li interessava saber com es treballava per a millorar la qualitat i la fiabilitat del contingut, ja que els calcs són problemes habituals en els recursos multilingües.

Tot seguit, Paula Zorrilla, gestora de la IATE al Centre de Traducció dels Òrgans de la Unió Europea, va fer la presentació del recurs. Zorrilla va començar amb una breu cronologia d'aquesta base de dades: la primera versió es va estrenar el 2004 i va ser només per a usuaris interns fins al 2007, any en què es va obrir al públic general. Des d'aleshores, la IATE ha estat sempre una eina pública a la qual s'havia anat esmenant el contingut, però no s'havia actualitzat la plataforma. No va ser fins al novembre del 2018 que es va presentar una nova versió de la IATE (les opcions de gestió avançada per als usuaris interns no es van presentar fins al febrer del 2019).

1. Quan es va dur a terme aquesta activitat, Teresa Cabré presidia la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Des del setembre del 2021, però, ocupa la Presidència de l'IEC.

Zorrilla va definir la IATE com una base terminològica conceptual constituïda per fitxes multilingües i amb el contingut documentat. La nova versió de la plataforma havia de mantenir aquesta essència, però adaptar-se al context actual i intentar recollir els comentaris dels usuaris. Per aquest motiu, aquesta nova versió es va desenvolupar des de zero amb tecnologies actuals —principalment, de codi obert, per tenir més flexibilitat. Algunes de les prioritats del Centre de Traducció de la UE van ser la rapidesa en la càrrega dels resultats, el disseny web responsiu, la cerca simultània en diversos camps i la integració amb programes de traducció assistida. A continuació, Zorrilla va fer unes quantes cerques en el nou web per mostrar totes aquestes novetats mitjançant exemples.

Després d'aquesta presentació, va començar la taula rodona, que va moderar el president de la SCATERM, i en la qual van participar Carlota Gurt, de l'Associació Professional de Traductors i Intèrprets de Catalunya (APTIC); Agustí Espallargas, lingüista del Departament d'Assessorament Lingüístic del Parlament de Catalunya, i Marta Grané, cap de Productes i Serveis del TERMCAT. La traductora Carlota Gurt va valorar molt positivament, a banda de la millora de la interfície d'aquesta nova versió de la IATE, els nous filtres de cerca. També va recordar que, com que els usuaris externs no poden consultar termes en català, la IATE serveix com a font d'inspiració per a veure què fan altres llengües. Tot seguit, el lingüista Agustí Espallargas va comentar que els textos legislatius generen nova terminologia i la consoliden. Per aquest motiu, va destacar la utilitat de la IATE com a font de contextos per a veure què fan les llengües properes al català, ja que els camps temàtics de les fitxes coincideixen amb els àmbits amb què es treballa al Parlament. A continuació, Marta Grané va explicar que, per al TERMCAT, la IATE és una eina que permet fer estudis de conceptes i veure les opcions per les quals es decanten les altres llengües europees. També va presentar un projecte de traducció al català de termes de la IATE, que s'havia publicat feia poc, en què van participar el TERMCAT i la Universitat Oberta de Catalunya.²

Un cop acabada la taula rodona, Paula Zorrilla va assegurar's de nou a la taula juntament amb els ponents per començar el debat. S'hi van tractar dos temes principals: la presència del català a la IATE i els permisos dels dos tipus d'usuaris existents (externs i interns). Tant els ponents com el públic assistent van insistir en el salt que representaria per als lingüistes catalans que la IATE contingués termes en català. Zorrilla va explicar que la IATE només conté termes en les llengües oficials de la UE, perquè la UE no disposa de recursos per a validar els termes en llengües no oficials. Va afegir, però, que el català és l'única llengua no oficial que

2. Per a més informació, podeu consultar la nota de premsa que va difondre el TERMCAT (<https://www.termcat.cat/ca/actualitat/noticies/termcat-i-la-uoc-creen-diccionari-catala-partir-del-banc-terminologic-la-unio>).

ha fet propostes per a entrar a la IATE i que, de fet, sí que hi ha uns quants termes en català, però només són visibles per als usuaris interns. Tenint en compte que aquest perfil d'usuari està reservat als treballadors de les institucions europees, una de les propostes que es va fer durant el debat va ser la creació d'un usuari intermedi, que pogués consultar els termes que hi ha en català, però no tingués els permisos d'edició que tenen els usuaris interns.

Miquel-Àngel Sánchez va ser l'encarregat de la cloenda de la sessió. En el parlament final va fer èmfasi en l'interès general per la presència del català i també va esmentar la preocupació pels calcs continguts en les fitxes multilingües de la IATE, a la qual ja s'havia referit Cabré en la inauguració de la sessió.

CRÒNICA DEL CURS 2020-2021

Mireia TRIAS I FREIXA (cur.)

Terminologia i societat: recursos terminològics i escenaris comunicatius

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2022, p. 159-173

XVII Jornada de la SCATERM: «La terminologia del diccionari»

Les intervencions de la XVII Jornada, enregistrades en vídeo, són accessibles a la videoteca de l'Institut, als enllaços <https://www.youtube.com/watch?v=pkj8ivP21rM> (part 1: benvinguda, conferència i ponències) i <https://www.youtube.com/watch?v=Oi1-ISqhDas> (part 2: taula rodona, debat i cloenda).

Vista dels ponents de la XVII Jornada de la SCATERM, celebrada en format virtual el 22 d'octubre de 2020. D'esquerra a dreta i de dalt a baix: Fernando Pardos, de la Universitat Complutense de Madrid; Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica, que va inaugurar la jornada; Núria Bort, d'Enciclopèdia Catalana, i Carolina Santamaria, de les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans. FONT: SCATERM.

Vista dels participants en la taula rodona de la XVII Jornada. D'esquerra a dreta i de dalt a baix: Joan Vallès, de la Universitat de Barcelona i l'Institut d'Estudis Catalans; Jaume Martí (moderador), de la Universitat Pompeu Fabra i la Fundació Torrens-Ibern; Carles Riera, de la Universitat Ramon Llull; Joan Rebagliato, del TERMCAT; Carme Bach, de la Universitat Pompeu Fabra, i Teresa Miret, vocal de Comunicació de la SCATERM. FONT: SCATERM.

Programa de la XVII Jornada

XVII Jornada de la SCATERM «La terminologia del diccionari»

Zoom de l'Institut d'Estudis Catalans, 22 d'octubre de 2020

- 9.15 h *Benvinguda*
Teresa CABRÉ
Presidenta de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans
- Ester BONET
Presidenta de la Junta Directiva de la SCATERM
- 9.30 h *Conferència*
Críteris per a la selecció i el tractament de la terminologia en el DIEC
Carolina SANTAMARIA
Oficines Lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans
- 10.30 h *Ponències*
La terminologia del Gran diccionari de la llengua catalana, al portal www.encyclopedia.cat
Núria BORT
Enciclopèdia Catalana
- Sembrar a voleo: el DRAE y la terminología**
Fernando PARDOS
Universitat Complutense de Madrid
- 11.30 h *Pausa*
- 11.45 h *Taula rodona*
La definició dels termes en el diccionari general i en l'especialitzat

Carme BACH (Universitat Pompeu Fabra)

Joan REBAGLIATO (TERMCAT)

Carles RIERA (Universitat Ramon Llull)

Joan VALLÈS (Universitat de Barcelona i Institut d'Estudis Catalans)

13.00 h *Debat i cloenda*

Moderador: Jaume MARTÍ

Universitat Pompeu Fabra i Fundació Torrens-Ibern

Presentació de la XVII Jornada

JUNTA DIRECTIVA DE LA SCATERM

Tradicionalment, des del punt de vista de l'estudi lexicogràfic i terminològic, s'ha associat la inclusió de termes als diccionaris d'especialitat i la recopilació d'unitats de la llengua general als diccionaris generals. Certament, els diccionaris d'especialitat són les obres lexicogràfiques que contenen més terminologia, però no són les úniques. Els diccionaris generals contenen, sovint, una densitat terminològica alta distribuïda tant en els lemes principals com en les unitats especialitzades usades en les definicions.

En aquesta jornada, la SCATERM es proposa reflexionar sobre quins criteris se segueixen quan s'elabora un diccionari general a l'hora de seleccionar els termes que formaran part de la nomenclatura del diccionari, sobre si el tractament que ha rebut la terminologia és coincident o divergent en la tradició lexicogràfica catalana i l'espanyola, i sobre si el pes de les unitats de coneixement especialitzat recollides en un diccionari general es distribueix uniformement per àrees temàtiques o si algunes àrees d'especialitat tenen molta més presència mentre que d'altres gairebé són imperceptibles. Per acabar, amb relació a les definicions dels termes en un diccionari general, s'analitzarà si s'assemblen a les definicions que trobem en els diccionaris d'especialitat.

Conclusions de la XVII Jornada

JAUME MARTÍ
Universitat Pompeu Fabra
Fundació Torrens-Ibern

La XVII Jornada de la SCATERM: «La terminologia del diccionari» s'ha dut a terme de manera no presencial per una decisió indefugible presa pocs dies abans; però s'han notat poc els efectes d'aquest format, encara poc habitual. Algun problema tècnic extern a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), la incomoditat d'algun participant i els inevitables episodis de constatar, parlant en el buit, si tal persona hi és o ens està sentint, han estat les anomalies més notòries. Però el resultat global en aquest aspecte es pot considerar un èxit.

Aquesta jornada ha tractat principalment de la terminologia en el diccionari general. Així quedava establert en les participacions de més pes: la conferència inaugural «Criteris per a la selecció i el tractament de la terminologia en el DIEC», a càrrec de Carolina Santamaria, de les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC; la ponència «La terminologia del *Gran diccionari de la llengua catalana*, actualment al portal Enciclopèdia.cat», a càrrec de Núria Bort, d'Enciclopèdia Catalana, i la ponència «Sembrar a voleo: el DRAE y la terminología», a càrrec de Fernando Pardos, de la Universitat Complutense de Madrid. Aquestes participacions constitueixen la primera part de la jornada.

La segona part, la taula rodona «La definició dels termes en el diccionari general i en l'especialitzat», en canvi, convidava a establir comparacions entre aquests dos tipus de diccionaris pel que fa a les definicions de termes d'alguns camps, representats per Carme Bach, lingüista i professora de la Universitat Pompeu Fabra; Carles Riera, llicenciat en farmàcia i professor de la Universitat Ramon Llull; Joan Vallès, catedràtic de botànica de la Universitat de Barcelona, i Joan Rebagliato, terminòleg del TERMCAT.

En el discurs de presentació de la jornada, Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica de l'IEC i reconeguda experta en terminologia, ja definia sintèticament el que se n'esperava: que es plantegés quina terminologia, quanta termino-

logia i com ha de ser representada per tal que els parlants, que poden ser especialistes en diferents àrees, puguin resoldre els seus dubtes en els diccionaris generals. Per tant, havia de ser una jornada centrada en la pràctica de la terminologia; i així ha estat, però sense obviar algunes qüestions teòriques directament implicades.

PRIMERA PART. DIEC1, DIEC2, GDLC i DLE

El punt de partida, que els diccionaris generals han de contenir terminologia en les seves entrades, no ha estat qüestionat en cap intervenció. Si de cas, es constata que, com que en principi el diccionari general no és el seu lloc natural, segons les circumstàncies (autoria, objectius, etc.) hi havia diferents solucions i processos per a la incorporació de terminologia. Així s'ha vist en la primera part de la jornada, en què s'han descrit tres casos d'aquesta incorporació, dos de molt sistemàtics i consolidats (*Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, DIEC, i *Gran diccionari de la llengua catalana*, GDLC) i un altre (*Diccionario de la lengua española*, DLE —antic DRAE—) de poc sistemàtic i amb molts dèficits.

La incorporació de terminologia als diccionaris DIEC1 (1a edició del DIEC) i DIEC2 (2a edició del DIEC), d'una banda, i al GDLC d'Enciclopèdia Catalana, de l'altra, han seguit uns processos amb molts paral·lelismes i amb usos creuats dels respectius diccionaris de base. Per exemple, en tots els casos s'han fet buidatges del *Diccionari general de la llengua catalana* (DGLC) de Pompeu Fabra, de la *Gran enciclopèdia catalana*, de la primera versió del *Diccionari de la llengua catalana* (DLC) d'Enciclopèdia i de la base de dades del TERMCAT, que, passades les corresponents fases d'anàlisi, han facilitat uns increments importants dels termes inclosos (25.000 al DIEC1 en relació al Fabra i uns 4.700 més al DIEC2. El GDLC arriba a la xifra absoluta de 90.000). També coincideixen en el fet d'haver disposat d'equips d'experts per matèries (membres de les seccions de l'IEC en els DIEC), que, a més de fer propostes sobre la forma i la definició dels termes, intervenien en l'establiment d'àrees temàtiques noves i subàrees.

Cal remarcar, però, que els resultats finals no són pas idèntics, ni quant al producte obtingut ni quant als usos i la incidència social. El DIEC1 i el DIEC2 són obres institucionals. El pes important que hi té la terminologia es pot atribuir a la intervenció dels especialistes de les seccions de l'Institut; i la fixació de la forma gràfica amb caràcter normatiu, al paper rellevant de la Comissió de Lexicografia i el Ple de la Secció Filològica. Tant una cosa com l'altra signifiquen continuïtat en la tradició del diccionari Fabra.

Per la seva banda, el GDLC continua la tradició d'Enciclopèdia Catalana, que té com a referents les edicions de 1982, 1983 i 1993 del DLC, que tothom va considerar imprescindibles per a consultes terminològiques. És una obra feta amb rigor

tècnic i amb l'objectiu d'oferir respostes i facilitar la tasca a l'usuari. I, sense el pes de les exigències institucionals i del valor normatiu, ha pogut introduir amb agilitat millores indiscutibles per a la consulta. Millores com ara les entrades de mots comuns que remetent als corresponents mots especialitzats (quan n'hi ha); la incorporació d'abreviatures, símbols, sigles i alguns xenismes; formants cultes; etimologia i primera font detectada. A més, el GDLC és un diccionari que es presenta només en línia, cosa que facilita les tasques de manteniment, revisió i actualització.

És remarcable que aquests dos diccionaris, el DIEC2 i el GDLC, amb els trets distintius que els caracteritzen, conviuen en el mercat del català.

En el cas del tercer diccionari, el *Diccionario de la lengua española*, la presentació en ponència de com incorpora terminologia ha servit de contrast, amb l'estil intencionat del ponent, entre aquells dos diccionaris generals de llengua minoritzada modèlics i un diccionari de llengua gran i amb pocs problemes, al qual no li calen atencions especials per posar-se al dia més enllà de les rutines o de les decisions de cada acadèmic sobre la seva parcel·la.

Perquè, en efecte, no hi ha criteris concrets per incorporar terminologia al DLE, sinó que tant la representació de les diferents àrees temàtiques com la decisió d'incloure termes depenen dels membres en plantilla de la institució; i tot plegat coixeja. No cal dir que Fernando Pardos defensa que són situacions que s'han de revisar, mitjançant una feina rigorosa i amb el suport d'especialistes externs a l'Acadèmia.

SEGONA PART. LA DEFINICIÓ DELS TERMES EN EL DICIONARI GENERAL I EN L'ESPECIALITZAT

En la segona part de la jornada, la taula rodona ha refermat l'acord inicial sobre la conveniència d'incloure terminologia al diccionari general. Els participants, sense qüestionar aquesta idea general de la inclusió, han analitzat aspectes concrets de les definicions i han entrat en alguns aspectes teòrics de la terminologia.

Sobre definicions

Carme Bach suposa que la definició d'un terme ha de tenir un caràcter menys especialitzat en el diccionari general, però comprova que això no es compleix sempre en els termes de lingüística del DIEC2 i que a vegades fins i tot es capgira.

Carles Riera presenta la dificultat que els diferents diccionaris generals i especialitzats fixin i comparteixin criteris sobre la forma i la definició de termes. En medicina i farmàcia constata la presència i apunta solucions per als nombrosos termes que provenen del grec o del llatí i també per als anglicismes, que tenen diferents versions quant a l'adaptació fonètica de les arrels i també en les variants

morfològiques com ara els plurals o les formes deverbals. I per a les definicions, defensa una major unificació en els descriptors i la conveniència que aquests descriptors siguin al màxim de transparents per estalviar de fer un seguit de cerques consecutives.

Joan Vallès té afirmacions inequívokes quan parla sobre els termes que són als diccionaris generals. Les definicions no han de ser diferents de les que tenen al diccionari especialitzat, o almenys no pas gaire; de fet, només admet alguna simplificació en casos de definicions llargues i complexes. I com a exigències de les definicions apunta la intel·ligibilitat i la precisió. També considera que el diccionari general ha d'incloure les definicions per a les accepcions especialitzades de termes que també tenen alguna accepció com a mot comú. I finalment reivindica la inclusió dels noms científics dels éssers vius en les definicions, pràctica en què Fabra va ser pioner i en què el DIEC2 continua sent capdavanter.

Joan Rebagliato, que parla des de l'experiència de treballar en definicions, veu difícil fixar criteris per definir en el diccionari general les formes lèxiques compartides amb la terminologia; i, malgrat ser partidari de fer-hi poques diferències, defensa els dos tipus de definició: la definició lexicogràfica, exempta de sinònims i de formes especialitzades i més entenedora que allò que defineix; i la definició terminològica, que recorre a les formes especialitzades i acaba bastint la xarxa conceptual completa que posa tots els termes en relació.

És remarcable que tots quatre han il·lustrat amb exemples les dificultats de fixar criteris i d'aplicar-los amb coherència, exemples que per força havien de mostrar punts erronis o millorables dels diccionaris. Però s'han mostrat unànimes a considerar que es tractava de diccionaris molt bons.

Reflexions teòriques

Un debat sobre qüestions teòriques de la terminologia quedava fora dels objectius de la jornada. Però era inevitable fer-hi algunes referències com a suport d'algunes de les afirmacions o de les decisions que s'exposaven sobre la pràctica terminològica.

Destaco en primer lloc una idea que no ha provocat objeccions, que ha estat formulada tant en aquesta segona part com en la primera almenys per tres dels participants, amb pocs matisos diferencials. És la següent: «cada vegada és més difusa la frontera entre terminologia i llengua general» o, també, «ens trobem en un territori de frontera mal delimitat entre dues disciplines»; i, encara «marca una línia cada cop més difusa entre el lèxic corrent de la llengua i una bona part del lèxic especialitzat». Aquesta idea es veu reforçada per l'ús creixent dels espais virtuals amb cercadors que no fan distincions i consulten simultàniament tota mena de diccionaris, generals i especialitzats (com és ara Optimot).

Però podria ser que a causa d'aquesta indefinició fronterera tampoc no hagi cridat l'atenció l'expressió, ja prou corrent, «terminologia especialitzada» (com si n'hi hagués de no especialitzada) o que, en la pugna amb «llengua comuna», triomfi la denominació «llengua general», amb un adjectiu (general) que alludeix a una totalitat sense matisos.

I, en segon lloc, destaco que s'ha criticat, en canvi, que Carme Bach, la lingüista de la taula rodona, digués que els termes passen a ser mots comuns quan entren al diccionari general; idea que, matisada, també ha aparegut en les intervencions de Joan Vallès i Joan Rebagliato. En el torn de preguntes, una paraula demanada ho ha estat per manifestar la posició contrària i ha obtingut respostes matisades de la mateixa Carme Bach i també de Joan Rebagliato. És, sens dubte, un problema teòric central, per al qual hi ha solucions poc radicals, com la d'aquest darrer especialista quan diu que en un bon nombre de casos la distinció entre paraules i termes no és de natura sinó d'aproximació.

Fetes aquestes observacions sobre el que ens ha donat la XVII Jornada de la SCATERM, i a mode de cloenda, reprenc l'última frase del primer paràgraf per confirmar el bon èxit (ara sí, global) d'aquesta XVII Jornada.

Crònica de la XVII Jornada

JUNTA DIRECTIVA DE LA SCATERM

Amb el títol «La terminologia del diccionari», la Societat Catalana de Terminologia (SCATERM) va celebrar la seva XVII Jornada el 22 d'octubre de 2020. Inicialment prevista per al 28 de maig, es va ajornar en un intent de poder-la fer de manera presencial, però finalment va tenir lloc virtualment. L'objectiu d'aquesta activitat era parlar de la terminologia que contenen els diccionaris generals, així com de la terminologia que utilitzen els diccionaris, tant generals com especialitzats, en les definicions dels termes.

Va inaugurar la jornada Ester Bonet, presidenta de la SCATERM, que seguidament va donar la paraula a Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC).¹ Cabré va afirmar que els termes necessàriament han de formar part dels diccionaris generals, però va afegir que la manera com s'han de definir els termes en un diccionari general és una qüestió en la qual dissenteixen lexicògrafs i experts en un àmbit determinat.

A continuació, hi va haver la conferència inaugural, titulada «Criteris per a la selecció i el tractament de la terminologia en el DIEC», que fou a càrrec de Carolina Santamaria, de les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC. Va explicar que, a causa de la gran difusió de terminologia específica de certs àmbits en els mitjans de comunicació, és obvi que els diccionaris generals han de contenir termes. El *Diccionari general de la llengua catalana* de Fabra conté entre un 55 % i un 66 % de terminologia específica, amb força desigualtat entre diferents àrees del coneixement. A l'hora de portar a terme un projecte com el *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC (DIEC), es va tenir en compte, d'una banda, quins eren els termes útils per a un parlant mitjanament culte i, de l'altra, que hi hagués representació de tots els

1. Quan es va dur a terme aquesta activitat, Teresa Cabré presidia la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Des del setembre del 2021, però, ocupa la Presidència de l'IEC.

àmbits temàtics, ja que es va perfilar com una eina per a actualitzar el coneixement científic i tècnic del diccionari de Fabra. Les dues edicions del DIEC són obres institucionals, i es va fer un esforç per a incloure-hi el punt de vista dels especialistes; per tant, la terminologia hi té un pes molt important.

Tot seguit van tenir lloc dues ponències, la primera de les quals es titulava «La terminologia del *Gran diccionari de la llengua catalana*, actualment al portal Enciclopèdia.cat» i va ser presentada per Núria Bort, d'Enciclopèdia Catalana. La funció del *Gran diccionari de la llengua catalana* (GDLC) és normalitzar la terminologia científica i tècnica. De les 88.000 entrades que conté aquesta obra, 52.000 tenen marca d'àrea temàtica. S'intenta aconseguir un equilibri intern entre les diverses àrees, de manera que no hi hagi àrees massa representades i d'altres que no hi apareguin prou. Els criteris per a incloure un terme en el GDLC són: si apareix en una definició del diccionari, si figura en textos divulgatius, si s'ha consolidat i si entra al DIEC o en altres fonts de referència. A diferència d'altres diccionaris, el GDLC conté una breu referència etimològica i la data de la primera font documentada.

La segona ponència, que versava sobre la terminologia en el *Diccionario de la lengua española* (DLE, abans DRAE) de la Real Academia Española, va ser presentada per Fernando Pardos, de la Universitat Complutense de Madrid. El títol «Sembrar a voleo: el DRAE y la terminología» fa referència a la manera de treballar de la Real Academia Española en la revisió dels termes del seu diccionari normatiu. No hi ha criteris clars a l'hora d'incorporar-hi nova terminologia; a més, les diferents àrees temàtiques estan repartides de forma molt desigual i la llista d'àrees temàtiques no està jerarquitzada. Segons Pardos, convindria establir uns criteris per a definir el marc terminològic del DRAE, tant de forma qualitativa com quantitativa. La ciència, amb la seva terminologia, va per davant de la llengua, i aquesta, per davant dels diccionaris.

Després d'una pausa, la jornada es va reprendre amb una taula rodona titulada «La definició dels termes en el diccionari general i en l'especialitzat», moderada per Jaume Martí, de la Universitat Pompeu Fabra i la Fundació Torrens-Ibern. La primera presentació d'aquesta secció va ser a càrrec de Carme Bach, de la Universitat Pompeu Fabra. Amb el títol «Les definicions dels termes en els diccionaris generals i especialitzats», Bach es va centrar en els termes de la lingüística. En un estudi previ publicat al número 5 de la revista *Terminàlia* (juny de 2012), Bach, juntament amb Martí, partien de la idea que el DIEC2 contindria menys entrades i que les seves definicions serien menys especialitzades (adequades a un públic mitjanament culte) que els diccionaris de lingüística del TERMCAT (1992) i de Pérez-Saldanya *et al.* (1998). Però van observar que el DIEC contenia més de cent termes que no es trobaven en els diccionaris especialitzats i, a més, les definicions del DIEC2 eren més especialitzades que les de les obres esmentades.

A continuació, va intervenir Carles Riera, de la Universitat Ramon Llull. La seva presentació duia per títol: «A propòsit de la terminologia mèdica i farmacèutica dels diccionaris (generals i d'especialitat)». Riera va explicar que els termes *íleum*, *ílium* i *íleus* corresponen tots tres a *ili*, la qual cosa porta a confusió, i va proposar d'incorporar les tres formes al DIEC2, així com els adjectius corresponents. Un altre cas problemàtic és *bypass*: Riera va suggerir adaptar la forma *baipàs* (amb el seu plural *baipassos*). També va parlar del problema de l'alternança *u/i* en els hidrats de carboni: *glucosa* s'escriu amb *u*, però els altres glúcids, amb *i* (excepte els glucòsids). Pel que fa als noms de marca o comercials, la partícula *a-* del mot *aspirina* no té sentit privatiu, sinó que prové del terme *acetilació*. Segons Riera, caldria estudiar quins noms de marca haurien d'entrar en els diccionaris generals de la llengua. Quant a les definicions, va defensar que els descriptors no haurien de ser termes difícils d'entendre per a un usuari de la llengua.

La intervenció següent va anar a càrrec de Joan Vallès, de la Universitat de Barcelona i membre numerari de l'IEC. En aquesta presentació, titulada «La terminologia del diccionari: reflexions a partir d'aspectes de la botànica», Vallès va asseverar que en els diccionaris generals hi ha d'haver terminologia i que la diferència entre un diccionari general i un d'especialitzat rau en la quantitat de terminologia, no en la qualitat. Els neologismes s'han d'incorporar als diccionaris generals si tenen estabilitat i una previsió raonable de continuïtat.

L'última intervenció de la taula rodona va proporcionar una visió transversal de la definició terminològica: Joan Rebagliato, del TERMCAT, va titular la seva intervenció «Definicions en territori de frontera». Les definicions terminològiques es basen en les lexicogràfiques, però s'espera que siguin més extenses, més complexes i més precises. En els diccionaris generals s'utilitza una metallengua de definició: paraules bàsiques que serveixen per a definir les altres paraules. En canvi, en les definicions terminològiques s'empren termes que relacionen les entrades amb altres termes de l'àmbit. Rebagliato també va mencionar la qüestió de la banalització de la terminologia o desterminologització: la llengua general va creixent cap al llenguatge especialitzat, i a l'inrevés.

Després d'un debat molt interessant, en què els ponents van aclarir o ampliar algunes qüestions, va tenir lloc la cloenda de la jornada, a càrrec de Jaume Martí, qui va resumir cadascuna de les intervencions. Les felicitacions del públic van deixar ben clar que havia estat una activitat útil i molt encertada.

Mireia TRIAS I FREIXA (cur.)

Terminologia i societat: recursos terminològics i escenaris comunicatius

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2022, p. 175-184

XVIII Jornada de la SCATERM: «La terminologia en la comunicació de la COVID-19»

Les intervencions de la XVIII Jornada, enregistrades en vídeo, són accessibles a la videoteca de l'Institut, a l'enllaç <https://www.youtube.com/watch?v=ZfNNO-oXJQ0>.

Vista de la mesa inaugural de la XVIII Jornada de la SCATERM, celebrada en format virtual el 27 de maig de 2021. D'esquerra a dreta, Ester Bonet, presidenta de la SCATERM, i Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica. FONT: SCATERM.

Vista dels participants en la XVIII Jornada. D'esquerra a dreta i de dalt a baix: Rosa Estopà (moderadora), vicepresidenta de la SCATERM i professora de la Universitat Pompeu Fabra (UPF); M. Antònia Julià, del TERMCAT; Núria Comas, de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals; Gabriel Heras, director del Projecte HU-CI; Elisabet Garcia, del Servei Català de la Salut, i Sergi Cortiñas, president de la Societat Catalana de Comunicació i director de l'Observatori de la Comunicació Científica de la UPF. FONT: SCATERM.

Programa de la XVIII Jornada

XVIII Jornada de la SCATERM «La terminologia en la comunicació de la COVID-19»

Zoom de l'Institut d'Estudis Catalans, 27 de maig de 2021

- 10.00 h *Benvinguda*
Teresa CABRÉ
Presidenta de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans

Ester BONET
Presidenta de la Junta Directiva de la SCATERM
- 10.15 h *Conferència*
La terminologia i la comunicació durant la crisi de la COVID-19. Una visió des del periodisme científic
Sergi CORTIÑAS
Societat Catalana de Comunicació i Observatori de la Comunicació Científica de la Universitat Pompeu Fabra
- 11.15 h *Pausa*
- 11.20 h *Taula rodona*
La COVID-19, revulsiu per a replantejar-se el paper de la terminologia en la comunicació especialitzada a la població
M. Antònia JULIÀ (TERMCAT)
Elisabet GARCIA (Servei Català de la Salut)
Gabriel HERAS (Projecte HU-CI)
Núria COMAS (Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals)
Moderador: Rosa ESTOPÀ (SCATERM i Universitat Pompeu Fabra)
- 13.00 h *Cloenda*
Ester BONET
Presidenta de la Junta Directiva de la SCATERM

Presentació de la XVIII Jornada

JUNTA DIRECTIVA DE LA SCATERM

Quan el mes de novembre de l'any 2020 vam idear aquesta jornada, ens trobàvem en plena segona onada de la pandèmia i encara no sabíem que en vindria una altra. Tot i això, l'evolució de la pandèmia a la resta del món ens feia ser molt prudents i, per aquest motiu, la XVIII Jornada de la SCATERM també se celebra en format virtual. De fet, malauradament, no ens vam equivocar, ja que tot i les millores, avui encara no ens haguéssim pogut trobar presencialment tots els inscrits a causa de les restriccions relacionades amb les trobades i les cabudes de les sales.

Aquesta jornada —sense haver-ho previst— és un bon epíleg de les Jornades de Debat COVID-19, que van tenir lloc els dies 18, 19 i 20 de novembre, organitzades per les cinc seccions de l'Institut d'Estudis Catalans, les quals van aportar la seva expertesa de manera transversal segons la seva temàtica i perspectiva. Així, la Secció de Ciències Biològiques va obrir les jornades debatent sobre el virus i la malaltia, tot posant èmfasi en la necessitat de fomentar bones pràctiques científiques en temps de pandèmia. La Secció de Filosofia i Ciències Socials reflexionà sobre els efectes econòmics, psicològics, sociopolítics i mediàtics de la pandèmia; la Secció Històrico-Arqueològica va parlar sobre les evolucions de les epidèmies fins a l'actualitat; la Secció Filològica va debatre sobre la comunicació en temps de pandèmia des d'una perspectiva lingüística, en què les contribucions es van centrar sobretot en el discurs, i, finalment, la Secció de Ciències i Tecnologia va parlar de la resposta de la comunitat científicotecnològica als reptes de la pandèmia.

Diem que és un bon epíleg, perquè seguint les intervencions d'aquestes jornades —quaranta-una en total— es va demostrar que la investigació d'aquesta pandèmia ha estat complexa, perquè els factors involucrats i la seva gestió són molts i molt diversos, però, en canvi, aquesta complexitat sovint s'ha d'acabar comunicant amb missatges simples i rotunds.

Conscient de la importància de la terminologia en la comunicació de la COVID-19 (malaltia del coronavirus 2019) a la població, la SCATERM ha decidit dedicar la seva divuitena jornada —una matinal de tres hores— a aquest tema. La jornada s'estructura en dues parts: una conferència sobre terminologia i comunicació de la COVID-19 des del punt de vista del periodisme científic, seguida d'una taula rodona, en la qual representants dels diversos sectors que han treballat amb la terminologia de la COVID-19 (periodistes, metges, terminòlegs, assessors lingüístics i responsables d'àrees de comunicació d'institucions vinculades amb la salut) debatran sobre el paper de la terminologia en la comunicació especialitzada a la població.

Crònica de la XVIII Jornada

JUNTA DIRECTIVA DE LA SCATERM

El 27 de maig va tenir lloc la jornada anual de la Societat Catalana de Terminologia (SCATERM). En la XVIII Jornada de la SCATERM: «La terminologia en la comunicació de la COVID-19», s'hi havien inscrit un centenar de persones des de diferents poblacions catalanes, però —gràcies al format en línia— també des de Palma, València, Donostia, Sevilla, Ferrol, París, Lima, Ginebra, Romania, Polònia... Aquesta és la principal virtut de l'entorn virtual i nosaltres ho celebrem.

A les deu en punt del matí d'un dijous de primavera i per segon any consecutiu, Ester Bonet, presidenta de la SCATERM, donava la benvinguda als assistents des d'un racó bonic de casa seva. A continuació, Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC),¹ va fer un apunt sobre l'objectiu de la jornada, pensada per tractar específicament sobre terminologia i no sobre el discurs com en les jornades recents de l'IEC, i ens va recordar que els termes per ells mateixos ja ens parlen sobre ideologia.

Després, Ester Bonet va presentar Sergi Cortiñas, president de la Societat Catalana de Comunicació i director de l'Observatori de la Comunicació Científica de la Universitat Pompeu Fabra (UPF), que ens va oferir la conferència «La terminologia i la comunicació durant la crisi de la COVID-19. Una visió des del periodisme científic». L'expert en comunicació científica va començar la seva intervenció assenyalant els reptes en la comunicació periodística actual pel fet que el públic és molt divers i es genera un excés d'informació. També va remarcar la importància de l'especialització en aquest context comunicatiu. «Quina és la feina dels divulgadors?», es va preguntar. Una doble feina: informar de les novetats i divulgar ciència. I això s'aconsegueix, segons Cortiñas, quan el periodista és creatiu i inno-

1. Quan es va dur a terme aquesta activitat, Teresa Cabré presidia la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Des del setembre del 2021, però, ocupa la Presidència de l'IEC.

vador. Insistent en aquesta línia, va remarcar que s'han d'aprofitar els recursos literaris per assegurar l'èxit de la divulgació científica (narrativització, metàfora, hipèrbole, ironia, humor, personificació...). És a dir, caldria construir ponts entre ciència i literatura o entre ciència i art.

D'altra banda, el conferenciant va emfasitzar que «la divulgació és una eina magnífica per introduir termes nous», però no se n'han de fer servir en excés. De fet, la comunicació científica és el terreny de vulgarització de la ciència. Així doncs, quan un terme apareix per primera vegada en un text, cal fer un esforç perquè sigui transparent, amb els recursos que calgui. Va insistir que, per aquest motiu, incloure termes científics en els titulars frena l'accés a la informació de la notícia, perquè els parlants tenen prevenció contra els continguts massa especialitzats. I va posar exemples de comunicació subliminar.

Finalment, Cortiñas va alertar que en la comunicació científica també cal estar atents a la politització de la informació, als perills de la desinformació i de la falsa ciència o al discurs de la por. I va reconèixer que durant la pandèmia hi ha hagut un aprenentatge continuat en l'aspecte terminològic de la malaltia (ús de majúscules o minúscules, gènere femení o masculí, precisió dels termes...).

En el torn de preguntes, Francesc Galera, tresorer de la SCATERM, va adreçar al conferenciant algunes preguntes dels assistents, com ara la que li va fer Teresa Cabré sobre si no pot arribar a ser contradictori el desig de divulgació i el rigor científic, a la qual cosa Sergi Cortiñas va respondre que hi ha exemples en tots els sentits, però que es pot atreure el lector i presentar una informació del tot rigorosa de manera simultània.

Després d'una pausa breu, Rosa Estopà, professora de la UPF i vicepresidenta de la SCATERM, va presentar els panelistes als quals havia adreçat una reflexió prèvia relativa al fet que només entre el 10 % i el 15 % de la terminologia acaba transferida a la ciutadania, però els estàndards en la pandèmia s'han trencat. Molts termes han entrat simultàniament en l'àmbit científic i en la comunicació pública. Com es gestiona aquest fenomen i quines conseqüències té? I com pot entendre el pacient la comunicació de la seva malaltia sense que la terminologia es trivialitzi?

En el primer torn, M. Antònia Julià, cap de projectes de l'àmbit biomèdic del TERMCAT, va explicar la cronologia de la COVID-19 des del punt de vista terminològic constatant que el coneixement de la malaltia ha evolucionat a gran velocitat i de manera global a tot el món. Va posar èmfasi en el fet que el procés de neologia, evolució i destermnologització ha estat molt accelerat. I va exposar tots els recursos desplegats pel TERMCAT per a la difusió de la terminologia relacionada amb la pandèmia.

En segon lloc, Elisabet Garcia, gerenta d'Innovació de l'Àrea de Ciutadania, Innovació i Usuari del Servei Català de la Salut, va remarcar que al llarg de la pan-

dèmia aquest servei ha optat per un llenguatge tranquil·litzador i ha defugit el llenguatge militar. També va recordar que s'han popularitzat termes ja existents, com ara *aerosol*, *aïllament*, *confinament* i *contagi*, i d'altres de menys usats, com ara *càrrega viral*, *corba epidèmica*, *respirador* i *soca*. I, alhora, se n'han hagut de crear de nous (*bombolla de convivència*, *riscòmetre*...). En aquest sentit, han comptat amb l'assessorament d'epidemiòlegs i s'ha recorregut constantment al TERMCAT.

A continuació, Gabriel Heras, metge especialista en medicina intensiva, que actualment és cap de servei a l'Hospital Comarcal Santa Ana de Motril (Granada) i director del Proyecto Internacional de Investigación para la Humanización de la Asistencia Sanitaria (Projecte HU-CI), va valorar el fet que la pandèmia ha fet accessible la feina que fa el personal dels hospitals i el llenguatge que utilitzen. Va fer també una crítica molt explícita de l'ús del llenguatge bèl·lic aplicat a la pandèmia. Un dels objectius principals del projecte que dirigeix ha estat fer possible la comunicació amb les famílies que no podien anar a l'hospital arran del confinament i que han pogut comunicar-se amb metges i pacients gràcies a la tecnologia. Va acabar indicant que la seva aspiració màxima seria que s'humanitzessin tots els àmbits de la vida: des de la policia a l'administració de la justícia.

En l'últim torn de la taula rodona, Núria Comas, assessora lingüística de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA), va explicar com treballen en la CCMA: els assessors lingüístics detecten els dubtes dels redactors i, posteriorment, es redacten fitxes que es recullen al portal ÉsAdir perquè hi tinguin accés tots els redactors, periodistes i presentadors. Pel que fa a la gestió informativa de la pandèmia, va assenyalar que hi ha dubtes recurrents (com ara el gènere i el nombre d'alguns termes, la pronunciació...) i que, alhora, també es recollien dubtes específics sobre neologismes: per exemple, *COVID-19* (paraula aguda) o *distància social* (neologisme semàntic; primer es va parlar de *distància de seguretat*). Un altre aspecte a avaluar ha estat la conveniència de fer servir uns termes o altres (*vaccí* —més genuí— o *vacuna* —que prové del castellà—). La CCMA s'ha decantat finalment per *vacuna*. Per tant, la intervenció dels assessors lingüístics s'ha centrat en tres àmbits d'actuació diferents: els errors recurrents, els dubtes sobre neologismes i l'adopció de criteris.

A continuació, Francesc Galera va gestionar de nou l'ordre de les paraules demanades pels assistents. En aquest espai, M. Antònia Julià va destacar els problemes compartits amb terminòlegs d'altres llengües europees en la creació de la terminologia, la qual cosa hauria de facilitar canals de cooperació de cara al futur. I Elisabet Garcia va destacar la diversitat de formats que s'han elaborat per difondre la informació a diferents públics (per exemple, preguntes més freqüents) i en diverses llengües (fins a vint-i-dues en alguns casos).

En les conclusions de la jornada, Rosa Estopà va remarcar algunes de les

idees principals que s'havien desplegat en les intervencions precedents, com ara el canvi en la metodologia de treball terminològic durant la gestió d'aquesta pandèmia (un dels canvis més importants, el de l'escolta activa dels especialistes i els pacients); la necessitat de traçar ponts amb diversos interlocutors i la posada en valor d'un tema especialitzat que afecta la nostra salut. Seguidament, va apuntar altres temes tractats més tangencialment: per exemple, la ideologia tant dels termes (*confinament vs. tancament*) com de les metàfores. Va concloure que sempre es produeix un procés de selecció davant de la variació lèxica o terminològica i que això, evidentment, té conseqüències en la nostra comunicació. «El seguiment d'aquests aspectes queda pendent per a una altra ocasió», va proposar.

Finalment, Ester Bonet va tancar la jornada i va agrair l'assistència de les persones que l'havien seguida mitjançant Zoom o per YouTube. En aquesta segona plataforma, podeu veure el vídeo de totes les intervencions (<https://www.youtube.com/watch?v=ZfNNO-oXJQ0>). També podeu recuperar l'activitat de difusió que se'n va fer a Twitter a través de l'etiqueta #JornadaSCATERM2021. Esperem que l'any vinent puguem compartir un altre fòrum de debat amb tots els apassionats dels llenguatges d'especialitat.

MEMÒRIES DE LA SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA

Títols publicats

- 1 Jaume MARTÍ i Marina SALSE (coord.), *La terminologia i la documentació: relacions i sinergies* (2010)
- 2 Eusebi COROMINA i Josep M. MESTRES (cur.), *Aspectes de terminologia, neologia i traducció* (2010)
- 3 Lluc POTRONY i Joan Maria ROMANÍ (cur.), *Indexació, terminologia i llenguatge jurídic* (2011)
- 4 Miquel-Àngel SÀNCHEZ FÈRRIZ (cur.), *La terminologia en les ciències de la vida, en la química i en el món educatiu* (2013)
- 5 Miquel STRUBELL I TRUETA (cur.), *La terminologia instrumentalitzada* (2015)
- 6 Miquel-Àngel SÀNCHEZ FÈRRIZ i Rosa MATEU (cur.), *La ciència en català: des del segle XIII fins avui* (2018)
- 7 Judit FELIU i Mireia TRIAS (cur.), *Gramàtica, esport i terminologia* (2019)
- 8 Judit FELIU i Mireia TRIAS (cur.), *Viquipèdia i terminologia* (2021)
- 9 Mireia TRIAS I FREIXA (cur.), *Terminologia i societat: recursos terminològics i escenaris comunicatius* (2022)

scat
term

SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA
Filial de l'Institut d'Estudis Catalans

